ٹائیٹل طبع اوّل

هٰذا الكتاب ألّفته من تائيد ربّي المنّان
وواللّٰہ إنّہ من قوۃ ربّی لا من قوۃ الانسان
وانہ لاٰیۃ عظیمۃ لمن فکّر وخاف الدّیّان۔
وانّی سمّیتہٗ

وَ انا عبد اللہ الاحد غلام احمد عافاہ اللہ
وابّد وجعل قریتی ھٰذہٖ قادیان
دار الاسلام ومھبط الملٰئکۃ
الکِرام
(آمین)

قد طبع فی مطبع ضیاء الاسلام قادیان باھتمام
الحکیم فضل الدین البھیروی لاربعۃ عشر خلون
من شوال سنہ ۱۳۲۰ھ مطابقًا لاربعۃ عشر خلون من
شھر جنوری سنہ ۱۹۰۳ء

التعداد ۲۰۰۰

ارجو من الله كل من بلغته هذه الاوراق۔ ان يشيعوها في مجالسهم ويسمعوها اخوانهم اجرهم على الرزّاق

امید میدارم از هر کسی که این اوراق باو برسند که این اوراق را در مجالس خود شائع کنند و برادران خود را بشنوانند اجر ایشان بر خدائے رزّاق است

بسم الله الرحمٰن الرحيم

نحمده ونصلي على رسوله الكريم

اللواء۔ وآيةٌ من السماء

پرچه اخبار لواء و نشانے از آسمان

قد اعترض علينا صاحب[ل] اللواء عفا الله عنه وغفر له

بر ما صاحب اخبار لواء (که از مصری برآید) اعتراضے کرده است خدا از و درگذرد و آن گناه او ببخشد

خطأه الذي صدر منه من غير عزم الايذاء۔ قال وردت

که از و بغیر قصد ایذا او صادر شده است اوگفته است که بما پرچه

الينا نشرة باللغة الانكليزية متضمنة آراء المسيح الذي ظهر

اخبارے رسیده به زبان انگریزی که متضمن بود بر رائے آن مسیح که در بعض

في بعض البلاد الهندية۔ وادعى النبوة وادعى انه هو عيسى

بلاد ہندیہ ظہور کرده است و دعویٰ نبوت کرده و گفته که آن عیسیٰ که آمدنش

ليجمع الناس على دين واحد وليهديهم الى سبيل التقى۔

موعود بود آن منم تا که مردم را بر دین واحد جمع کنم و سوئے راه تقویٰ ایشان را رہبری نمایم

وانه زعم ان التطعيم ليس بمفيد للناس۔ واستدل بآية

و این شخص گمان برده است که آن خال زدن که از بهر طاعون می کنند هیچ فائده ندارد ۔ و بآیة

ل مصطفیٰ کامل پاشا صاحب جریدة اللواء المصرية

۵۱ قُلْ لَّنْ یُّصِیْبَنَا فانظروا الی سقم ھذا القیاس۔ ثم بعد ذلک
قل لن یصیبنا الا ما کتب اللہ لنا استدلال کردہ پس بہ بینید سقم این قیاس را بعد ازیں
قال صاحب اللواء۔ ان ھذا المدعی یزعم ان ترک الدواء ھو مناط
صاحب لواء میفرماید کہ این مدعی گمان میکند کہ ترک دوا مدار
التوکّل علی واھب الشفاء۔ ولیس الامر کذلک فان الاتکال علی اللہ
توکل است بر خداوند شفا بخشندہ حالانکہ امر واقعہ چنین نیست چراکہ توکل بر خدائے عزوجل
تعالٰی ھو العمل بمقتضی سنتہ۔ التی جرت فی خلیقتہ۔ وقد امرنا فی القرآن ان
این معنی دارد کہ بمقتضی آن سُنّت و عادت عمل کردہ شود کہ در مخلوقات او جاریست وما در قرآن ماموریم کہ
ندرء الامراض والطواعین بالمداوات والمعالجات۔ ولا نجد فیہ
مرضہا و طاعون ہا را بدوا ہا و علاجہا ازالہ نمائیم و در قرآن ازاں سخنہائے بیہودہ
شیئا مما قال ھذا الرجل من الکلم الواھیات۔ بل الاتکال بالمعنی الذی
نمی یابیم کہ این شخص میگوید بلکہ لفظ توکل بآن معنی کہ
یظن ھذا المدعی ھو عدم الاتکال فی الحقیقۃ۔ فانہ خروج من السنۃ الجاریۃ
این مدعی خیال میکند درحقیقت آن عدم توکل است چراکہ دریں خروج است از سُنّت جاریہ
المحسوسۃ المشھودۃ فی عالم الخلق۔ وخلاف لاٰیۃ لَا تُلْقُوْا بِاَیْدِیْکُمْ اِلَی التَّھْلُکَۃِ[1]
محسوسہ مشہودہ در عالم آفرینش و دریں مخالفت است آیہ کریمہ و اکہ لا تلقوا بایدیکم الی التھلکۃ است
ھٰذا ما قال صاحب اللواء وما تظنّی۔ فالاسف کل
این آن اعتراض است کہ صاحب لواء کردہ و گمان بد بُردہ پس چہ افسوس ہا کہ
الاسف علیہ انہ اعترض قبل ان یفتّش وتجنّی۔ ولمّا قرأتُ ما اشاع
برو می آید کہ بدون تفتیش بر اعتراض آمادہ شدہ و عیب جوئی کردہ و ہرگاہ من آن مضمون را
واملٰی۔ قلت یا سبحٰن اللہ ما ھذا الکذب الذی علی مقولہ جرٰی۔
خواندم کہ اشاعت کرد و بنشت گفتم سبحان اللہ این چہ دروغ است کہ بر زبان او جاری شد۔

[1] البقرۃ : ۱۹۶

وَاِنّی مَا تفوّھت قطّ بھذا فکیف الیّ ھذا القول یُعزٰی۔ یطلبنی فی

و من گاہے ایں چنیں کلمات بر زبان نرانده ام پس چگونه سوئے من منسوب کرده شدند۔ ایں کس مرا در بیابان

نیاط و انا علی بساط و یبین ما فھت بہ بصورۃ اخریٰ۔ فاقول علیٰ

می طلبد و من بر بساطے نشسته ام و آں سخنہا میگوید که بصورت دیگر گفته بودم پس میگویم

رسلك یافتی ولا تعزلی الی قول ما اتعزی۔ ومن حسن خصائل

که آہسته باش اے جوان و مرا سوئے آں سخن منسوب مکن که من خود را سوئے آں منسوب نمی کنم و از سیرتہائے نیکو

المرء ان یحقق ولا یعتمد علی کل ما یروی۔ فاتق اللّٰہ یا من یجرح جلدتی

که مرد را می شاید اینست که تحقیق کند و بر ہر روایتے که بشنود اعتماد نه نماید۔ پس بترس از خدا اے که پوست مرا مجروح

ویشھر منقصتی۔ وتعال اقص علیك قصتی۔ واسمع منی معذرتی۔

میکنی و منقصت من مشہور می نمائی و بیا که بر تو قصه خود می خوانم ۔ و عذر من بشنو

ثم اقض ما انت قاض واخط خطوۃ التقی۔ واسلك سبیل التقویٰ ولا تقفُ

باز ہر فیصله که میخواہی اختیار تست کرده باشی و بر نحو پرہیزگاراں گام بزن و راه پرہیزگاری برو و پس آں چیز مرو

ما لیس لك بہ علم ولا تتبع الھوی۔ انی امرء یکلمنی ربی۔ ویعلمنی من لدنہ

که بر دو بوجه یقین اطلاع نداری و ہوا پرستی مکن من مردے ام که با من خدا گفتگو میکند و از خزانه خاص خود مرا

ویحسن ادبی ویوحی الیّ رحمۃ منہ فاتبع ما یوحی۔ وما کان لی ان اترك

تعلیم میدہد و باَدب خود مرا تادیب میفرماید و از رحمت خود بر من وحی میفرستد پس من وحی او را پیروی میکنم و مرا چه شد که

سبیلہ واختار طرقا شتی۔ وکلما قلت قلت من امرہ۔ وما فعلت شیئا

راه او بگذارم و طریقه ہائے متفرق اختیار کنم و ہر چه گفتم از امر او گفتم و از خود چیزے

عن امری۔ وما افتریت علی ربی الاعلیٰ وقد خاب من افتری۔ اتعجب

نه کرده ام و بر خداوند بزرگ خود دروغے نه بستم و ہلاک شدنی است آنکه مفتری است چه ازیں

من ھذا فلا تعجب من فعل القدیر الذی خلق الارض والسمٰوات العُلیٰ

کار و بار تعجب میکنی پس بر کار آں قادر ہیچ تعجب مکن که زمین و آسمان ہائے بلند را پیدا کرده است ۔

مـ

وانه يفعل ما يشاء ولا يسئل عما قضٰى۔ وعندی منه شهادات كثيرة
واو هرچه خواهد میکند و نتوان پرسید که چه کرده است و نزد من ازو بسیار شهادت ها است
وانه ارٰى لی اٰیات كبرٰى۔ وله اسرار فی انباء وحيه الذی رزقنی ورموز
و او نشانهائے بزرگ برائے من بنمود و در اخبار غیبیه وحی او که مرا روزی کرد رازها و رمزها هستند
لا تدركها عقول الورٰى۔ فلا تمارنی فی ترك التطعيم ولا تكن كمثل من اغفل
که عقل انسانی بداں ها نمیرسد پس با من در ترک خال زدن طاعون مجادله مکن و همچو آں شخص مباش
الله قلبه فاتخذ اسبابه الٰهًا وكان امره فرطًا۔ ولكل سبب الٰى ربّنا المنتهٰى
که خدا دل او غافل کرد پس اسباب خود را خدائے خود گرفت و از حد تجاوز کردن کار او شد و هر سبب را تا خدائے ما
ويفنى السبب بعد مراتب شتّٰى۔ ثم تأتی مرتبة الامر البحت
انتها است و تا چند واسطه سلسله سبب مفقود میگردد بعد ازاں مرتبه امر خالص می آید که دراں مرتبه هیچ
لا يشار فيه الٰى سبب ولا يومٰى۔ ويبقى الله وحده وتقطع الاسبا[ب]
چیز را سوئے سبب منسوب نتواں کرد و باقی ماند خدائے واحد تنها و اسباب منقطع کرده میشوند
وتمحٰى۔ وليس للاسباب الا خطوات ثم بعده قدر بحت لا يُدرك
و محو میشوند و اسباب را چند قدم اند بیش نیست بعد ازاں قدرت خالص است که غیر مدرک
ولا يُرٰى۔ وخزائن مخفية لا تعد ولا تحصٰى۔ وبحر لا ساحل له ودشت
و غیر مرئی است و خزانه هائے پوشیده هستند که لا تعد و لا تحصٰی است و دریا ئیست که او را کناره نیست و دشتے است
نطناط لا يمسح ولا يطوى۔ اعُطّلت القدرة البحت وبقى الاسباب
دراز که قابل مساحت و طے کردن نیست آیا قدرت خالص معطل گردید و صرف اسباب باقی ماند
تلك اذًا قسمة ضيزٰى۔ الا تعلم كيف خلق الله اٰدم وعيسٰى۔ وتتلو ذكرهما
ایں تقسیم خالی از عدل است آیا نمیدانی که خدا آدم و عیسٰی را چگونه پیدا کرده بود و تو در
فی القراٰن ثم تنسٰى۔ انسيت قصّة الكليم۔ وفلق البحر العظيم۔ اذا جاز
قرآن ذکر آں هر دو میخوانی و باز فراموش میکنی آیا قصه موسٰی را فراموش کردی و داستان شگافتن دریا یاد نداشتی

البحر واغرق فرعون اللئيم. فبيّن لنا اي فلك كان ركبه موسٰی وما قص الله

وقتیکه او سلامت از دریا برون رفت و فرعون لئیم غرق شد پس ما را جواب ده که بر کدام کشتی موسٰی از دریا گذشته بود

هذه القصص عبثا بل اودعها معارف عظمٰی. لتعلموا ان قدرة الله

و خدا تعالٰی این قصه‌ها را بطور عبث ذکر نکرده است بلکه درانها بسیار از معارف عظیمه ودیعت نهاده تا که شما بدانید که

ليست مقيّدة فى الاسباب. وليزداد ايمانكم وتفتح عيونكم وتنقطع عروق

قدرت الله سبحانه در اسباب مقید نیست و تا که ایمان شما زیاده گردد و چشم بگشاید و رگهائے شک

الارتياب. ولتعرفوا ان ربكم قدير كامل ما سد عليه باب من الابواب.

منقطع شوند و تا که بشناسید که خداوند شما خداوندیست قادر بر و هیچ درے از درها مسدود نیست

ولا تنتهى قدرته ولا تبلٰى. ومن انكر سعة قدرته وقيّدها بسبب لقلة

و قدرت او انتهائے ندارد و نه کهنه میشود و هرکه از وسعت قدرت او منکر شد و بسببے او را مقید گردانید

فطنة فقد خرّ من ذرى الصدق وهوٰى. وكان خرورہ اصعب وادهٰى

پس او از کوه صدق بیفتاد و افتادن او بسیار سخت شد

فلا تسبّ الذين يتركون بعض الاسباب بامر الله الوهّاب. ولا تقيد

پس کسانے را دشنام مده که به حکم خداوندی ترک بعض اسباب میکنند و سنتهائے

سنن الله فى دائرة اضيق واغسٰى. اعلم ان الاسباب اصل عظيم للشرك

خدا را در دائره تنگ و تاریک مقید مکن و بدان که بتحقیق اسباب اصلے عظیم ست مر شرک را

الذى لا يغفر. وانها اقرب ابواب الشرك واوسعها للذى لا يحذر. وكم

که بخشیده نخواهد شد و آن از درهائے شرک قریب تر درے ست و فراخ تر برائے کسے که از و پرهیز نمی کند

من قوم اهلكهم هذا الشرك واردٰى. فصاروا كالطبعيين والدهريين

و بسا قوم‌ها که این شرک او شان را هلاک کرده است پس همچو طبعیان و دهریان شدند

يضحكون على الدين متصلفين. ومستكبرين كما تشاهد فى هذا الزمان وترى

و از راه گزاف و تکبر بر دین می خندند چنانچه درین زمان مشاهده میکنی و می بینی

ولا نمنع من الاسباب على طريق الاعتدال۔ ولكن نمنع من الانهماك فيها
وما از استعمال اسباب بطریق اعتدال منع نمیکنیم لیکن ازیں منع میکنیم کہ ہمہ تن براسباب خود را اندازند و دراں منہمک
والذهول عن الله الفعّال۔ ومن تمايل عليها كل التمايل فقد طغىٰ ثم
شوند و خدائے کارساز را فراموش کنند و ہر کہ براسباب بتمام ہمت خود افتاد و او از حد تجاوز کردہ است باز
معذلك ان كان ترك الاسباب بتعليم من الله الحكيم۔ فهي اٰية من اٰيات
باوجود ایں کہ ذکر کردم اگر کسے اسباب را بتعلیم خداوند حکیم ترک کند پس آں نشانے از نشانہائے
الله الجليل العظيم۔ وليس بقبيح عند العقل السليم۔ وقد سمعت امثالها
خداوند بزرگ است و نزد عقل سلیم جائے اعتراض نیست و درمیان گذشتہ مثالہائے
فيما مضىٰ۔ واعلم ان لاولياء الله بعض افعال لا تدركها العقول ولا
آں شنیدستی و بداں کہ اولیاء خدا را بعض افعال می باشند کہ عقلہائے انسانی تا بکنہ آنہا نمیرسد
يعترض عليها الا الجهول۔ انسيت قصة رفيق موسىٰ وهي اكبر من قصّتي
و اعتراض نمیکند براں افعال مگر شخصے نادان آیا فراموش کردی قصہ رفیق موسیٰ را و آں قصہ از قصۂ من بزرگتر است
كما لا يخفى انه قتل نفسًا زكية بغير نفس۔ ومنع فما انتهى وخرق السفينة
او نفسے بے گناہ را بکشت بغیر آنکہ بقصاص نفسے دیگر کشتہ باشد و منع کردہ شد پس باز نیامد و کشتی را بشکست
وظُن انه يغرق اهلها وجاء شيئًا امرًا۔ ثمّ ههنا نكتة لطيفة وهو ان
حتی کہ گمان کردہ شد کہ اہل کشتی غرق خواہند شد و ایں آں حرکتہا ازو صادر شدند کہ عقل آنہا را قبول نمیکند ازاینجا نکتہ لطیف است
الاسباب خُلقت للاولياء ولولا وجودهم لبطلت خواص الاشياء
و آں اینست کہ ہمہ اسباب دراصل برائے اولیاء پیدا کردہ شدہ اند و اگر وجود ایشاں نبودے پس البتہ خواص ادویہ ہمہ باطل گردیدے
وما نفع شئ من حيل الاطباء وانهم لاهل الارض كالشفعاء وان وجودهم
و چیزے از حیلہائے طبیباں فائدہ نکردے و بتحقیق وجود اولیاء اہل زمین را ہمچو شفاعت کنندگان است بلکہ وجود
حرزهم ولولا وجودهم لمات الناس كلهم بالوباء فليس الدّاء في نفسه
شاں برائے زمینیاں تعویذ است و اگر وجود اوشاں نبودے ہمہ آدم ہا بوبا مُردندے پس دوا در نفس خود چیزے نیست

صک

شیئًا بل یاتی الفضل من السماء کما قال لی ربی فی وحی منه لولا الاکرام
بلکہ فضل از آسمان می آید چنانچہ خداوند من مرا در وحی خود فرمودہ کہ اگر من در ایام وبا رعایت عزت تو

لھلک المقام۔ وان فی ذلک لعبرۃ لمن یخشٰی۔ ثم جرت عادۃ اللہ ان
نمیداشتم ہمہ را ہلاک کردمے و دیگر کس زندہ نماندے ودریں وحی الٰہی جائے عبرت گرفتن است برائے آنکہ می ترسد باز عادت الٰہی چنیں

بعض الناس یبتلون بکلم اولیاءہ ولا یتدبرون ولا یفھمون ویضل اللہ بھم
جاری شدہ کہ بعض مردم بکلمات فرستادگانِ او در امتحان می افتند و در گفتار اوشاں تدبر نمیکنند و نمی فہمند و خدا بگفتارِ شاں

کثیرا ویھدی بھم کثیرا وکذالک قدر وقضی۔ ولا یضلون الا الذین فی
بسیار کس را گمراہ میکند و بسیار کس را ہدایت میدہد، ہمچنیں از ابتدا مقدر کردہ است وحکم فرمودہ وگمراہ نمی شوند مگر آنانکہ در

قلوبھم کبر فھم لکبرھم بنظرون۔ ولا یخافون یوم الحساب۔ ویجترؤن
دلِ اوشاں تکبر است پس اوشاں بوجہ تکبر اوشاں سرزدن می زنند واز یوم محاسبہ نمی ترسند و نہ تقویٰ اختیار

علی ما یقولون ومالھم بہ علم ولا یتقون۔ ویسبون رسلہ بغیر علم ویعترضون
می نمایند و فرستادگانِ خدا را دشنام میدہند و بر قول پوشیدۂ ایشاں اعتراض نمایند

علی قولھم الاخفٰی۔ ولا یھدون الی نورھم لشقوۃ سبقت ولذنوب کثرت
و بسوئے نورِ شاں رہنمائی ایں کساں کردہ نمی شود وایں برائے آں شقاوت کہ در زمن پیشیں ازاں حصہ گرفتہ بودند و برائے

وللمعاصی بلغت الی المنتھٰی۔ فلا یرون الا عیوبھم ولا یوفقون۔ ویغشی اللہ
آں گناہاں کہ بکثرت کردہ بودند و برائے آں معصیت کہ تا انتہا رسیدہ بود پس نمی بینند مگر عیبہائے اولیائے خدا را و توفیق خیر نمی یابند

ابصارھم لئلا یبصروا۔ ویصم اذانھم لئلا یسمعوا ویختم علی قلوبھم لئلا یفھموا
و خدا چشمہائے ایشاں می پوشد تا نہ بینند و گوشہائے ایشاں را کر میکند تا نشنوند و بر دلہائے شاں مہر میکند تا نفہمند پس اولیاء

فینظرون الیھم وھم لا یبصرون۔ ذلک بما قدمت ایدیھم وبما تمایلوا علی الدنیا
خدا را باوجود دیدن نمی بینند و سوئے شاں نظر میکنند مگر ایشاں از نظر شاں پوشیدہ می مانند ایں بشامت آں اعمال کہ پیش ازیں کردہ بودند

واستحلت اقدامھم دار العقبٰی۔ یسبون ولا یظلمون الا انفسھم ویبارزون اللہ الاغنٰی
بوجہ اینکہ بر دنیا سرنگوں کردند و دارِ عقبیٰ را زیر قدمہائے خود کوفتند دشنام میدہند و ظلم نمیکنند مگر بر نفسہائے خود و با خدائے غنی در جنگ مشغول اند

وان سبّهم الا حسرة عليهم وحفرة من النار فيقربون الحفرة ظلما وطغوى ومن دنا

ودشنام دادن شما ایشانرا موجب حسرت تنها خواهد شد و آن دشنام سوراخی است از آتش برائے شان پس از روئے ظلم و زیادتی بدان سوراخ قریب

منها فقد تردّى. يقولون ما رأينا من آية وما رأينا من امر عجيب. يا سبحان الله

میشوند و هر که بدان نزدیک شد پس هلاک گردید میگویند که ما هیچ نشانے ندیده ایم و نه امرے عجیب مشاهده کرده ایم سبحان الله این چه

ما هذه الا اكاذيب. ما لهم لا يخافون ايام الحسيب. وقد رأوا منى اكثر من مائة الف آيات

دروغهاست که میگویند و چه شد ایشانرا که از روز محاسبه نمی ترسند حالانکه زیاده از یک لکه نشانهائے من دیده اند

وخوارق ومعجزات فنسى كل منهم ما رأى فكيف اذا سئلوا يوم القيمة وكشف

پس هرچه دیدند فراموش کردند پس روز قیامت حال شان چه خواهد بود و آن وقت چه خواهند کرد چو ازین انکار پرسیده شوند

ما كتموا توارىهم بنفس تتعرّى. وان لعن الصّدقين المرسلين ليس بهيّن.

وظاهر گردد هرچه پوشیده میکردند و بحضور خداوند خواهند آمد برهنه و نتوانند که عیبهائے خود بپوشند و لعنت کردن بر راستبازان مرسلان

فسوف يرون ثمرة ما يبذرون ويرون من اخذ ومن نجى. وان الله يأتى ينقص

امرے سهل نیست پس عنقریب ثمره کاشته خود خواهند دید و نیز خواهند دید که کدام کس گرفتار شد و کدام کس نجات یافت و خدا می آید

الارض من اطرافها فيرى الفسقين ما ارى فى قرون اولى. وان لحوم اوليائه مسموم

برین طور که اول از اطراف کاروبار خود شروع کرده است باز فاسقان را آن چیزے خواهد نمود که پیشینیان را نموده است و گوشتهائے

فمن اكلها بالاغتياب والبهتان عليهم فقد دعا اليه الردى. وسيبدى السّم

اولیائے خدا زهرناک میباشند پس هر که بغیبت و لعنت کردن آن گوشتها را بخورد او موت را سوئے خود بخواند و عنقریب آن زهر تاثیرهائے خود

آثاره ولا يفلح الفاسق حيث اتى. وان الله غيور لنفوسهم كما هو غيور لنفسه

ظاهر خواهد کرد و مرد بدکار رهائی نخواهد یافت هرجا که برود و خدا برائے اولیاء خود چنان غیرتے دارد که برائے نفس خود میدارد

فلا يترك من عادى فانتظروا المدى. وان اشقى الناس من عاداهم وان

پس نمیگذارد آنکس را که دشمنی کرده است پس غایت کار را منتظر باشید و بدبخت تر از مردمان آن کسے است که با اولیاء خدا عداوتے دارد

اسعدهم من والى. وانى والله من عنده وهو لى قائم فما رأيك ايّها العزيز

و سعید تر از ایشان آنکس است که با ایشان محبت می ورزد و من بخدا از نزد او هستم و او برائے من استاده است پس چیست رائے تو اے عزیز

مـ۹

اتقبل او تأبیٰ۔ وما انکرنی الا الذی خاف الناس او کان من الذین

قبول میکنی یا انکار و انکار من هیچکس نمیکند بجز آنکس که از مردم بترسد یا متکبرے

یستکبرون۔ او ما فکّر حق فکره فتخلف مع الذین یتخلفون۔ او لم یصبر علیٰ ما

باشد یا در کار من چناں فکر نه کرد که حق فکر کردن است و با تخلف کنندگان تخلف کرد یا بر ابتلائے

ابتلاه به الله فعثر و صار من الذین یهلکون۔ احسب الناس ان یترکوا

که از خدا رسید بر صبر کار بند نشد و بسر افتاد و از ناں گردید که هلاک شده اند چه گمان دارند که خدا ازیشاں

ان یقولوا اٰمنا وهم لا یفتنون۔ وقد ردف الابتلاء نفوسهم و اموالهم و

بدیں قدر راضی گردد که دعویٰ ایمان آوردن کنند و هنوز از روئے اعمال امتحان شانه کرده باشد و بتحقیق بلا

اعراضهم لیعلم الله انهم کانوا یصدقون وما کانوا کالحطب یتشظی

در پس جانهائے اوشاں و مالهائے ایشاں و آبروئے اوشان ست تا خدا بداند که ایشاں صادق هستند و همچو آں هیزم

ثم اعلم ایها العزیز انی لست کرجل یخالف الاسباب من تلقاء نفسه

نیستند که باندک صدمه پاره پاره میشود باز بداں اے عزیز که من همچو مردے نیستم که از رائے خود ترک اسباب

ویسلک مسلك الحمقیٰ۔ بل اعلم ان رعایة الاسباب شیٔ لا یترك و

کند و راه نادان اختیار نماید بلکه میدانم که رعایت اسباب چیزے است که بجز ارشاد وحی الٰهی

لا یلغیٰ۔ الا بعد ایحاء الله الوهاب و ما کان لبشر ان یترك الاسباب۔

ترک نتواں کرد و ابطال آں نتواں نمود و هیچ انسان را نمی رسد که اسباب را بجز

من غیر وحی انجلی۔ فلا تعجل علیّ من غیر بصیرة ولا تجعلنی دریّة لرماح

وحی جلی فرو گذارد پس بغیر بصیرت بر من عجلت مکن و مرا نشانه نیزهٔ خود مگرداں و نشانه تیر

و غرضا لعاثر یرمی۔ انك لا تعلم دخیلة امری و خبیٔ باطنی فلیس لك

هوائی مرا مکن که مقصد آں معین نیست تو راز اندرون مرا نمی دانی و بر پنهانی باطن من اطلاعے نداری پس ترا

ان تزری قبل ان تدری و کذلك من السعداء یُرجی۔ وقد ارسلنی

نمیرسد که عیب گیری من کنی و هنوز از حقیقت من بیخبر باشی و از سعیداں اُمیدها است که همچنیں کنند و مرا آں خدائے

منہ رنبی الذی لا یترک المخلوق سدًی۔ وانی واللّٰہ صدوق وما کنت ان اتمنّی۔
فرستادہ است کہ مخلوق خود را ضائع نمیگذارد و من بخدا صادقم و آن نیستم کہ دروغ بگویم
ففکّر وکذٰلک من الکرام اتمنّٰی۔ ولا تجادلنی فی ترک التطعیم وقل
پس فکر کن و ہمچنیں از بزرگان امید دارم و دربارہ ترک خال زدن با من مجادلہ مکن و بگو کہ
رب زدنی علمًا۔ وللّٰہ تصرفات فی مخلوقہ بالاسباب ومن دون الاسباب
اے رب من علم من زیادہ کن۔ و مر خدا را در مخلوقات خود تصرف ہاست با اسباب و بغیر اسباب۔
ویعلمہا اولو النہٰی۔ بل ہذا کاللب وذاک کالقشر فلا تقنع
و عقلمنداں او را میدانند بلکہ تصرف بے اسباب ہمچو مغز است و با اسباب ہمچو پوست پس ہمچو فرقہ
بالقشر کالقدریۃ واطلب سرّ اقدارہ لیعطٰی۔
قدریہ بر پوست قناعت مکن و از قدر تہائے او تعالیٰ بجو تا ترا عطا شود۔
ان اللّٰہ یفعل ما یشاء۔ ولا تدرکہ الابصار ولا تحدّہ الاٰراء ولا
خدا ہر چہ خواہد میکند و چشم ہا بکنہ قدرت او نتوانند رسید و رائے ہا حد بست او نتوانند کرد و
یحتاج الی مادۃ وھیولٰی۔ وانہ قادر علی ان یشفی المرضٰی من غیر دواء
او حاجت مادہ و ہیولی نمیدارد و او قادرست کہ مریضاں را بغیر دوا شفا دہد
ویخلق الولد من غیر اٰباء۔ وینبت الزرع من غیر ان یُسقٰی۔ وما کان
و فرزنداں را بغیر پدر پیدا کند و کشت را بغیر آب پاشی بکمال او رساند و طاقت دوا
لدواء ان ینفع من غیر امر ربّنا الاعلٰی۔ یودع التاثیر فیما یشاء وینزع
نیست کہ بغیر امر خداوند بزرگ ما نفع رساند او در ہر چہ خواہد تاثیر ودیعت می نہد و از ہر چہ خواہد
عما یشاء ولہ الامر فی الارض والسمٰوات العلٰی۔ ومن لم یؤمن بتصرفہ التام
آں تاثیر بیروں میکشد و مراد راست حکم در زمین و در آسمان ہائے بلند و ہر کہ بر تصرف تام او ایمان نیارد و نشناسد آں امر
ولم یعرف امرہ الذی لم یابہ ذرۃ من ذرات الانام فما قدرہ حق قدرہٖ
او را کہ یک ذرہ از ذرات مخلوق از و سر باز نتواند زد پس او قدر و منزلت خدا نشناخت چنانچہ حق قدر شناختن است

مـــلا

وما عرف شانه وما اهتدٰی۔ ومن ذا الذی حدّ قوانین قدرته۔ او احاط علمه
و نہ شناسائے شان او شد و نہ ہدایت یافت وآں کیست کہ حد بست قوانین قدرت اوکردہ است یا علم او بر سنت او
بسنته اتعلم ذلك الرجل علی الارض او تحت الثرٰی۔ اتقول کیف تبرء المرضٰی
سبحانہ محیط گردیدہ آیا ایں چنیں کس را برزمین یا زیر زمین میدانی آیا میگوئی کہ چگونہ مریضان
بغیر دواء ذلك امر بعید۔ وقد برءك الله ولم تك شیئا۔ ثم یفنی ثم یعید
بغیر دوا بہ شوند ایں امریست بعید از قیاس حالانکہ خدا ترا پیدا کرد و تو چیزے نبودی۔ باز ہلاک خواہد کرد باز
وذلك فعل قد جری فیك فکیف عنه تحید فاتق الله ولا تنکر قدرته العظمٰی۔
از سر نو اعادہ خواہد نمود وآں کاریست کہ در تو جاری گردیدہ پس چرا از و منحرف میشوی پس از خدا بترس و قدرت
ولن الطاعون ترمی بشرر یقعص علی المکان۔ فبای دواء یرجی الامان۔
بزرگتر او را فراموش مکن و طاعون انگرہا می بارد و برمکان خود میکشد و نگذارد کہ انسان از اں حرکت کند پس
وان الدواء ظنون والظن لا یغنی من الحق یا فتیان۔ اتذکر انّ التطعیم
بکدام دوا از و امن امید داشتہ آید۔ دوا صرف گمانہا ہستند پس گمان حکم یقین ندارد اے مردان آیا خیال از دل
وانه شیء لا یغنی من لهب بسط جناحه علی جمیع البلدان۔ فما عندکم
را یاد میکنی وآں چیزیست کہ برائے دفع آں زبانہ آتش کافی نیست کہ جناح خود در تمام شہرہا دور کردہ است و
من تدبیر یمنع قضاء السماء ویرد هذا الثعبان۔ وانها بلیة تری القوم منها
نزد شما کدام تدبیر است کہ قضائے آسمان را منع کند و ایں مار را رد کند و ایں بلائے است کہ می بینی از اں قوم را
صرعٰی۔ وقد ضل الذین زعموا انهم احصوا سنن الله وانهم بقوانینه
مُردہ افتادہ و گمراہ شدند کسانیکہ گمان میکنند کہ ما سنتہائے خدا را حصر کردیم و زعم کردند کہ او شان بر قانونہائے قدرت
یحیطون۔ سبحٰنه وتعالٰی عما یصفون۔ وان هم الا کالعمی او اضل سبیلا۔
احاطہ میدارند خدائے ما ازاں منقصت برتر است کہ بسوئے او منسوب میکنند و نیستند او شاں مگر ہمچو نابینایاں یا
بل الحق ان سنته ارفع من التحدید والاحصاء۔ وله عادات فیخرق بعض
از وشاں بدتر بلکہ حق اینست کہ سنت او بلند تر از تحدید و شمار کردن است و او عادات میدارد پس بعض

عاداته للاحباء والاتقياء- ويبدى لهم ما لا يتصور ولا يرى.
عادتہائے خود را برائے دوستان خود پرہیزگاران می شگافد و ترک آں می نماید و آں امور برائے اوشاں پیدا میکند کہ
ولولا ذلك لشق طلابه- ونكر جنابه- ومات عشاقه فى الحجب
بالاتر از تصور و رویت اند و اگر چنیں نبودے پس جویندگان او ناکام ماندندے و حضرت او عز اسمہ ناشناختہ ماندے و عاشقان او
والغشاء والعمى- ووالله لولا خرق العادات لضاعت ثمرات العبادات
در پردہ ہا و کوری مردندے و بخدا اگر خرق عادات نبودے البتہ ہمہ ثمرہ ہائے عبادات ضائع گشتندے
وماتت عباده تحت مكائد اهل المعادات- ولصار المنقطعون خاسرين
و بندگان خاص خدا زیر کرہائے دشمنان مکار بمردندے و آنکہ سوئے او آمدہ و از ہمہ بریدہ اند
فى الدنيا والاخرى- ولضاعت نفوسهم من الهجران- وماتوا وما لهم عينان وما
در دنیا و دین زیاں کار شدندے و از جدائی حضرت عزت جانہائے ایشاں ضائع گشتے و بغیر چشم بینا بمردندے و ہیچ
كان احد كمثلهم اشقى- وان الله جنتهم وجنتهم- وانهم تركوا له عيشهم
اوشاں ہیچکس بدبخت نبودے و خدا بہشت ایشان ست و سپر ایشان ست و اوشاں برائے او عیش و راحت
وراحتهم فكيف يترك الحب من كان له بل يسعى فضله الى من مشى.
خود را ترک کردہ اند پس چگونہ آں دوست آنکس را ترک کند کہ ہمہ تن برائے او شدہ است بلکہ ہر کہ سوئے او برفتار آہستہ
والخلق عمي كلهم لا يعرفون اولياءه فيعرفهم بايات يجليها كالضحى.
آمد او سوئے او میدود و مردم ہمہ نابینا اند دوستان خدا را نمی شناسند پس او بر نشانہائے روشن می شناساند
ولولا ترك العادات فما معنى الايات- الا تفكرون يا ولد المسلمين
و اگر خدا ترک عادات نمیکند پس معنی نشانہائے چیست آیا فکر نمیکنید اے اولاد مسلمانان
وامة نبينا المصطفى عليه سلام الله الى يوم ترى الناس فيه سكارى.
و امت پیغمبر ما مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم است تا آں روز کہ مردم دراں چناں خواہند شد کہ گویا مستان
وما هم بسكارى- وان الهنا اله واحد قديم ازلي وقد كفر من شك
ہستند حالانکہ مست نخواہند بود و خدائے ما خدائیست یگانہ قدیم ازلی و کافر شد کہ دریں شک کرد

وبالسوء تظنّی۔ ولکنّه مع ذلك یتجدد لاصفیائه۔ ویبرز فی حلل جدیدة
وبدگمانی نمود مگر او با این ہمہ برائے اولیائے خود خدائے نو میگردد و برائے اولیائے خود لباس جدید می پوشد
لاولیاءه کانه اِلٰه اٰخر لا یعرفه احد من الورٰی۔ فیفعل لهم افعالًا
گویا او خدائے دیگرست کہ مخلوق او را نمی شناسد پس برائے اوشان آن کارہا میکند کہ
لا یرٰی نظیرها فی هذه الدنیا۔ ولا یخرق عادته الا لمن خرق عادته
نظیر آنہا در دُنیا یافتہ نمی شود و عادات خود را نمی شگافد مگر برائے آن کسانیکہ عادات خود
وتزکّٰی۔ ولا ینزل لاحد الا لمن نزل من مرکب الامّارة ورکب الموت
را می شگافند و برائے ہیچ کس فرو نمی آید مگر برائے کسیکہ از مرکب امّارہ فرو می آید و سوار موت میگردد
لابتغاء الرضٰی۔ وخرّ علی حضرته واحرق جذبات النفس ومحٰی۔ وانه یبدل
تا رضائے خدا تعالیٰ حاصل کند و بر درگاہ او افتاد و جذبات نفس را بسوخت و نابود کرد و او برائے آنانکہ
عاداته للمبدلین۔ ویتجدد للمتجددین۔ ویهب وجودا جدیدا لمن فنٰی۔
تبدیل حالت خود میکنند تبدیل عادات خود میکند و برائے آنکہ باصلاح نفس وجود خود را نو میکنند نو میشود و فانیان را
وهذا هو المطلوب لکل مومن ومن لم یر منه شیئا فما رأٰی۔ وانه یتجلّٰی
وجودے جدید می بخشد و ہمین مطلوب ہر مومن است و آنکہ ازین چیزے ندیدہ او چہ دید و او برائے آن بندگان خود
لعباده المنقطعین بقدرة نادرة ویقوم لهم بعنایة مبتکرة فیری لهم اٰیات
کہ سوئے او منقطع میشوند بقدرتہائے نادرہ تجلّی میفرماید و بآن عنایتہا کہ ہمچو ثمرہ نو میباشند برائے ایشان قائم میشود پس آن نشانہا
ما مسها احد وما دنا۔ واذا اقبلوا علیه بتضرع وابتهال۔ سعٰی الیهم ونجاهم
برائے شان می نماید کہ ہیچکس بدان مسّ نکردہ و نہ بدان نزدیک شدہ و چون بتضرع و گریہ سوئے او متوجہ شوند می دود سوئے ایشان
من کل نکال۔ ومن کل من اٰذٰی۔ واذا استفتحوا بجهدهم واقبالهم علی الحضرة
و نجات میدہد ایشانرا از ہر وبال و از ہر آنکس کہ ایذا دہد و چون از خدا بتمام تر کوشش فتح بخواہند و توجہ بر درگاہ حضرت عزّ اسمہ
قضی الامر لهم بخرق العادة وخاب کل من اٰذاهم وما اتقٰی۔ وکیف یستوی ولی الله
کنند بطور خرق عادت فیصلہ حق شان میکنند و ہر مفسدے ناکام و نامراد میماند کہ ایشانرا ایذا داد و تقویٰ اختیار نکرد و چگونہ دوست خدا

وعدوه الا ترى۔ الذين طحنتهم رحى المحبة۔ ودارت عليهم لحبهم انواع
ودشمن خدا برابر شوند آیا نمی بینی آنانکه در آسیائے محبت او دقیق کرده شدند و آمد برایشان در راه دوست شان
دور المصيبة۔ فهم لا يهلكون۔ ولا يجمع الله عليهم موتتين موت من يده
قسما قسم از گردش مصیبت ایشان ہلاک کرده نمی شوند۔ وخدا جمع نمیکند برایشان دو مرگ مرگے از دست او
وموت من يد عدوه لئلا يضحك الضاحكون۔ وكذلك من بدء خلق العالم
ومرگے از دست دشمن او تاکہ نخندد کنند خنده کنندگان وہمچنیں اراده کرده است از روزیکه دنیا
قضى۔ ان يهلكهم فهم عباده۔ وان ينصرهم فما العدو وعناده۔ وانه كتب
آفرید۔ اگر او ایشانرا بمیراند پس ایشان بندگان او ہستند و اگر مدد دہد پس دشمن و عناد او چه حقیقت است تا نقصان
لهم العز والعلى۔ قوم اخفياء تحت ردائه لا يعرفهم الخلق من دون ادرائه
ایشان کند و او برائے اوشان عزت و غلبه نوشته است۔ ایں قومے ست پوشیده زیر چادر او تعالیٰ و مخلوق ایشانرا بجز شناسا کردن
والله يعرف ويرى۔ فيقوم لهم كالشاهدين۔ ويرى لهم آيات في الارضين۔
او نمی شناسد مگر خدا می شناسد و می بیند پس می ایستد برائے ایشان مثل گواہان و برائے ایشان در زمین ہا نشان ہا می نماید
ويهدي من يبتغي الهدى۔ ويتجالد لهم العدا۔ ويخلق لهم اسبابا
و ہر که ہدایت طلبد او را ہدایت میدہد و بدشمنان شان می آویزد یعنی در وقت ہر مشکلے از آسمان مددشان میکند
لا يخلق لغيرهم۔ ويأمر ملائكه ليخدموهم بايصال خيرهم فينصر عبده
برائے شان آن اسباب پیدا میکند که برائے دیگرے پیدا نمیکند و فرشتگان خود را حکم میفرماید که تا بایصال خیر خدمت
من حيث لا يحتسب ولا يتظنى۔ اتلومني لترك الاسباب مع انني
شان کنند پس بنده او را ازاں گونه از غیب مدد میرسد که نمیداند و نه گمان میکند۔ آیا برائے ترک اسباب مرا
امرت من رب الارباب فلا اعلم على ما تلومني مالك تبصر ثم تتعامى۔
ملامت میکنی باوجودیکه من از خدا ماموره ام پس نمیدانم که چرا ملامت میکنی ترا چه شد که می بینی باز نمی بینی
واني ما امنع الناس من التطعيم ولا ينفع تركه الا اياي ومن اتبعني
و من مردم را از خال زدن منع نمی کنم و ترک کردن آن کسے را نفع نه بخشد مگر مرا و آنان را که پیروی من

۱۵

بقلب سلیم۔ وعمل عملاً صالحاً لرضا الرب الرحیم۔ وانسلخ من نفسه
بدل صافی بضور دا قیح میکنند و اعمال صالحہ می آرند تا رضائے خدا حاصل کنند۔ و از نفس خود بیروں می آیند
کما تنسلخ الحیّة من جلدھا و بعد من کل اثم و اثیم۔ اولئك الذین
ہمچنانکہ مار از جلد خود بیروں می آید و دُور شد از ہر گناہ و گنہگار پس ایشاں اند کہ ازیں جہنم تنگ اسباب
حفظوا من ھٰذا اللظی۔ انسیت عجائب امرہ تعالیٰ فی خلق المسیح وحفظ الکلیم
نجات خواہند یافت آیا عجائب کار او تعالیٰ در پیدائش مسیح وحفاظت موسیٰ
وخلق یحییٰ۔ او تزعم ان ربنا لیس برب کان فی قرون اولیٰ۔ اتظن ان موسیٰ
و پیدائش یحییٰ فراموش کردہ یا گمان میکنی کہ خداوند ما آں خداوند نیست کہ در زمانہائے پیشیں بودہ است آیا گمان تو نیست
عند عبورہ من غیر السفینة۔ القی نفسه و قومه الی التھلکة۔ ولا بد لك
کہ موسیٰ وقت عبور او از دریا بغیر کشتی نفس خود را و قوم خود را در ہلاکت انداختہ بود و ترا ازیں
ان تؤمن بھٰذہ الواقعة۔ وتقر بان موسی ما رکب الفلك وما اویٰ الجسر
ناگزیر است کہ ایمان بریں واقعہ آری و اقرار کنی کہ موسیٰ نہ بر کشتی سوار شدہ بود و نہ از بہر حفاظت خود پناہ
لرعایة الاسباب المعتادة العادیة۔ وترك محل الامنة۔ وترك سنن
بہ پل بردہ و ازیں طور رعایت اسباب معتادہ نکردہ و محل امن را گذاشتہ و ترک سنت الٰہیہ
الله وعصی۔ ففکر ایھا الذی سللت علیّ المدیٰ۔ الیس ھٰذا محل الزرایة
کردہ و نافرمان شدہ پس فکر کن ایکہ بر من کاردہا کشیدی آیا قصہ موسیٰ وغیرہ محل اعتراض نیست
کما انت علیّ تزری۔ اتعلم کم من سفائن جمع موسی علی البحر لرعایة
ہمچناں کہ بر من اعتراض میکنی آیا میدانی کہ موسیٰ برائے رعایت اسباب چند عدد کشتی ہا بر
الاسباب۔ فاخرج لنا ان کنت قرأت فی الکتاب۔ ولا تھم فی وادی الھویٰ۔
دریا جمع کردہ بود پس از قرآن شریف برائے ما آں مقام را برآر و در وادی ہوا و ہوس سرگرداں مرو
ذلك ما علمنا من کتاب الله۔ فلا اعلم الی این تتمشی۔ ومن این تتلقی۔
آنچہ ذکر کردیم آں ہمونست کہ کتاب اللہ ما را تعلیم داد پس نمیدانم کہ تو کجا میروی و از کجا ایں کلمات میگیری۔

ص۱۶ مانجد فی صحف اللّٰہ بیانک وما نری۔ اتعجب من آیات اللّٰہ وکان
ما بیان تو در قرآن نمی یابیم و نہ می بینیم آیا از نشانہائے خداتعالیٰ تعجب میکنی و
اللّٰہ علیٰ کلّ شیئٍ مقتدرًا۔ الاتریٰ انّ نار الوبآء مشتعلة۔ وموت الناس
خدا بر ہر چیز قادر است آیا نمی بینی کہ آتش وبا در اشتعال است و موت مردم
کالقلاص متتابعة۔ والطاعون فی الاقتناص لا یغادر ذکرًا ولا اُنثیٰ۔
ہمچو شتران پے یکدیگر روندہ متواتر است وطاعون در شکار کردن نہ مرد را می گذارد و نہ زن را۔
فلو کنت کذوبًا لاخذنی رعب العقوبة۔ وما اجترءت علیٰ مثل ھذا
پس اگر من دروغگو بودمے البتہ رعب عقوبت مرا میگرفت و در وقت تباہی طوائف مخلوق
عند ھذہ الطوائف المخذوبة والخلیقة المشغوبة۔ ولو کنت متقولًا
و ہلاکت اوشان ہمچنیں دلیری نہ کردمے و اگر من مفتری و
ومزوّرًا لاذاعة الکرامة۔ ما کانت لی جرأة ان اتفوہ بکلمة عند قیام ھٰذہ
بافندہ دروغ بودمے تا کرامت خود بنمایم مرا ہیچ جرأت نبودے کہ در وقت قیام ایں قیامت یک کلمہ ہم بر زبان
القیامة۔ وان غضب اللّٰہ شدید ترتعد منه فرائص الملأ الاعلیٰ وما کان للکاذب
رانمے۔ وبتحقیق غضب خداتعالیٰ سخت است شانہ ہائے ملاء اعلیٰ ازاں می لرزند ومجال ہیچ دروغگو نیست
ان یفتری علیٰ حضرة الکبریاء۔ فی وقت ترمی النار من السماء۔ ویقعص
کہ بر خداتعالیٰ در وقتے افترا بہ بندد کہ از آسمان آتش می بارد و مردم بر جائے خود
الناس علی المثوی۔ ویمسی انسان حیًا ویصبح فاذا ھو من الموتیٰ۔ اعند
می میرند و یک انسان شام میکند بحالت زندگی و صبح از مردگان می باشد آیا نزد
ھذا القعاص۔ یفتی العقل ان یقوم احد کالخراص ویفتری علیٰ قدیر
ایں ناگہ کشتنی عقل فتوی میدہد کہ ہیچکس چوں دروغگویاں بایستد و بر خدائے بیفندد و دانندہ
یعلم ویری۔ الیس العذاب قام امام الاعین وشاع فی القریٰ۔ ودعی
افترا بندد آیا ایں عذاب چنیں نیست کہ رُو برُوئے چشمہائے مردم ایستادہ است و در دیہات و قریہا شایع

صفحہ ۱۷

الناس من کل قوم لھذہ القری۔ وانی بشرت فی ھٰذہ الایام
شدہ و مردم از ہر قوم برائے ایں جہانی خواندہ شدہ اند و من دریں روزہا بشارت دادہ شدم
من ربی الوھاب۔ فاٰمنتُ بوعدہ ورضیت بترک الاسباب۔
از خداوند من کہ بخشندہ است پس بر وعدۂ او ایمان آوردہ ام و بترک اسباب راضی گشتم۔
وما کان لی ان اعصی ربی او اشک فیما اوحی۔ ولا ابالی قول الاعداء
و مرا چہ شد کہ خداوند خود را نافرمانی کنم یا در وحی او شکے آرم ومن پروائے سخن دشمناں ندارم
فان الارض لا تفعل شیئا الا ما فعل فی السماء۔ وان معی ربی فما کان لی
چراکہ زمین ہیچ نتواں کرد مگر ہماں کہ بر آسمان کردہ شود وبتحقیق خداوند من با من است پس مرا
ان افکر فکرا وانہ بشرنی وقال لا اُبقی لک فی المخزیات ذکرا۔ وقال
نسزد کہ ہیچ فکرے کنم واو مرا بشارت داد و گفت من نگذارم کہ بعد از مُردن تو ہیچ دستاویز عیب در دست مردم بماند
یعصمک اللہ من عندہ وھو الولی الرحمٰن۔ وان یعزحسن الی سواد فیترا
و گفت خدا خاص بفضل خود حفاظت تو خواہد کرد و ہمونست دوست رحم کنندہ و اگر یک حسن بسوئے سیاہی منسوب گردد
الحسنان۔ ھذا ربنا المستعان۔ فکیف نخاف بعدہ اھل العدوان۔
بعوض آں دو حسن ظاہر خواہند شد اینست خداوند ما کہ از و مدد میخواہیم پس بعد ازیں چگونہ از دشمناں بترسیم۔
فلا تعیّرنی علی ترک التطعیم۔ وان ربی بکل خلق علیم۔ الا تعلم
پس مرا بر ترک خال زدن سرزنش مکن زیراکہ خداوند من ہر قسم پیدائش را میداند آیا نمیدانی کہ
ما جری علی ام موسٰی۔ اذ القت طفلھا فی الیم قلبھا تتشظّی۔ واٰمنت
بر مادر موسٰی چہ گذشت ہرگاہ کہ طفل خود را در دریائے انداخت و دل او پارہ پارہ شد و بر وعدۂ
بوعد ربھا وما وھنت کمن تظنّی۔ اتعلم بایّ دواء کان عیسٰی یبرئ الاکمہ
خداوند خود کہ دانندہ عواقب است ایمان آورد و ہمچو بدگمانان سست نشد آیا میدانی کہ بکدام دوا عیسٰی کوراں را
والمبروص۔ فتصفح الفرقان والصحیحین وارنا النصوص۔ او اخرج لنا کتابا
و مبروص را پس بر ما بخوان آں آیت را و اوراق قرآن شریف بگرداں یا برائے ما کتابے دیگر

اخرمن کتب اولی۔ اتکفیك ھذہ الشواھد او ناتیك بامثال أخری۔
ازکتاب ہائے نخستین برآر آیا کفایت اند ترا این گواہان یا دیگر امثال ہا بیاریم

مثا فان فکرت فیما تلوت علیك من الامثال ذکرا۔ فستعلم انك قد بلغت منی
پس اگر فکر کنی درانچہ بر تو خواندم از امثال برائے یاد ہا نیدن پس عنقریب بدانی کہ از ما عذر کامل
عذرا۔ ھذا وساکشف علیك امرا لم تستطع علیه صبرا۔
شنیدی این است بطور مختصر و عنقریب مفصل بیان آن امر می کنم کہ برو صبر نہ کردی۔

البیانُ الشافی فی ھذا الباب و تفصیلُ ما الجأنی
بیان شافی درین باب و تفصیل آن امر کہ چرا برائے

الی ترکِ التطعیم والتوکل علی ربِّ الارباب
ترک خال زدن مضطر گردیدم و بیان توکل بر خدائے خدا وندان۔

اعلم ان موضوع امرنا ھذا ھو الدعوی الذی عرضت علی الناس و قلت انی
بدان کہ موضوع این امر ما آن دعوی است کہ بر مردم پیش کردم و گفتم کہ من
انا المسیح الموعود و الامام المنتظر المعھود۔ حکمنی الله لرفع اختلاف الامة
مسیح موعود ہستم و امام منتظر معہود ہستم خدا مرا حکم مقرر کردہ است برائے دفع اختلاف امت
وعلمنی من لدنه لادعو الناس علی البصیرة۔ فما کان جوابھم الا السب و
و از جناب خود مرا تعلیم داد تا مردم را بوجہ بصیرت بخوانم پس جواب اوشان بجز این ہیچ نبود کہ دشنام ہا
الشتم والفحشاء۔ والتکفیر والتکذیب والایذاء۔ وقد سبونی بکل سبّ
دادند و فحشہا گفتند و کافر گفتن و دروغگو قرار دادن و ستم کردن و مرا از ہر گونہ سب و شتم یاد کردند
فما ردت علیھم جوابھم۔ وما عبأت بمقالھم وخطابھم۔ ولم یزل
پس جواب آن دشنامہا ندادم و پروائے آن گفتگو و خطاب ایشان نداشتم و دشنام دادن

امر شتمهم یزداد۔ ویشتعل الفساد وروا آیات فکذبوها۔
ایشاں ہمیشہ در زیادت بود وفسادشان ہمیشہ در اشتعال وبسیارے از نشانہا دیدند وتکذیب کردند

وآنسوا علامات فانکروها۔ وصالوا علیّ بمطاعن مفتریات ومعائب

صفحہ ۱۹

وچندیں از علامات بمشاہدہ نمودند پس انکار کردند وبر من بطعنہا افترا کردہ وعیبہا از خود تراشیدہ حملہ ہا

منحوتات واغروا زمع الناس علیّ للتوهین۔ ودعوا النصارٰی لتائیدهم
کردند و مردم فرومایہ وسفلگان را برائے توہین من برانگیختند ونصاریٰ ودیگر قومہا را برائے مدد خود

وغیرهم من اعداء الدین وافتی علماءهم لتکفیرنا۔ وتوالی الاشاعات لتعییرنا
خواندند وعلماء شاں بر کفرِ ما فتویٰہا دادند ومتواتر از بہر سرزنش ما اشاعتہا کردند

وقطع العلق کل من آخی۔ ومطرنا حتی صارت الارض سواخی۔ وضحک
وہر کسے کہ دعویٰ برادری می کرد از ما قطع تعلق نمود۔ وبر ما آں بارش بارید کہ زمین تر گردید۔ وسفیہان

علینا سفهاءهم من غیر علم وما اتقوا خلاقهم۔ وکاد ان یشق ضحکهم
ایشاں بر ما بغیر علم خندیدند واز پیدا کنندہ خود ہیچ نترسیدند وچنداں خندیدند کہ قریب بود کہ

اشداقهم۔ ورقصهم العلماء کقراد یرقص قردہ۔ ویضحک من عندہ
خندہ شاں جانب لبہائے شاں را بشگافد وایں مردم را علماء شاں ز انسان جہانیدند کہ قلندرے بوزنہ خود را می

فتبعهم الحمقی کالمحرج۔ ومشوا خلفهم کالاعرج خلف الاعرج۔ وما
جہاند ومردم مجتمع را میخنداند پس نادانان ہمچو سگ تعلیم یافتہ پیروی ایشاں کردند واز پس ایشاں چناں رفتند کہ لنگ

احتفل محفل وما انتقض مجلس الا باللعن علیّ وعلی المبائعین۔ و
پس لنگ می رود وہیچ محفلے منعقد نشد وہیچ مجلسے برنخاست مگر در حالت لعنت کردن بر من وبر بیعت کنندگان

تفسیق الصالحین۔ وما اطلعنا علی حلقة منهم الا وجدناهم صخابین
من۔ کہ از صالحان ہستند وما بر ہیچ حلقہ اوشاں اطلاع نیافتیم مگر اوشاں را فریاد وشور کنندگان

ولاعنین۔ وانا مع اتباعنا القلائل اوذینا من افواجهم کل الایذاء
ولعنت کنندگان یافتیم وما مع جماعت ملکہ اندک است از افواج ایشاں ایذا دادہ شدیم ایذائے کہ بکمال رسیدہ بود

وربما وقفنا بين انياب الموت من مكر تلك العلماء وسقنا بهتانا

و بسا اوقات درمیان دندانہائے موت از مکر شاں ایستادہ شدیم وما از بہتان و ظلم شاں

وظلما الی الحکام۔ واغری المکفرون علینا طوائف زمع الناس

سوئے حاکماں کشیدہ شدیم و کافر گویندگان برما گروہ در گروہ از سفلہ طبعان

واللئام۔ ومکروا کل مکر لاستیصالنا۔ ولاطفاء انوار صدق مقالنا۔

ولئیماں برانگیختند و ہمہ مکر برائے بیخکنی ما کردند و برائے میراندن نور ہائے صدق سخن ہا۔

وصبت علینا المصائب۔ وعادانا الحاضر والغائب۔ فما تزعزعنا

و برما مصیبت ہا ریختہ شدند و باما دشمنی کرد ہرکہ حاضر و غائب بود پس بما ہیچ جنبشے راہ

وما اضطربنا۔ وانتظرنا النصر من القدیر الذی الیہ انبنا۔ وفسقونی

نیافت و نہ اضطراب کردیم و انتظار نصرت ازاں قادر کردیم کہ سوئے او رجوع کردہ ایم و مرا منسوب

وجهلونی بالکذب والافتراء وبالغوا فی السب الی الانتهاء۔ وانی

بفسق کردند و منسوب بجہل کردند و ایں ہمہ کذب و افترا بود و در دشنام دادن بانتہا رسیدند و من

لاجبتهم بقول حق لولا صیانة النفس من الفحشاء۔ وسعوا کل السعی

جواب شاں راست راست دادمے اگر خود را از فحش نگہ نہ داشتمے و از ہمہ تن ایں کوشش کردند

لابتلی ببلیة ویغیر علیّ نعمة نلتها من الرحمٰن۔ فخذلوا فی کل موطن ونکصوا

تا من ببلائے مبتلا شوم و ایں نعمت و اجابت و قبولیت کہ خدا مرا دادہ است دور گردد پس در میدان نامراد

علی اعقابهم من الخذلان۔ وکلما القوا علیّ شبکة خدیعة مخترعة۔

ماندند و از خذلان بر پاشنہ ہائے خود واپس رفتند و ہر دفعہ کہ برمن دام منصوبہ تراشیدہ انداختند۔

فرجها ربی عنی بفضل من لدنه ورحمة وکان اٰخر امرهم انهم جعلوا

خدائے من ازاں دام بفضل و رحمت خود رہائی داد و انجام شاں ایں بود کہ ایشاں

اسفل السافلین۔ وانتصفنا من کل خصم مهین۔ من غیر ان نرافع الی

اسفل السافلین کردہ شدند و ما از ہر دشمن اہانت کنندہ انتقام گرفتیم بغیر آنکہ بسوئے قاضیاں رجوع

قضاة او نتقدم الی الحاکمین۔ وارادوا ذلّتنا فاصبنا رفعة وذکرا حسنا۔

کنیم یا بر درحکام رویم والیشان ذلت ما را ارادہ کردند پس ما بلندی و ذکر نیکو یافتیم

وارادوا موتنا واشاعوا فیه خبرا۔ فبشرنا ربنا بثمانین سنة من العمر او هو ۲۱

و موت ما خواستند و دراں پیشگوئی کردند پس خدائے ما ما را بشارت ہشتاد سال عمر داد بلکہ شاید ازیں زیادہ و

اکثر عددا۔ واعطانا حزبا وولدا وسکنا۔ وجعل لنا سهولة فی کل امر۔ ونجانا

ما را گروہے داد و فرزنداں و ہمہ چیزے کہ بداں آرام کنیم و در ہر امر ما را سہولت داد و از ہر کار فرو ماندگی نجات بخشید

من کل غمر۔ وکنت فیهم کانی اتخطی الحیوات۔ او امشی بین سباع الفلوات۔

و من در ایشاں چنیں بودم کہ گویا در ماراں گام می زنم یا در درندگان میروم پس خدائے من پیش پیش من ہمچو رہبرے رفت

فمشی ربی کخفیر امامی ولازمنی فی تلك الموامی۔ فکیف اشکر ربی الذی نجانی

و دریں بیابان ہا ہمراہ من میماند پس چگونہ شکر خداوند خود کنم کہ مرا از آفتہا نجات داد بریں کمزوری و

من الاٰفات علی کلولی هذا احسرات یا اسفا علیهم انهم لا یفکرون ان الکذبین

درماندگی خود حسرتہا دارم اے افسوس ایشاں نمی فہمند کہ دروغگویان از حضرتِ عزت

لا یؤیدون من الحضرة۔ ولا یتکلمون بکلام البر والحکمة۔ ولا یرزقون من اسرار المعرفة

تائید نمی یابند و کلام حکمت نمی کنند و اسرار معرفت روزی ایشاں نمی شود

وهل تعلم کاذبا شهدت له السمٰوات والارض بالاٰیٰت البینة۔ واضمحلت به

و آیا می شناسی چنیں دروغگوئے را کہ برائے او آسمان و زمین بہ نشانہائے خود گواہی دادہ باشد و باو قوت شیطان مضمحل

قوة الشیطٰن وتخافت صوته من السطوة الحقانیة۔ وطفق یرید الغیبوبة کحیة

گشتہ باشد و آوازۂ شیطان از سطوت حقانیت او آہستہ شدہ باشد و شروع کرد کہ پوشیدگی را میخواہد ہمچو مارے

تاوی الی جحرها عند رمی الصخرة۔ ثم مع ذلك تدعو ظلمة الزمان۔ اماما من

کہ در وقت انداختن سنگ پناہ بسوراخ خود می برد باز باوجود ایں ظلمت زمانہ امامے را کہ از خدا

الرحمٰن۔ وقد انقضی من راس المائة قریبا من خمسها۔ ودنت الملة لضعفها

باشد میخواند و بتحقیق گذشت از راس صدی قریب خمس صدی و نزدیک شد ملت اسلام بباعث ضعف آں

رمسها۔ وداست الغفلة قلوب الناس وصار اکثرهم کالکلاب۔ وتوجّهوا

از قبر خود وغفلت دلهائے مردم را پامال کرد و اکثر مردم همچو سگان شدند و توجه کردند

الی الاموال والعقار والانشاب۔ ونسوا حظهم من ذوق العبادات ۲۲

سوئے مال ها و زمین ها و فراموش کردند قسمت خود را از ذوق عبادات

واقبلوا علی الدنیا وزینتها وما بقی الدین عندهم الا کالحکایات۔ ومن

و سرنگون افتادند بر دنیا و زینت دنیا دین نزد شان بجز حکایات ها باقی نماند و هرکه

تامّل فی تشتت اهواءهم وتفرق آراءهم علم بالجزم انهم قوم اغلقت

در انواع اقسام خواهش ایشان و تفرقه رائے هائے ایشان تامل کند او بالجزم خواهد دانست که ایشان

علیهم ابواب المعرفة۔ وانقطع صفاء التعلق بالحضرة۔ الا قلیل

قومے هستند که برو درهائے معرفت بسته شد۔ و صفائی تعلق بحضرت عزت منقطع گشت مگر کمتر

من الذین یدعون الله ان یرفع حجب الغفلة۔ ولکن کثیرا منهم نبذوا

از مردمان که دعا میکنند که خدا تعالیٰ پرده هائے غفلت بردارد مگر اکثر او شان حقیقت توحید

حقیقة التوحید من ایدیهم وما بقی الایمان الا علی الالسنة۔

را از دست انداختند و ایمان باقی نمانده مگر بر زبان ها

یسبون عبدا جاءهم فی وقته ویحسبون انهم یحسنون۔ وختم الله

آن بنده را که نزد شان در وقت خود فرستاده شد دشنامها میدهند و می پندارند که این کار نیکوست و خدا بر

علی قلوبهم فهم لا یفهمون۔ یظنون انهم علی الحق۔ وما هم علی الحق۔

دلهائے شان مهر کرده است پس او شان نمی فهمند گمان می کنند که ایشان بر حق هستند حالانکه بر حق نیستند۔

وان هم الا یخرصون۔ تجدهم کاناس رقود۔ والمتمایلین علی الجحود۔ خدعوا

و دروغ می گویند تو ایشان را همچو قوم خوابندگان خواهی یافت و مائل بر انکار مشاهده خواهی کرد از رسمها

عن الحقائق بالرسوم وشغلوا عن الیقین بالموهوم۔ انهم هم ابنا

فریب خورده و حقیقتها از دست داده۔ و از بهر امرے موهوم یقین را گذاشته ایشان اعتراض کنندگان بر ما

معترضين قبل ايفاء الموضع حقه۔ ورأوا بدر نا ثم ارادوا شقّه وانّى
گذر کردند قبل از انکه حق مقام ادا کرده باشند و ماه چار ده ما را دیدند باز شگافتن آن ماه خواستند و من

جئتهم عند الضرورة الحقة۔ وفساد الامة۔ فكانت ادلة صدقى موجودة
۲۳
نزد اوشان نزدیک ضرورت حقه و فساد اُمّت آمده بودم پس دلیلهائے صدق من در نفوس

فى انفسهم ما رأوها من الغباوة۔ ثم من الشقوة انهم ما فكروا فى راس المائة
اوشان موجود بودند مگر از غباوت خود ندیدند باز بدبختی اینست که ایشان در صدی بدری یعنی چار دہم

البدرية۔ التى تختص بالمسيح الموعود عند اهل البصيرة واتفقت عليها شهادات
غور نکردند آن صدی چار دہم که نزد اہلِ بصیرت بمسیح موعود خصوصیت دارد و اتفاق کرده است برآں شہادتہائے

اهل الكشف والاحاديث الصحيحة۔ واشارات النصوص القرآنية۔ ولما اصرّوا
اہلِ کشف و احادیث صحیحہ و اشارات قرآن شریف و ہر گاہ بر انکار

على الانكار اقبلت على المنكرين۔ وقلت عندى شهادات من الله فهل انتم من
اصرار کردند سوئے منکراں متوجہ شدم و گفتم نزد من شہادت ہائے خدا است پس چه شما رغبت دارید

المتقبلين۔ فجحدوا بها واستيقنتها انفسهم فيا اسفا على القوم الظالمين۔ هنالك
که از قبول کنندگان شوید پس انکار آن شہادتہا کردند و دلِ شان آنہا را قبول کرده بود پس افسوس بران قوم ظالمان

تمنّيت لو كان وباء ينبه المعتدين۔ واوحى الىّ ان الطاعون نازل وقد
دران وقت تمنا کردم که کاش وبا بودے که این تجاوز کنندگان را متنبه کردے و سوئے من وحی فرستاده شد که طاعون

دعته اعمال الفٰسقين۔ فوالله ما مضى الا قليل من الزمان حتّى عاث
می آید و موجب آمدن آن اعمال است فاسقان پس بخدا که صرف قلیلے از زمان گذشته بود که طاعون

الطاعون فى هذه البلدان۔ فعزوه الى سوء اعمالى۔ وقالوا انا تطيرنا بك
در مُلک تباہی افگندن شروع کرد پس طاعون را سوئے بد اعمالی من منسوب کردند و گفتند که ما با تو بدفالی

وضحكوا على اقوالى۔ وقالوا انا من المحفوظين۔ لا يمسنا هذا اللظى۔
گرفته ایم و بر سخنہائے من خندیدند و گفتند که ما محفوظیم مارا این آتش مس نخواہد کرد

ولا یموت احد من علمائنا بالطاعون۔ فانا نحن الصالحون واھل التقی

وہیچکس از علماء ما بطاعون نخواہد مُرد چراکہ ما صالحان و پرہیزگاریم

۲۴ص واما انت فستطعن وتموت فانك کیذبان۔ فقلت کذبتم بل لنا من الطاعون

مگر تو عنقریب بطاعون مبتلا خواہی شد و خواہی مُرد چراکہ تو دروغگو ہستی پس گفتم کہ دروغ گفتید بلکہ مارا از طاعون

امان۔ ولا تخوفونی من ھذہ النیران۔ فان النار غلامنا بل غلام الغلمان۔

امان است و مرا ازیں آتش ہا مترسانید چراکہ آتش غلام ماست بلکہ غلام غلامان است

فما لبثوا الا قلیلا حتی زاروا المنون۔ ومات بعض اجلّ علماءھم من الطاعون

پس درنگ نہ کردند مگر کمتر تا آنکہ زیارت مرگ کردند بعض از بزرگتر علمائے ایشاں بطاعون بمردند

وکنت اخبرت بھذا قبل موت ذلك المطعون۔ فان شئت فانظر ابیاتا

و بودم کہ خبر دادہ بودم بدیں حادثہ قبل از مُردن ایں عالم طاعون زدہ و اگر بخواہی پس ببیں چند بیت

من قصیدتی الاعجازیة۔ التی کتبناھا فی ھذہ الصفحة علی الحاشیة*

از قصیدۂ اعجازی من آں بیت ہا کہ نوشتم من آنہارا دریں صفحہ بر حاشیہ

وما نظمت تلك القصیدة الا لھذا الحزب الذی خذلھم اللّٰہ بتلك الآیة

و من نظم نہ کردم ایں قصیدہ را مگر از بہر ہمیں گروہ کہ مخذول کرد خدا تعالیٰ ایشانرا بداں نشان

---

* منقول من صفحہ ۵۸ و ۶۳ من کتابی الاعجاز الاحمدی۔

اذا ما غضبنا غاضب اللّٰہ صائلا	علی معتد یوذی وبالسوء یجھر
ما چوں خشمگین شویم پس خدا برائے حملہ خشمگین میگردد۔	کہ در ایذا او آں حد تجاوز کردہ و در بدگوئی کار خود را بانتہا رسانیدہ
ویاتی زمان کاسر کل ظالم	وھل یھلکن الیوم الا المدمر
وآں زمان می آید کہ شوکت ہر ظالم را خواہد شکست	وآں روز ہیچکس ہلاک نخواہد شد مگر آنکہ خود را پیش ازیں ہلاک کردہ
وانی لشر الناس ان لم یکن لھم	جزاء اھانتھم صغار یصغر
و من بدتر از ہمہ مردمان خواہم بود۔	اگر اہانت کنند گانرا بجزائے خود آں حقارتے پیش نیاید کہ خود محسوس کنند
قضی اللّٰہ ان الطعن بالطعن بیننا	فذلك طاعون اتاھم لیبصروا

خدا ایں فیصلہ درمیان ما کردہ است کہ طاعون عوض طعن است پس ہمیں طاعون است کہ ایشانرا خواہد آمد تا چشم شاں بکشاید۔

۲۵ص

وما خاطبت الّا ایاهم اتماما للحجة۔ بل سمّیتُ بعضهم فی تلک القصیدة لئلا یکون
ومن مخاطب نہ کردم در قصیدہ مگر ایں کسانرا برائے اتمام حجت و بعض اوشانرا بنام ذکر کردم دریں قصیدہ
امری غُمّةً علی اهل البصیرة والنّصفة۔ فوالله ما مضی شهر کامل علی هذه
تاکہ بر اہل بصیرت و انصاف ایں امر من پوشیدہ نماند پس بخدا کہ نگذشتہ بود ماہے تمام بریں
الانباء المشاعة۔ حتی اخذ الطاعون کبیرهم الذی أغری علیّ اشرار البلدة۔
خبرہا شائع کردہ تا آنکہ بزرگتر علمائے ایشانرا طاعون گرفت یعنی آں عالم کہ مردم شریر را برمن برانگیختہ
وکانوا اذونی من کل نهج وبالغوا فی الاهانة۔ واشاعوا اوراقا مملوةً من السبّ
می کردند و بودند مرا از ہر طریق ایذا می دادند و در اہانت مبالغہ می کردند و آں اوراق شائع کردند کہ از دشنام
والفحشاء والبهتان والفریة۔ ومع ذلک طلب منی ألدّهم قبل هذه الواقعة۔ اٰیة
و فحش گوئی و بہتان و دروغ پر بودند۔ و باوجود ایں طلب کرد از من نشانے بسیار خصومت کنندہ از ایشاں قبل ازیں واقعہ
کنت وعدتها للفئة المنکرة۔ واشاع ذلک فی جریدة هندیة یسمّی بالفیسة۔ وما
طاعون کہ در ایشاں بظہور آمد و اشاعت کرد آں طلب خود را در پرچہ اخبار ہندی کہ نام آں پیسہ اخبار ست و نہ
طلب منی تلک الاٰیة الّا بالسخریة۔ فاراه الله ما طلب کان غافلا من الاقدار السماویة
طلبید از من ایں نشان را مگر از روئے خندہ و استہزا پس بنمود خدا تعالیٰ او را آنچہ طلب کرد و از تقدیر ہائے آسمانی غافل بود
کذلک یتجالد الله قوما یعادون اهل الحضرة۔ وانّ فی ذلک لعبرة لاهل
ہمچنیں خدا بشمشیر جنگ می کند باکسانے کہ اہل او را دشمن می گیرند و دریں برائے سعادتمنداں عبرت است
السّعادة۔ وما کان لبشر ان یفرّ من الله ط فمن حارب اولیاءه فقد القی
و مجال بشری نیست کہ از خدا بگریزد پس ہر کہ با اولیاء او جنگ کند او خود را
نفسه الی التهلکة۔ ومن تاب بعد ذلک فیتوب الله علیهم فانه کریم
در ہلاکت انداختہ است و ہر کہ بعد ازیں توبہ کند پس خدا سوئے او رجوع خواہد کرد چراکہ کریم است
واسع الرحمة۔ وان لم یکفّوا السنتهم ولم یمتنعوا ولم یزدجروا ویعودوا
وسیع الرحمة و اگر زبان بند نہ کنند و باز نیایند و باز بسوئے عادت نخستیں رجوع کنند

۲۶ وَیسبوا ویحتدوا۔ فیعود اللّٰہ الیھم ببلیۃ ھی اکبر من السّابقۃ۔ وانہ ینزل

و دشنام دہند واز حد درگذرند پس خدا سوئے ایشان باں بلائے رجوع خواہد کرد کہ بزرگتر از بلائے اوّل خواہد بود

البلایا بالتوالی۔ ولا یبالی۔ فتوبوا الیہ یاذوی الفطنۃ وما یفعل اللّٰہ بعذابکم

و خدا تعالیٰ پے در پے بلاہا می فرستد و ہیچ پروائے ندارد پس اے دانایان سُوئے خدا رجوع کنید و خدا را

ان ترکتم سبل الفحش والمعصیۃ واللّٰہ غفور رحیم۔

بعذاب شما چہ کار اگر طریق فحش و معصیت ترک کنید و خدا غفور و رحیم است۔

فِی بَیَانِ مَاظَھَرَ بَعْدَ ذَالِکَ مِنَ الْاٰیَاتِ وَالْمُعْجِزَاتِ وَالتَّائِیْدَاتِ

در بیان آں امور کہ بعد ازیں بطور نشان ہا و معجزات ہا و تائیدات ہا شدند

ثم بعد ھذا عمّ الطاعون طوائف ھذہ البلاد۔ ووقع الناس صرعی کالجراد۔

باز طاعون در ملک ما عام شد و مردم ہمچو ملخ بر زمین اوفتادند

وافترسھم ھذا المرض کالاسد الغضبان۔ اوکذئب عاثٍ فی قطیع الضّان

و شکار کرد اوشاں را ایں مرض ہمچو شیر خشمناک یا ہمچو گرگے کہ در رمہ میشاں اوفتد

وکم من دارٍ خربت وصال الفناء علی اھلھا۔ والارض زلزلت۔ وصبّت الاٰفۃ

و بسیار خانہا ویران شدند و در باشندگان آں ہلاکت واقع شد و برزمین زلزلہ اُفتاد۔ و آفت بر نرم

علی وعرھا وسھلھا۔ وما ترک ھذا الداء مقاما بل جاب الاقطار۔ وتقصّی

و سخت آں ریختہ شد و ایں مرض ہیچ مقام را نگذاشت بل ہمہ طرفہا را قطع کرد و تا اقصی

الدیار۔ ووطأ البدو والحضر۔ وادرک کل من حضر۔ وما غادر اھل حُلَلٍ

حدود ایں ملک رسید و نہ دہ گذاشت و نہ شہرے و ہر کہ حاضر بود او را گرفت و نہ خوش پوشاں را گذاشت

ولا اطمارٍ۔ ودخل کل دارٍ۔ الا الذی عصم من ربّ غفار۔ وکذالک حضر

و نہ کہنہ پوشاں را و در ہر خانہ داخل شد مگر آنکہ خدائے غفور او را محفوظ داشت و ہمچنیں نوع

۲۵

افواج منہم مأدبة الطاعون۔ ورجعوا بمائدة من المنون۔ وجاؤا کاضیاف
در فوج مردم دعوت طاعون را حاضر شدند و بمائدہ موت واپس آمدند وہمچو مہمانان در خانہ
دار ھٰذا الوباء۔ فقدمت الیہم کاس الفناء۔ فالحاصل ان الطاعون قد
این وبا آمدند پس کاسہائے موت پیش شان بُردہ شد پس حاصل کلام اینست کہ طاعون این
لازم ھذہ الدیار ملازمة الغریم۔ او الکلب لاصحاب الرقیم۔ وما اظن
ملک را چنان دست بدامن ست کہ قرضخواہ قرضدار را۔ یا سگ اصحاب کہف را ومن گمان نمیکنم
ان یعدم قبل سنین۔ وقد قیل عمر ھذہ الاٰفة الی سبعین۔ وانہا ھی
قبل از سالہا این مرض معدوم شود ومیگویند کہ عمر او تا ہفتاد سال است واین ہمان
النار التی جاء ذکرہا فی قول خاتم النبیین۔ وفی القراٰن المجید من ربّ
آتش ست کہ ذکر آن در قول آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم یافتہ میشود و در قرآن نیز ذکر آن است
العٰلمین۔ وانہا خرجت من المشرق کما روی عن خیر المرسلین۔ وستحیط
وآن از مشرق برون آمدہ چنانچہ از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم روایت کردہ اند وہمہ آبادی ہا
بکل معمورة من الارضین۔ وکذالك جاء فی کتب الاوّلین۔ فانتظر حتی
را محیط خواہد شد وہمچنیں در کتابہائے پیشینیان آمدہ پس انتظار کن
یاتیك الیقین۔ فلا تسئل عن امرہا فانہ عسیر۔ وغضب الرب کبیر
تا ترا یقین بیاید پس از امر آن مپرس کہ آن مشکل است وغضب خدا تعالےٰ بزرگ است
وفی کل طرف صراخ وزفیر۔ ولیس ھو مرض بل سعیر۔ وتلك ھی دابة
و در ہر طرف فریاد و نالہ است واین مرض نیست بلکہ آتش سوزان است واین ہمہ کرم
الارض التی تکلم الناس فہم یجرحون۔ واشتد تکلیمہا فیغتال الناس
زمین است کہ مردم را میگزد پس اوشان مجروح میشوند وسخت شد گزیدن او پس مردم بناگہ کشتہ میشوند
ویقعصون۔ بما کانوا بایات اللّٰہ لا یومنون۔ کما قال اللّٰہ عزّ وجلّ
وبجائے خود مے میرند چراکہ اوشان بہ نشان خدا ایمان نمی آوردند ہمچنان کہ گفتہ او تعالےٰ

۲۵ وَاِنْ مِّنْ قَرْيَةٍ اِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوْهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ اَوْ مُعَذِّبُوْهَا عَذَابًا شَدِيْدًا[1]

که هیچ دِه نیست مگر ما قبل از یوم قیامت آنرا هلاک خواهیم کرد یا معذب خواهیم نمود

فكذلك تشاهدون۔ وذٰلك بان الناس كانوا لا يتقون۔ وكانوا يشيعون

و همچنیں مشاهده میکنید و ایں ازیں باعث که مردم پرهیزگاری اختیار نمی کردند و بودند که شائع

الفسق فی ارض الله ولا يخافون۔ ويزدادون اثما وفحشاء ولا ينتهون۔

مے کردند فسق را در زمین خدا و نمی ترسیدند و در بدی ها زیادت می کردند و باز نمی آمدند

واذا قيل اسمعوا ما انزل الله لكم فكانوا على اعقابهم ينكصون فاخذهم

و چوں گفته می شد که آنچه خدا برائے شما آورده ست آنرا بشنوید پس پس پا میرفتند پس گرفت

الله بعقابه هذا لعلهم يرجعون۔ وترى قلوب اكثر الناس تمايلت على

خدا تعالیٰ ایشاں را بعذاب خود طاعون شاید باز آیند و می بینی دلہائے اکثر مردم که بر

الدنيا فهم عليها عاكفون۔ وتموجت جذبات نفوسهم وانفجرت منها

دُنیا اُفتادند پس اوشاں براں معتکف هستند و جذبات نفسہائے ایشاں در تموج آمدند و ازاں چشمه ها

عيون۔ واذا قيل لهم لا تعصوا امر ربكم واطيعوا مع الذين اطاعوا قد اردا كم

جاری شد و چوں ایشانرا گفته شود که نافرمانی ربّ خود مکنید و اطاعت من کنید با آنانکه اطاعت کردند و به تحقیق

الطاعون۔ قالوا ما انت الا دجّال ولم يحيطوا بامرى علما ولم يصبروا

طاعون شمارا هلاک کرده است میگویند که تو چیزے نیستی مگر دجّال حالانکه حقیقت مرا بخوبی نفهمیده اند و نه فکر میکنند

كالذين يتفكرون۔ وقد رأوا آيات السماء وآيات الارض ثم لا يتقون بل هم قوم

و بتحقیق دیدند نشان هائے آسمان و نشان هائے زمین باز تقوی اختیار نمی کنند بلکه ایں قومے

يجترؤن۔ وقد بلغ الزمان الى منتهاه وتبين اكثر ما كانوا ينتظرون۔ ثم لا ينظرون۔

که دلیری میکنند و بتحقیق زمانه تا انتہاء خود رسیده و ظاهر شد اکثر ازاں چه انتظار می کنند باز نمی بینند۔

اهذه علم الدجاجلة فاروني كمثلها ان كنتم تصدقون ام كنتم اشقياء فى كتاب الله فما جعل الله

چه ایں نشان دجالان است پس بنمائید مرا مثل آں اگر شما راستگو هستید چه شما در کتاب الٰہی بدبخت بودید پس خدا بهره شما

[1] بنی اسرائیل: ۵۹

۲۹

نصیبکم الا الدجالین مالکم کیف تحکمون۔ بل ظھر وعد اللّٰہ فی وقتہ
صرف دجالان داشتہ چہ شد شمارا چگونہ حکم میکنید بلکہ وعدہ خدا در وقت خود حق بظہور
صدقًا وحقًّا، فبؤسًا للذین لا یقبلون۔ قوم لدّ یؤثرون الظلمٰت علی النور
آمدہ پس افسوس بر آنانکہ قبول نمی کنند قومے ست بسیار خصومت کنندہ اختیار میکنند
وھم یعلمون۔ وکاین من اٰیۃ رأوھا باعینھم ثم ینکرون۔ الم یروا
ظلمت را بر نور و میدانند و بسیار نشان ہا کہ بچشم خود دیدہ اند آیا ندیدہ اند
ان الارض ملئت ظلما و زورا و ان العدا من کل حدب ینسلون
کہ زمین از ظلم و دروغ پُر شدہ است و دشمنان از ہر بلندی مے دوند۔
وقال بعضھم ما رأینا من اٰیۃ۔ یا سبحٰن اللّٰہ ما ھذہ الا اکاذیب و ترک
و بعض از علماء ایشان گفتند کہ ما نشانے ندیدہ ایم پاک ست خدا اینچہ دروغہا ست و ترک کردن
خوف الحسیب۔ و ان فصل القضایا۔ یکون بالشواھد او الالایا۔
خوف خدا تعالیٰ و درستی فیصلہ مقدمہ ہا یا بگواہان می شود یا بر قسم ہا
فاراھم ربی شواھد من الارض والسمٰوات۔ فعموا وصموا وما خافوا یوم
پس بنمود خدائے من برائے اوشاں گواہان صدق من از زمین و از آسمان پس ندیدند و نشنیدند و نترسیدند
المکافات۔ ثم اقسم باللّٰہ الذی خلق الموت والحیاۃ انی لصدوق
از روز مکافات باز قسم می خورم بآں خدائے کہ موت و حیات را پیدا کرد کہ من بر راستی ہستم
وما افتریت علی اللّٰہ وما اتبعت الشبھات۔ و انی انا المسیح الموعود
و بر خدا افترا نہ کردہ ام و پیروی شبہات نہ نمودم و من مسیح موعود
والامام المنتظر المعھود۔ واوحی الیّ من اللّٰہ کالانوار الساطعۃ فاذکر
و امام منتظر معہود ہستم و وحی کردہ شد سوئے من از خدا تعالیٰ ہمچو نور ہائے روشن پس من مردم را
الناس ایام اللّٰہ بالبصیرۃ۔ وبُشّرتُ ان وقت البرد قد مضی و زمان
از روز ہائے خدا از روئے بصیرت یاد میدہانم و بشارت دادہ شدہ ام کہ وقت سرد بگذشت و زمانہ

ص۳۰ الزھر و الثمار اتی۔ وکادان تنجاب الثلوج وتخرج المروج وحان ان ینبذ
گلہا و میوہ ہا بیامدہ و نزدیک شد کہ برف ہا بگدازند و سبزہ ہا بیروں آیند و بر انداختہ شوند
الذین انتبذوا الحق ظھریّا۔ وملأوا فیما دوّنوہ امرًا فریّا وکان مرجوًّا منھم
آنانکہ حق را پس پشت انداختند و در کتب ہائے خود دروغ را جمع کردند و از علماء ایں امید داشتہ بودیم
ان ینبّھوا ھممھم۔ ویوجّھوا الی التعاون کلمھم۔ ویساعدوا بما یصل
کہ ہمت ہائے خود را خبردار کنند و سوئے مدد کلمات خود را توجہ دہند و تا بحدیکہ ممکن باشد مدد
الیہ امکانھم۔ ویقوم بہ بیانھم فخالفونا لا بسرّ القلب بل بجھر اللسان
ما کنند و تا بحدیکہ بیان تواں کرد بیان کنند پس مخالفت ما کردند نہ بدل بلکہ بجہر زبان و تیز کردند
وحدّوا السنھم الی حد کان فی الامکان۔ کانّھم سباع او حیّات۔ وکانّ
زبان ہا را تا بحدیکہ امکان داشت گویا اوشاں درندگان ہستند یا ماراں وگویا
السنھم رماح او مرھفات۔ وما کان جوابھم الّا ان یقولوا انہ دجّال
زبانہائے شاں نیزہ ہا ہستند یا تیغہا و جواب ایشاں بجز ایں ہیچ نبود کہ ایں دجّالے است
من الدجّالین۔ وما تذکّروا من درج من المفترین۔ اوضعت لھم
از دجّالان و یاد نہ کردند آناں را کہ از مفتریان گذشتہ اند آیا برائے شاں ہیچ
قبول فی الارض او اری اللّٰہ لھم من الآی الموعودۃ للعٰلمین۔ ومن
قبولیتے بر زمین پیدا شد یا خدا تعالیٰ برائے شاں نشانہائے موعود خود بنمود و ہر کہ
اراق کاس الکری۔ ونصنص رکاب السریٰ۔ ونظر الی زمن مضی فلا یخفیٰ
ریخت کاسۂ خواب را و نیک راند شتران شب سیر را و نظر کرد دراں زمانہ کہ بگذشت پس بر او
علیہ مآل المتقوّلین۔ اتعلمون رجلا ورد حمی الحضرۃ کالسارقین ودخل
انجام کار مفتریان پوشیدہ نخواہد ماند آیا میدانید انسانے را کہ در مرغزار حضرت عزت ہمچو دزداں بیاید و در
حرم اللّٰہ کاللصوص الخائنین۔ ثم کانت عاقبۃ امرہ کالصادقین
حرم الٰہی ہمچو دزدی کنندگان خیانت پیشہ داخل شد باز انجام کار او ہمچو راستاں بود

أتحسبون الافتراء كارضٍ دمث دمثها كثيرمن الخطا۔ واهتدت اليها
آیا گمان میکنید افترا را کہ ہمچو زمین نرم ست کہ نرم کرد آنرا بسیار گام ہا و راہ یافت
ابابيل من القطا۔ كلّا بل هو سم زعاف من اكله فقعص من غير مكث
سوئے آں گروہ در گروہ مرغان سنگ خوار ہرگز نیست بلکہ آں زہر قاتل است ہر کہ آنرا بخورد بے توقف بمرد
وفتى۔ وكيف يستوى رجل خاف مقام ربه فعلم من لدنه واعطى ايات كبرى
وناپود شد وچگونہ برابر شود مردے کہ از خدا بترسد پس از طرف او نشانہا و صلاحیت عقل یافت
ونورا وصلاحا ونهى۔ وارسل الى خلق الله ليهديهم الى سبل الهدى
وسوئے مخلوق فرستادہ شد تا اوشاں را طرف راہ ہائے ہدایت رہنموئی کند
ورجل اخر يمشى كلصوص فى الليل۔ ومال عن الحق كل الميل۔ وسرّ ايجاس
ومردے دیگرست کہ ہمچو دزداں بشب می رود و از حق دور تر رفتہ و دور کرد در دل داشتن
خوف الله واستشعاره۔ وتسربل لباس الافتراء وشعاره۔ وقصر همه على الدنيا
خوف الٰہی و پنہاں داشتن آں و پوشیدہ لباس افتراء را و جامہ او را وہمہ ہمت خود بر دنیا
التى يتجنّها۔ ولا يقصد الاخرة ولا يجتليها۔ كلّا لا يستويان۔ وللصادقين
گماشت ومی چنید او را وقصد عاقبت نمی کند ونمی بیند آنرا ہرگز ایں ہر دو برابر نیستند وبرائے صادقاں
قد كتب الفرقان۔ وعد من الله الرحمٰن۔ فى كتابه القراٰن۔ فلا حاجة
نوشتہ شدہ است کہ در ایشاں وغیر ایشاں ما بہ الامتیاز باشد ایں وعدہ است از خدا تعالیٰ در کتاب او کہ قرآن مجید ست
لاعدائى الى ان يشرعوا رماحهم اويتقلدوا اسلاحهم اويكفروا اويفسقوا
پس ہیچ حاجت نیست کہ نیزہ ہا بجنبانند و سلاحہا بیاویزند یا مرا کافر بگویند و فاسق بدانند
فان هٰذه كلها من قبيل الفحشاء۔ وان الموت منقض على كل راس من السماء۔
کہ ایں ہمہ طریق ہا از طریق فحش ست و موت آواز می کند از آسمان بر ہر سرے
فلم يختارون سبيل الاتقياء۔ وما فى ايديهم الا الظن وقد اهلك
پس چرا تقویٰ اختیار نمی کنند و در دست شاں بجز ظن کدام چیز است و پیش زیں

ﷺ اليهود ظنونهم من قبل هٰؤلاء. فكفروا بعيسٰى بن مريم وخاتم الانبياء.
ظن ہائے یہودیان را ہلاک کردہ پس بعیسیٰ و آنحضرت صلعم آیا بہمچو ایں روایات
اتنكروننى بمثل هٰذه الروايات كلّا بل تعرفون الصادق والكاذب بالعلامات.
انکار من کنید ہرگز نیست چنیں بلکہ صادق و کاذب را بنشانہا خواہید شناخت و ہر درخت
وكل شجر يعرف بالثمرات. ارئيت سارقا وافى باب الامارة. وسرق مالًا باعين
از ثمرہائے خود شناختہ میشود آیا دیدی ہیچ دزدے راکہ بر در امیرے رفت و رُوبروئے بینندگان مالے
النظارة. ثم ما اخذ بعد هٰذه الغارة فكيف لا يوخذ من يغير دين الله و
بدزدید پس ایں تاراج گرفتار نشد پس چگونہ گرفتہ نشود کسے کہ تغیر دہد دین الٰہی را و
يقوض مبانيه. ويحرف بحسب هواه معانيه. ليبرء المسلمون من الحقّ.
بنیاد آں برکند و حسب خواہش خود معانی او را مبدل گرداند تاکہ مسلمانان از حق بیزار شوند
ويلحقوا بمن يناويه ويطمر كالبق. اتظن هٰذا الامر من الممكنات. كلّا بل هو
وبآں کس پیوندند کہ با مسلمانان دشمنی می ورزد و ہمچو پشہ می جہد آیا ایں امر را از ممکنات گمان می کنی۔
من المحالات. ولو كان الله لا يغضب على المفترين لضاع الدين ولم يبق
ہرگز نیست بلکہ ایں از محالات است اگر خدا چنیں بودے کہ بر مُفتریان غضب نکردے البتہ دین ضائع شدے
دليل على صدق الصادقين. وارتفع الامن واشتبه امر الدين. ولله غيرة
و دلیلے بر صدق صادقاں باقی نماندے وامان مرتفع شدے وامر دین مشتبہ گشتے و خدائے را است
كالبحار الزاخرة. والجبال الشامخة امواجها ملتطمة. وافواجها مزدحمة.
غیرتے ہمچو دریائے تیز روندہ و کوہ ہائے بلند سرکشیدہ موجہائے آں غیرت پے یکدیگراند و شرجہائے انبوہ
فيسل سيفه على المتقولين. لئلا يتكدر بهم عين المرسلين فى اعين الجاهلين
پست کنید پس شمشیر خود بر افترا کنندگاں می کشد تا بوجہ شامت ایشاں چشمہ صافی مرسلاں مکدر نہ
وكل ذالك كتبت فى الكتب. فرد العدا رد الغضب. فاغلقت دونهم
گردد و ایں ہمہ در کتاب ہا نوشتیم پس رد کردند رد غضب نہ از جہت انصاف پس بر ایشاں درہائے خود

لہ کفروا کا ترجمہ رہ گیا ہے۔ شمس

۳۳ الابواب۔ وما كلمت احدًا الا الذى اناب۔ وكانت انفاسى متصاعدةً لهجوم
بر بستم و با ہیچ کس مکالمہ نہ کردم مگر با آنکہ رجوع کنند و انفاس من بالا می کشیدند از ناگہ آمدن
الحزن۔ وعبراتى متحدرة تحدر القطرات من المزن۔ ثم تسعر الطاعون ولا
حزن و اشک ہائے من فرو می افتند ہمچو فرو افتادن قطرہائے بارش باز افروختہ شد طاعون و نہ
كاوائل الزمان۔ وكان ياكل قرىً وامصارًا كالنيران۔ هنالك اوحى الىّ
ہمچو روزہائے اوّل و بود کہ می خورد دہ ہا را و شہرہا را ہمچو آتش دریں وقت سوئے من وحی
مرةً اُخرىٰ۔ وقيل ان الامان للذى سكن دارك ولازم التقوىٰ۔ واما
کردہ شد بار دوم کہ آں شخص را از طاعون امان است کہ در خانہ تو سکونت اختیار کرد و لازم گرفت تقوی را مگر
الفاظ الوحى فهو قوله تعالىٰ اِنِّىْ اُحَافِظُ كُلَّ مَنْ فِى الدَّارِ۔
الفاظ وحی ایں اند کہ خدا تعالیٰ میفرماید کہ من ہمہ را کہ در خانہ تو ہستند از طاعون محفوظ خواہم داشت
الا الذين علوا من استكبار۔ وقال انى مع الرسول اقوم والوم من
مگر آنانکہ از اطاعت من سرکشند و از ربقہ اطاعت من گردن بیروں کشند آناں از طاعون در امن نیستند و گفت او سبحانہ کہ
يلوم۔ افطر واصوم۔ وقال لولا الاكرام لهلك المقام وكان هذا
من با رسول خواہم ایستاد و آنکس را ملامت خواہم کرد کہ ملامت گر او باشد و افطار خواہم کرد و روزہ خواہم داشت و گفت او سبحانہ
فى ايام اذا الصخور من الطاعون تتواقع۔ وبلاياها الى الخلق تتتابع۔ وبشّرنى
کہ اگر مرا پاس عزت تو نبودے ہمہ را کہ در دہ ہستند ہلاک کردمے و ایں وحی وقتے شدہ بود کہ سنگہائے طاعون برابر میبارید و بلاہا پے در پے
ربّى بان هذه العصمة اٰية لك من الاٰيات۔ ليجعل فرقانا بينك وبين
می آمد و خدائے من مرا بشارت داد کہ ایں حفاظت برائے تو نشانے خواہد بود تا او تعالیٰ در تو و در
اهل المعادات۔ ثم بعد ذلك الوحى الذى نزل من الله الكريم صدر من
دشمنان تو فرقے ظاہر کند بعد ازیں وحی حکم خلل زدن بر آمد
الحكومة حكم التطعيم۔ لهذا الاقليم۔ فما كان لى ان اعرض عن حكم الرحمٰن
برائے ایں اقلیم پس مجال من نبود کہ از حکم ایزدی سر بتابم

۳۲ بل کنت انتظر اٰیة عند ھٰذا التکلان لیزداد جماعتی ایمانا ولیکمل العرفان۔ وطعننی
بلکہ بودم کہ انتظار نشانے میکردم بر وقت ایں توکل تا جماعت من در ایمان و عرفان ترقی کنند و بریں توکل ہر شخص کہ
علٰی ذٰلك کل من کان یعبد صنم الاسباب۔ وقالوا ان فی التطعیم خیرا فکیف تترك
پرستش اسباب می کرد مرا بطعن پیش آمد و گفتند کہ در خال زدن خیر و صواب است پس چگونہ
طریق الخیر والصواب۔ فاشعت فی کتابی السفینة۔ ان الطعن لا یرد علیّ
طریق خیر را می گذاری پس من در کتاب کشتی نوح شائع کردم کہ ایں طعن بر من بعد از مقابلہ
الا بعد المقابلة واما قبلھا فلیس ھو من شأن اھل العقل والفطنة۔
واقع خواہد شد و پیش از مقابلہ طعن کردن کار خردمنداں نیست
فلو ثبت فی اٰخر الامر ان العافیة کلھا فی التطعیم۔ فلست من اللّٰہ العزیز
پس اگر در آخر امر ثابت شد کہ ہمہ عافیت در خال زدن است پس من از طرف خدا نیستم
الحکیم۔ وکان ھٰذا الاعلان امرا حفظه الصبیان وعرفه النسوان۔
و ایں اعلان من امرے بود کہ طفلان آنرا یاد کردند و زنان شناختند
وذکر فی الاندیة۔ وورد مجالس الاعزة۔ وارتفع به الاصوات فی الشوارع
و در مجلس ہا مذکور شد و در مجلسہائے بزرگاں ذکر او گردید و در کوچہ ہا بذکر آں آواز ہا بلند
والازقة۔ حتی وصل الخبر الی الحکومة۔ فتعجب کل من سمع من توکلنا فی ھٰذه
شدند حتی کہ ایں حکومت را نیم خبر گردید پس ہر یک از یں توکل دریں اشتعال وبا
النیران المشتعلة۔ فبعضھم الحقونی بالمجانین۔ وبعضھم حسبونی لخرف
در تعجب ماند پس بعض مردم مرا بجنون منسوب کردند و بعض مردم ہمچو پیران مسلوب العقل
فارغ من العقل والدین۔ فسمعنا قول المعترضین وتوکلنا علی اللّٰہ المعین۔
مرا پنداشتند پس ما کلمہ ہائے اوشاں شنیدیم و توکل کردیم بر خدائے مددگار
وقلت لا تعیرونی قبل الامتحان۔ وانتظروا الی اٰخر الاوان وسعی الحکومة
و گفتم کہ قبل از امتحان مرا سرزنش مکنید و تا آخر وقت انتظار کشید و حکومت برطانیہ

كل السعى لترفع من الخلق هذه العقوبة وليلفف المجانيق المنصوبة
تمامتر کوشش کرد کہ ایں عقوبت را از مردم بردارد و مجانیق قائم کردہ طاعون را بہ پیچد
ويقوض الخيام المضروبة. وما كان هذا الا نارمن السماء. فكلما ارادوا اطفاءها
وخیمہ ہائے طاعون را کہ زدہ شد بکند ونبود ایں طاعون مگر آتشے از آسمان پس بہر مرتبہ کہ میرانیدن ایں
زادت نيران الوباء. واحاطت بالاقطار والانحاء. وانعم الله علينا بالعصمة من هذه
آتش خواستند آں زیادہ شد وہمہ طرفہا را محیط گردید و خدا تعالیٰ بر ما بحفاظت خود انعام کردہ
النار. وعصم كل مومن تقى كان فى الدار. وما اختتم الامر الى ذلك بل ظهرت مضرة التطعيم
وہر مومن پرہیزگار کہ در خانہ من بود محفوظ ماند و بر ہمیں قدر کار ختم نشد بلکہ بمقابلہ عافیت ما مضرت
بالمقابلة. وزجينا الايام بالخير والعافية. ونرى ان نفصل هذه المقابلة للنظارة
خال زدن ظاہر شد و ما بخیر و عافیت روزہا بسر بردیم و مناسب دانیم برائے بینندگان بتفصیل ذکر ایں مقابلہ کنیم

تَفْصِيْلُ مَا ذَكَرْنَاهُ بِالْاِجْمَالِ

تفصیل آنچہ ذکر کردیم آں را مجملًا۔

قد سبق فيما تقدم انّ بعض الناس جادلونى فى امر ترك التطعيم. وقالوا
پیش ازیں گذشتہ است کہ بعض مردم با من مجادلہ کردند کہ چرا خال زدن را مے گذاری وگفتند
اتجعل نفسك من الذين يلقون بايديهم الى التهلكة ويميلون عن
آیا نفس خود را از اناں میگردانی کہ بدستہائے خود خویشتن را در ہلاکت می افگنند و از راہ
النهج المستقيم. فالصواب الاخذ بالاحتياط. وتقديم الحيل التى
مستقیم مے گردند۔ پس بہتر این ست کہ طریق احتیاط اختیار کردہ شود و پیش از غلبہ طاعون آں حیلہا
تقدر بها على درء هذا الداء والاشماط. فقلت لا تعجلوا علىّ ولا بدّ لكل
استعمال کردہ آید کہ بداں ایں مرض را دور تواں کرد پس گفتم کہ بر من شتابی مکنید و ہر خصومت کنندہ را
مجادل ان ينتظر الى اٰخر الزمان ليظهر الله اىّ فريق اقرب الى العافية
لازم است کہ تا آخر وقت انتظار کند تا خدا تعالیٰ ظاہر کند کہ کدام فریق اقرب بعافیت

۳۶

والامان۔ ولا یقضی امر باطالة اللسان۔ بل الحق ھو الذی یتحقق عند
و امان ست و ہیچ امر بزبان درازی فیصلہ نمی یابد بلکہ حق ہماں ست کہ وقت امتحان
الامتحان۔ ومن استعجل بالملامة فیصبح کالندمان۔ ومن اکل غیر نضیج
متحقق شود و ہر کہ برائے ملامت جلدی کرد پس عنقریب ہمچو پشیمانان صبح خواہد کرد ہر کہ خام را بخورد
فسیکون ما اکلہ آفة علی المعدة والاسنان۔ واشعت کلما قلت فی کتابی
پس عنقریب آں خوردۂ او آفت خواہد شد بر معدہ و دندانہا و ہرچہ گفتم در کتاب خود کشتی نوح
السفینة۔ وما کان لی ان لا اشیع بعد نزول الوحی والسکینة وما
شائع کردم و مجال من نبود کہ بعد نزول وحی و سکینت آں را شائع نکنم و من ہیچ
اعلم رجلا الا بلغہ ھذا الخبر۔ وما اعرف اذنا الا قرعھا ھذا الاثر۔ حتی
مردے را نمی دانم کہ ایں خبر او را نہ رسیدہ باشد و ہیچ گوشے را نشناسم کہ ایں نشان او را نہ کوفتہ باشد۔
ان ھذا النبأ وصل الی الدولة وارکانھا۔ وشاع فی کل بلدة وسکانھا
تا بحدیکہ ایں خبر تا دولت برطانیہ و ارکان او رسید و در ہر بلدہ و ساکنان آں بلدہ شائع
وزاد الناس طعنا وملامة۔ ورئینا من السنھم قیامة۔ فخاطبتھم وقلت
گشت و مردم در طعن افزودند و ما از زبانہائے شان قیامتے دیدیم پس من ایشاں را مخاطب
انا نحن المنجدون۔ وانا نحن بُشّرنا وانا المحفظون۔ فلو لم یصدق ھذا
کردم و گفتم ما گروہیم مددیافتہ و ما از خدا بشارت یافتیم و ما محفوظیم پس اگر ایں قول راست نباشد
القول فلست من الصادقین۔ ولیس کمثلی کاذب فی العلمین۔ وینسف
پس من صادق نیستم و ہمچو من ہیچ کاذبے در دُنیا نخواہد بود و برخواہد کند
الطاعون لی ربی ولو انہ جبال۔ وینزفہ ولو انہ سیل مغتال۔ وانا
طاعون را رب من برائے من اگرچہ آں کوہہا باشد و خشک خواہد کرد او را اگرچہ آں سیلے ناگاہ کشندہ باشد و ما
اکثر امنا وعافیة من الاخرین۔ فانتظروا حتی حین۔ ثم قولوا ما تقولون
بہ نسبت دیگراں زیادہ تر در امن و عافیت خواہیم ماند پس تا اخیر انتظار کنید باز گوئید ہرچہ گوئید

آن رئیتمونا من الاخسرین۔ وانا سنزجی الایام ان شاء اللّٰہ اٰمنین

اگر ما را بہ نسبت دیگراں زیادہ تر زیاں کار یافتید و ما بفضلہ تعالیٰ ایں روزہا را با من بسر خواہیم کرد

فما سمع کلامنا احد من الاعداء۔ وضحکوا علینا وسخروا منا واوذینا کل

پس ہیچ دشمنے کلام ما نشنید و بر ما خندیدند و استہزا کردند و بہرگونہ ایذا دادہ شدیم

الایذاء۔ وما زلنا غرض سہام۔ ودریۃ رماح کلام۔ حتّٰی اتی الوقت الموعود

ما ہمیشہ بودیم نشانہ تیرہا و نشانہ نیزہ ہائے کلام تا آنکہ وقت موعود بیامد

وبدا القدر المعہود۔ وھو ان الطاعون لمّا تمکن من حصارہ۔ واحدق

و تقدیر معہود آشکارا گردید و آں ایں ست کہ ہرگاہ طاعون قلعہ خود را مضبوط ساخت و ہمہ دیوارہا

بجمیع اسوارہ۔ اوجست الحکومۃ فی نفسہا خیفۃ۔ وطلبت للتطعیم زمرۃ

خود بتکمیل رسانید حکومت برطانیہ در دل خود بترسید و برائے خال زدن گروہے حاذق

حاذقۃ فقلت فی نفسی انہا فعلت کلما فعلت بمصلحۃ ولکنہا حرب بمشیۃٍ

از اطباء بطلبید پس در دل خود گفتم کہ ایں حکومت ہرچہ کردہ است نیک ارادہ کردہ ست مگر آں جنگے ست بمشیت

مقدرۃ فان القیام فی جنب قدر اللّٰہ قعود۔ والتیقظ رقود۔ والسعی

خدا تعالیٰ چرا کہ بمقابلہ خدا استادن در حقیقت نشستن است و بیداری در حقیقت خواب است و دویدن در حقیقت

سکون۔ والعقل جنون۔ والرای خرافۃ۔ والاصلاح مفسدۃ۔ وکان القوم

آرمیدن است و عقل در حقیقت جنون است و رائے زدن بے عقلی است و اصلاح در حقیقت تباہی انداختن است و قوم ما را

یجہلوننا۔ ویخطئون۔ ویکذبون بنبأنا ولا یصدقون۔ فکنا ننتظر

بنادانی منسوب می کرد و تکذیب ما می کردند و تصدیق نمی کردند و ما انتظار می کردیم

ما یفعل اللّٰہ بنا وبہم۔ وکان الناس یتحدثون علی رغم ما قلنا لہم۔

کہ خدا با ما و ایشاں چہ می کند و مردم برخلاف ما باہم گفتگو می کردند

فلما اکثر الکلام۔ وقیل این الالہام۔ اذا فراستی ما اخطأت۔ وکیاستی

پس چوں گفتگو بسیار شد و گفتند کہ الہام کجا رفت پس ناگاہ فراست من خطا نہ کرد و زیرکی من

۳۰ص

كالشمس اشرقت۔ وآيتي تبينت۔ ودرايتي تزينت۔ ووجوہ اسودّت۔ ووجوہ
ہمچو آفتاب بدرخشید ونشان من ظاہر شد و دانشمندی من آراستہ گردید و رُوہا سیاہ شدند و رُوہا
ابيضت۔ وما ارخى ربي للمنكرين حبل الانظار۔ بل اراهم عاجلًا ما انكروه
سفید شدند و خداوندِ من برائے منکراں رسن مہلت سست نکرد بلکہ بزودی ایشاں را چیزے نمود کہ
بالاصرار۔ وما ابطأ الوقت حتى شاعت الاخبار في مضرة التطعيم۔ و
ازاں انکار میکردند وچندیں دیر نشد کہ در بارہ نقصان خال زدن خبرہا منتشر شدند و
قيل انه يجعل المرء عنينا والامرأة كالعقيم۔ وقيل انه يذهب بسماعة
گفتہ شد کہ خال زدن مرداں را نامرد کند و زن را ہمچو عقیم وایں ہم گفتہ شد کہ خال زدن قوت
الاذان ونور الابصار۔ وكذلك قيل اقوال اخرى ولا حاجة الى الاظهار۔
شنوائی و بینائی را دُور میکند وہمچنیں دیگر سخنہا نیز گفتند و حاجت اظہار نیست۔
وبلغت اخبار الموتى واحدا بعد واحد۔ وتواتر الامر ولم يبق حاجة الى الشاهد۔
و رسیدند خبرہائے میرندگان یکے بعد از دیگرے و متواتر شد ایں امر چندانکہ حاجت گواہی نماند
وقيل ان مضرته للناس كالاسد المصحر۔ والنمر الموغر۔ وانه اقعص في بعض
وگفتہ شد کہ مضرت خال زدن ہمچو شیرے است کہ از بہر حملہ در میدان بیروں مے آید۔ ہمچو پلنگے کہ او را خشمگین کردہ شود و او
آفاق كالمبادر الى ضرب اعناق۔ وكمثل موثر القتل على استرقاق وتوافق
در بعض بلاد مردم را کشت ہمچو کسے کہ جلدی کند برائے گردن زدن و ہمچو کسے کہ بر بردہ گرفتن کشتن را اختیار کند و
تلك الاخبار كل وفاق۔ فلم نلتفت الى اقوال العامة۔ ولم نقم لها وزنا وان
ایں خبرہا باہم موافقت کلی داشتند پس ما سوئے اقوال مردم التفات نکردیم وآں اقوال را ہیچ وزن ندادیم کہ
هذا هو نهج السلامة۔ وقلنا ان اكثر الاخبار تاتي بالاراجيف۔ فنصبر
ہمیں راہ سلامت است وگفتیم کہ اکثر اخبار دروغہائے بے بنیاد شائع می کنند پس صبر میکنیم
حتى ننقد الامر كالصياريف۔ مع انا سمعنا باذاننا حكايات في هذا الباب
تا بوقتیکہ ہمچو صرہ کنندگان امر منقح را دریابیم باوجودیکہ ما بگوشہائے خود حکایتہا شنیدیم

صـ ۲۹

وَرِوَایَات لا تُرَدّ ولا تنسب الی کذّاب بالاستعجاب ورأینا العامة عند سماع
وآں روایتہاکہ نہ رد تواں کرد ونہ سوئے دروغگوئی منسوب تواں کرد وعام مردم را وقت شنیدن خال زدن
التطعیم فی الخوف المزعج۔ والفرق المحرج۔ ومع ذلك وضعناهم موضع الدواب
درخوفے یافتم کہ بیقرار کنندہ بود ودر ترس بیتاب کنندہ مشاہدہ کردیم وباوجود ایں ما اوشانرا درچار پایاں جادادیم
وما عبأنا بهم ولا باقوالهم کاولی الالباب۔ وبینا نحن فی هٰذا الدفع والذب۔
ونہ پروائے ایشاں کردیم ونہ پروائے قول ایشاں ودریں میان کہ ما در دفع خیالات عامہ مشغول بودیم
والاستدراك علی العامة۔ والسعی والخبب۔ اذ أتتنا جرائد من الحکومة
واز بہر اثبات غلطی ایشاں درسعی وتاخت بودیم کہ ناگاہ مارا از طرف حکومت اخبارہا رسید
فیها نبأ عظیم۔ وخبر الیم۔ فارتعدت الفرائص عند سماعه۔ وظلع فرس
کہ درانہا خبرے عظیم وواقعہ دردناک نوشتہ بود پس بمجرد شنیدن آں خبر شانہا جنبیدند واسپ سعی کردن
السعی بسطاعه۔ فقرءنا الخبر کما یقرء المحزونون۔ وقلنا انا لله وانا الیه راجعون۔
بداغ آں خبر خم شد پس آں خبر را بخواندیم ہمچناں کہ غمناکاں میخوانند وگفتیم انا لله وانا الیه راجعون۔
وهٰذا هو الخبر الذی اشعته قبل هٰذا النعی الالیم۔ وقلت ان العافیة معنا
وایں ہمہ خبر است کہ شائع کردم آنرا پیش زیں خبر مرگ کہ دردناک ست وگفتم کہ عافیت باماست
لا مع اهل التطعیم۔ وانه اٰیة من الاٰیات۔ ومعجزة عظیمة من المعجزات۔ فنسر بها و
نہ بکسانیکہ صاحب خال زدن ہستند وایں نشانے از نشانہاست ومعجزہ بزرگ از معجزات است پس ما بوجہ ایں
مع ذلك نبکی علی الثیبات الباکیات۔ والیتامٰی الذین ودّعوا اٰباءهم قبل وقتهم
نشاں خوش ہستیم لیکن باوجود ایں می گرییم بربیوگان گریہ کنندگاں وبراں یتیماں کہ قبل از وقت خود پدراں خود را
بتلك المعالجات۔ فیا اسفا علی یوم عرضوا فیه للتطعیم۔ ولیت شعری لو اتونی
پدرود کردند بدیں علاجہا پس افسوس برآں روز کہ برائے خال زدن پیش کردہ شدند وکاش اگر نزد من بیامدندے
مومنین لحفظوا من هٰذا البلاء العظیم۔ وما ادراك ما هٰذه الاٰفة۔ ثم ما ادراك
از یں بلائے عظیم نجات یافتندے ہیچ دانی کہ ایں آفت چیست باز میدانی کہ

ماهذه الآفة۔ فاعلم ان فی ارضنا هذه قریة یقال لها ملکوال ۔ فاتفق ان عملة
این آفت چیست پس بدانکہ دریں سرزمین ما دیہے است کہ نام آں ملکوال است پس اتفاق افتاد کہ عملہ
التطعیم وافوا اهلها مع حزب من الرجال ۔ ودعوهم الی هذا العمل بالرفق
خال زدن نزد مردمان آں دہ آمدند باگروہے از مردمان و اوشاں را از راہ نرمی وحیلہ گری سوئے خال زدن
والاحتیال۔ فقیض القدر لتتبیرهم وتدمیرهم انهم حضروا تلك العملة وکانوا
خواندند پس مقدر کرد الٰہی برائے ہلاکت اوشاں کہ حاضر شدند نزد آں عملہ و بودند
تسعة عشر نفرًا عدةً واما اسماءهم فاقرء والحاشیة فعرضوا انفسهم للتطعیم
نوزدہ در شمار و مگر نامہائے اوشاں پس بر حاشیہ بخوانید پس برائے خال زدن خویشتن را
جرأة لیکونوا نموذجا لمن یخشاه شبهة۔ فلما دخل سم التطعیم عروقهم صهر اکبادهم
پیش کردند تا برائے ترسندگان نمونہ باشند وشبہ را دور کنند پس ہرگاہ داخل شد زہر خال زدن در رگہائے ایشاں
واذاب فوادهم وضبطوا قلقین۔ ثم لما هجروا انتیرت حواسهم وانتزعت من الموت
گداز کرد جگرہائے ایشانرا و گداز کرد دل شاں و در بے آرامی دست و پا زدند چوں روز بہ نیمہ خود رسید حواس شاں متغیر شد
کاسهم ۔ فاصبحوا فی دارهم جاثمین۔ وردوا امانات الارواح الی اهلها*٭* وملئت
و از موت کہ کاسہ شاں پر گشت پس در خانہا خود بے حرکت افتادند و رد کردند امانت جانہا را سوئے مالک آنہا و
البیوت بکاءً وجزعاء وصارت الاقارب کالمجانین۔ هناك قامت القیامة فی تلك القریة
خانہائے شاں از گریہ و بکا پر شدند آنگاہ قائم شد قیامت دراں دہ
وارتفعت اصوات النوادب بالکلم المولمة۔ وکل من کان فی القریة سعوا الیهم
و بلند شد آواز نوحہ کنندگان بکلمات دردناک و ہمہ آں مردم کہ در دہ بودند سوئے ایشاں بتمامتر
متعجبین ومتاسفین وانثالوا الی بیوتهم موجفین وباکین۔ واما مامرّ علی نسوانهم
تعجب شتافتند تاسف کنندگان و بزودی سوئے خانہ شاں رفتند شتاب کنندگان گریہ کنندگان۔ و آنچہ گذشت بر زنہائے شاں

منہ

اسماء رجال آں نوا من التطعیم ونسی المخبر اسم احد منهم
۱۔ امیرالدین قوم علما
۲۔ عمر ترکھان
۳۔ جمال کشمیری
۴۔ بھیون شاہ سید
۵۔ محمد ادمیراسی
۶۔ سلطان موچی
۷۔ حیات ترکھان
۸۔ فتح دین قوم جٹ
۹۔ قاسم شاہ سید
۱۰۔ امام الدین قوم جٹ
۱۱۔ شادی جٹ
۱۲۔ حیات جٹ
۱۳۔ لدھا جٹ
۱۴۔ روڈا کمہار
۱۵۔ نور احمد قوم علما
۱۶۔ ساون کھتری
۱۷۔ شب دیال ،،
۱۸۔ کرپارام ،،
۱۹۔ نسی المخبر اسمه

٭ بلغنا بعد هذا ان بعضهم بقوا کمعلق بین الموت والحیاة الی عشرة ایام بعد التطعیم۔ ثم زهقت نفوسهم بالعذاب الالیم۔ منه

وصبيانهم فلا تسئل عن شانهم انهم اسالوا الغروب۔ وعطّوا الجيوب۔
وکودکان شاں پس حال شاں مپرس ایشاں اشک ہائے خود جاری کردند وگریبانہا دریدند
ومزقوا القلوب وسعروا الكروب وتذكر كل حميم الحميم۔ ولعنوا التطعيم
و دلہا پارہ کردند وبیقراریہا افروختند وہر خویشاوندے خویشاوند خود را یاد کرد وخال زدن را لعنت
بما راوا احياءهم صرعٰى۔ وتفجع كل من سمع هذه الفاجعة العظمٰى وطارت
کردند چراکہ زندگان خود را مُردہ افتادہ دیدند و دردمند شد ہر کہ ایں واقعہ را شنید۔ و عقل

۳۱

عقول القربٰى وصار نهارهم كليل اعسٰى۔ وما كان فى القرية رجل الا انتهٰى
ایشاں بپرید و روز ہمچو شب تاریک گشت وخال زدن را لعنت کردند و در دِہ ہیچکس نماند مگر
الى فناءهم۔ وتصدى لاستنشاء انباءهم۔ ووالله ما انتصفنا الشهر بعد نبأ
بخانہ شاں آمد و از حالات شاں پُرسید و بخدا ہنوز نصف ماہ بعد اشاعت خبر
تقدم ذكره للطلباء۔ حتى ظهرت هٰذه الواقعة من القضاء۔ وصدّقت وحى الله
مذکور نگذشتہ بود تا آنکہ ایں واقعہ از قضائے الٰہی ظاہر شد وتصدیق کرد وحی خدا را
وكلما عثرت عليه من حضرة الكبرياء۔ ولما اطلعت عملة التطعيم على هٰذه الحوادث
و ہرچہ از خداتعالٰی اطلاع یافتہ بودم وچوں عملہ خال زدن بریں واقعہ اطلاع یافت
الواقعة۔ بادروا الى نائب السلطنة۔ واسرجوا جواد الاوبة۔ وبهتوا مما ظهر
جلدی کردند سُوئے ارکان سلطنت و بر اسپ بازگشتن زین کشیدند ومبہوت شدند بہ
من الاقدار السماوية۔ وبعد ذلك ثنى الله عنان الحكومة عن الاصرار على
باعث آنچہ از تقدیر سماوی ظاہر شد و بعد ازیں خداتعالٰی عنان حکومت را ازیں امر باز کشیدند
هٰذه الاعمال المشتبهة۔ بل انفت الدولة من شدة كانت فى الازمنة السابقة
بریں اعمال مشتبہ بلکہ شدّت سختی کہ سابق دریں امر بود حکومت برٹش را بسیار ناپسند آمد
وذلك بما ضاعت به نفوس تسعة عشر من الرعية۔ فى ساعة واحدة۔ ومنع التطعيم
وایں بدیں سبب کہ ضائع شد بباعث خال زدن جانہا نوزدہ کس از رعیت در ساعتِ واحد و بذریعہ تارہا

بالرسائل البرقية۔ ثم اخذ طريق الرفق والتؤدة۔ وترك طريق يشابه الجبر

طریق خال زدن بند کردند باز طریق نرمی و آہستگی اختیار کردہ شد و آں طریق کہ در چشم عامہ مردم بصورت

فی اعين العامة۔ ولا شك ان هذه الدولة ما الت شفقة وما تركت

جبر می نمود ترک کردہ شد و شک نیست کہ ایں سلطنت در شفقت بر رعایا ہیچ تقصیرے نہ کردہ است و در

فی جهدها دقيقة۔ وما اختار التطعيم الا بعد ما رأت فيه منفعة

کوشش خود ہیچ دقیقہ نہ گذاشتہ و خال زدن را اختیار نہ کرد تا بوقتیکہ درو نفع نیافت

۴۲ والحق ان الامر كان كذلك الى ان خالفناه من وحى السماء۔ فاراد الله ان يصدق

وحق ہمیں است کہ خال زدن نفع میکرد تا بوقتیکہ بہ حکم وحی سماوی مخالفت کردیم پس ارادہ کرد خدا تعالیٰ کہ

قولنا وينجينا من السن الجهلاء فعند ذلك ابطل نفع التطعيم واحدث مضرة

تصدیق قول ما کند و ما را از زبان جہلا برہا ند پس دریں حالت خدا تعالیٰ نفع خال زدن را باطل کرد و درو مضرت

فيه۔ ليظهر صدق ما خرج من فيه۔ ولو لم يكن كذلك فكيف كان من الممكن

نہاد تا سخنے کہ از دہانش برآمدہ بود آنرا بظہور رساند اگر چنیں نہ بودے پس چگونہ ممکن بود

ان يظهر الاية۔ ويتحقق لنا الحفظ والحماية۔ ووالله ان لم يهلك اهل تلك

کہ نشان ظاہر شدے و چگونہ برائے ما حفاظت و حمایت متحقق شدے و اگر مردم ایں دہ ہلاک نشدندے

القرية لهلكتُ والحقت بالكذبين۔ لانى كنت اشعت ان العافية معنا وهذا

البتہ من ہلاک شدمے و بسوئے دروغگویان منسوب گشتمے چرا کہ من شائع کردہ بودم کہ عافیت با ماست و ہمیں

هو معيار صدقنا عند الطالبين۔ ولو ظهر عكسه فهو من امارات كذبى فليكذبنى

معیار صدق ماست نزد جویندگان و اگر برخلاف ایں ظاہر شد پس آں از نشانہائے دروغ من

عند ذلك من كان من المكذبين وكانت هذه المصارعة كدرية فى اعين الناس

خواہد بود پس باید کہ دراں وقت تکذیب من کنند تکذیب کنندگان و ایں کشتی ہمچو نشانہ بود در چشم مردمان

وكنت كمعلق اما ان أُحيى واما ان اقتل فى هذا الباس۔ فاراد الله ان يغلبنى

و من ہمچو معلق بودم یا زندہ کردہ شوم و یا دریں جنگ قتل کردہ شوم پس ارادہ کرد خدا تعالیٰ کہ مرا غالب کند

كما غلبني من قبل في مواطن. فليس على الحكومة ذنب بل كان اٰية عند ربي
چنانچہ پیش ازیں در ہر میدان غالب کردہ است پس بر سلطنت ہیچ گناہ نیست بلکہ ایں نشانے بود کہ خدا آنرا
فاظهر و اعلن. ولابد من ان نقبل ان هذه الحادثة كانت داهية عظمٰى
ظاہر کرد و ضرور ست کہ ما قبول کنیم کہ ایں حادثہ عظیمہ بود
ومصيبة كبرٰى. وترتعد الفرائص الى هٰذا اليوم بتصور هٰذه الواقعة.
و مصیبتے بزرگ بود و تا امروز بتصور ایں واقعہ شانہ ہا مے جنبند۔

ص ۴۳

ولا نجد مثلها في الايام السابقة. وما كان بال قوم شقت هذه الفجعة جيوبهم
و مثل آں در ایام سابق نمی یابیم و چہ حال آں قوم خواہد بود کہ ایں مصیبت کہ ناگہاں رسید
وكوى الجزع قلوبهم. وكيف كان لطم الخدود وضرب الصدور عند تلك
جیب ہائے اوشاں را چاک کرد و ایں جزع دل اوشاں را داغ داد۔ و چگونہ بود طمانچہ زدن بر رخسار و بر سینہ
البلوٰى. اذا ما الحق في ساعة احياءهم بالموتى. ومع ذلك لا جناح على
زدن وقت ایں مصیبت۔ چونکہ در ساعتے تمام زندگان اوشاں مردہ شدند و باوجود ایں حکومت برطانیہ را
الحكومة البريطانية. فانها اختارت ذلك بصحة النية بعد التجربة الكثيرة
ہیچ گناہے نیست چراکہ او ایں عمل بصحت نیت بعد تجربہ کثیرہ اختیار کردہ بود
وبذل الاموال لدفع هٰذا المرض اكثر مما تبذل الدول الاخرٰى. في مثل هٰذه
و خرچ کرد مال ہا را برائے دفع ایں مرض اکثر از انکہ دولتہائے دیگر در مثل ایں مقامات برائے
المواضع المقلقة لانجاء الرعية. وكذٰلك لا يعود اعتراض الى اركان السلطنة.
رعیت خرچ می کنند ہمچنیں ہیچ اعتراضے سوئے ارکان سلطنت رجوع نمی کند
فان الدولة واركانها ما كانوا يعلمون ما ظهر من النتيجة. وقد انقدت لهٰذه
چراکہ ایں دولت و ارکان آں نمی دانستند کہ ایں نتیجہ بظہور خواہد آمد و بوجہ ایں حادثہ دل شانرا
الحادثة اكبادهم. ورق فوادهم. والمهم هٰذه الداهية واوجعهم هٰذه
صدمہ رسید و ایشاں را رقتے طاری شد و دردناک کرد ایشاں را ایں مصیبت و درد رسانید

المصيبة۔ بمافجأ القرية بلاء۔ وما سبق اليه دهاء ولاجل ذلك فرضت
ایشانرا این حادثه چراکه بناگاه گرفت آن ده را بلائے وہیچ عقلے نہ دریافت کہ این چنین خواهد شد و از بہر ہمیں
الدولة وظائف لورثاءهم۔ وواستهم مع الاسف الكثير وقامت لايواءهم۔
مقرر کرد پنشن ہائے برائے وارثان این مردگان وغمخواری کرد اوشانرا باندوه کثیر و استاد برائے جائے دادن ایشاں
وبذلت العنايات لارضاءهم۔ وكان التطعيم عندها فى اوّل امرة كمائدة
و مہربانی ہا برائے راضی کردن اوشاں مبذول فرمود و خال زدن در اوّل امر نزد او ہمچو آں بود کہ
مـ ۴۳ تتجلب لها الافواه۔ وتتلمظ لها الشفاه۔ ولكن بعد ذلك اخذت بالتوجه
بخیال آں آب در دہان می آید و لب او را بشوق می لیسند مگر بعد ازیں طریق احتیاط و پرہیز بتوجہ
التام طريق الاحتياط والاحتماء۔ واوجبت مراعاته الى الانتهاء وكذالك
تام اختیار کرد و رعایت آنرا تا بانتہا واجب داشت و ہمچنیں
جرت عادة هذه الحكومة۔ فانها تفعل كلما تفعل بكمال الحزم والتؤدة
عادت این حکومت چنیں واقع ست کہ او ہرچہ میکند بکمال آہستگی میکند
وانها تتعهد رعاياها كالابناء۔ ولا ترضى بامر فيه مظنة الايذاء۔ ولذالك
و این دولت تعہد رعیت خود چناں می کند کہ تعہد فرزنداں وہیچ امر راضی نمی شود کہ دراں مظنہ ایذا است
وجب شكرها بما تساعد مساعدة الامهات۔ واين كمثل هذه الحكومة
و از بہر ہمیں شکر او واجب گشت چراکہ چناں مدد رعیت میکند کہ مادران وکجا است نظیر این حکومت
فاطلبوا فى الاقطار والجهات۔ وارى كل عاقل يثنى عليها لمنتها ويفديها
پس بجوئید ہمہ طرف و ہر دانشمند را می بینم کہ از بہر احسان او بر و ثنائے میگوید
بمهجته۔ وذلك لاحسانها وكثرة حسنتها فالحمد لله على هذه النعمة۔ ولذلك
جانِ خود برو فدا میکند و این برائے احسان و کثرت نیکی او پس شکر خدا را بریں نعمت او و از بہر ہمیں
وجب على كل مسلم ومسلمة شكر هذه الدولة۔ فانها تحفظ نفوسنا واعراضنا
بر ہر مسلمان مرد باشد یا زن واجب است کہ شکر این دولت کند چراکہ او نگہبانی جانہائے و آبروہائے ما

وامرائنا بالسیاسة والنصفة۔ وحرام علٰی کل مومن ان یقاومها بنیة الجهاد۔
و امرائے ما بعدالت و سیاست خوبی می کنند و حرام است بر ہر مومن کہ مقابلہ این دولت کند بہ نیت جہاد
وما ھو جھاد بل ھو اقبح اقسام الفساد۔ وھل من شأن فتوۃ الاسلام ان
وآں جہاد نیست بلکہ بدترین قسم فساد است و آیا شان مردی اسلام را این می زیبد کہ
تعاض احسان المحسن بالحسام۔ ثم اعلم انا لا نتکلم بشیءٍ فی شان
احسان محسن را بشمشیر جواب دہیم باز بداں کہ ما در شان خال زدن ہیچ مخالفانہ
التطعیم۔ بل نعترف بفوائدہ وبما فیه من النفع العظیم۔ ونقر بان فیه
کلام نمیکنیم بلکہ ما اقرار فوائد آں و اقرار آنچہ درو نفع بزرگ است می کنیم و اقرار میکنیم کہ درو برائے
شفاء للناس ولا خوف ولا باس۔ ولذلك لما شاهدت الحکومة ان صول
مردم شفا است ہیچ خوف و اندیشہ نیست و از ہمیں وجہ چوں سلطنت انگریزی مشاہدہ کرد کہ حملہ
الطاعون بلغ الٰی غایته۔ وھوله انتھی الٰی نھایته۔ اثرت التطعیم علٰی کل تدبیر
طاعون تا نہایت رسیدہ است و خوف آں تا بکمال انجامیدہ عمل خال زدن را بر ہمہ تدبیرہا اختیار کرد
واعدت له الوسائل بصرف مال کثیر۔ واجتھدت فی بذل وسعھا تفجعا
و برائے آں وسیلہ ہا را بصرف مال کثیر مہیا ساخت و برائے ہمدردی مردم طاعون زدہ تا بوسعت خود
للخلق المطعون۔ لتغمد به ظبی الطاعون۔ وکان ھذا العمل جاریا
کوشش کرد تا بدو شمشیر طاعون را در نیام کند و این عمل از سالہا جاری بود
من سنوات۔ وما سمعنا مضرته من ثقات۔ بل کان اھل الاٰراء یثنون
و ما ضرر او از مردمان ثقہ گاہے نشنیدیم بلکہ مردم اہل رائے این دوا را ثنا می کردند
علٰی ھذا الدواء۔ ویحسبونه اسرع تاثیرا وادخل فی امور الشفاء۔ وکان
و آنرا سریع التاثیر و در امور شفا بسیار دخیل می پنداشتند و امر
الامر ھکذا الٰی ان الفت کتابی سفینة نوح۔ وخالفت التطعیم فیه بامر الله
واقعہ ہمچنیں بود تا بوقتیکہ من کتاب خود کشتی نوح را تالیف کردم و دراں کتاب بامر خدائے

السبوح۔ وقلت ان العافية اصفاها وابقاها وابعدها من العذاب الاليم
قدوس خال زدن را مخالفت کردم۔ وگفتم کہ عافیت کہ باقی تر وصافی تر ست دور تر است از عذاب الیم

هی کلها معنا لا مع اهل التطعيم۔ فان لم يصدق كلامی هذا فلست من
آں ہمہ با ماست نہ با اہل خال زدن پس اگر ایں کلام من راست نباید پس دریں صورت از

الله العظيم۔ فارتفع الاصوات بالطعن والملامة۔ وقالوا اتخالف هذا
خدا تعالیٰ نیستم پس بلند شدند آوازہا بطعن و ملامت وگفتند آیا تو مخالفت میکنی

۴۶ العمل وهو مناط السلامة۔ واما ما تذكر من وحيك فهو ليس بشیٔ وسترجع بالندامة
ایں عمل را و آں مدار سلامتی است مگر آنچہ ذکر کنی از وحی خود پس آں چیزے نیست وعنقریب بندامت

اوتقيم عليك وعلى من معك عذاب القيامة وان العافية كلها فی التطعيم وقد جربه
رجوع خواہی کرد یا برخود و بر جماعت خود عذاب قیامت قائم خواہی کرد وہمہ عافیت در خال زدن است وآزمودہ اند

المجربون۔ فمن عمل به فلا خوف عليهم ولا هم يطعنون۔ هنالك رق قلبی۔
آنرا آزمایش کنندگان۔ پس ہر کہ عمل خال زدن بجا آورد پس ایشانرا ہیچ خوف نیست نہ ایشانرا طاعون خواہد شد دراں وقت

وفاضت دموع عينی۔ بما رئيت زيّ الناس غير زيّ المسلمين۔ ورئيت انهم
مرا رقت آمد واشک از چشم رواں شد چرا کہ لباس مردم غیر لباس مسلمانان دیدم و دیدم کہ ایشاں

يؤمنون بحيل الناس ولا يؤمنون بوعد رب العلمين۔ يأوون الى اولی التجاريب۔
بحیلہ ہائے مردم ایمان می آرند و بوعدۂ خدا ایمان نمی آرند پناہ می برند سوئے صاحبان تجربہ

ولا يأوون الى الله القريب۔ يأخذون عن الذين يظنون۔ ولا يأخذون عن
و پناہ نمی برند سوئے قادر و نزدیک یاد میکنند از آناں کہ گمانہا می کنند و نہ یاد میکنند از انکہ

الذی تحت امره المنون۔ فشكوت الى الحضرة۔ ليبرئنی مما قيل وينجينی
تحت حکم او موت است پس در حضرت باریتعالیٰ شکایت کردم تا از قول شاں بری گرداند و از تہمتِ

من التهمة۔ وليبكت المخالفين ويرد الينا بركات العافية۔ ويبطل
شاں نجات بخشد و دہان مخالفان بہ بندد و برکاتِ عافیت سوئے ما رد کند و عملِ تطعیم را

عمل التطعیم ویظھر فیه شیئًا من الآفة۔ ویری الناس انھم خطأوا فی
باطل گرداند و درو آفتی ظاھر کند و مردم را بنماید که اوشان در مخطی قرار
التخطیة۔ ولیعلم الناس ان الشفاء فی یدہ لا فی ایدی الخلیقة۔ فلم ازل ادعو
دادن من خود خطا کردند تا مردم بدانند که شفا در دست اوست نه در دست مخلوق پس همیشه بودم که
وابتھل واقبل علی الله ذی الجبروت والقدرة۔ حتی بانت امارة الاستجابة
دعا میکردم و متوجه می شدم سوئے خدائے ذو الجبروت قادر تا آنکه ظاھر شدند نشانہائے قبولیت

۴۷

وصدق النبأ المکتوب۔ واستنجز الوعد المکذوب۔ واقتحم التطعیم
وخبرے که نوشته بود راست برآمد و راست کردہ شد آں وعدہ که او را کذب شمردہ بودند و داخل شد خلل زدن
فناء الانام۔ اقتحام الضرغام۔ ورأی الناس مضرته بالعینین۔ وناب
بصحن مردم همچو داخل شدن شیر و مردم مضرت او را بهر دو چشم خود دیده اند و مشاهدہ
العیان مناب عدلین۔ واشرق الحق کاللجین۔ وقضینا الدین بالدین۔
بجائے دو گواہ عدل استاد و درخشید حق همچو سیم داد اکردیم قرض را بقرض
ھذا اصل ما صنع الدھر فی ملکوال۔ وان ھو الا تنبیه للنفوس الابیة من
این اصل حقیقت آں واقعه است که در ملکوال پدید آمد ونیست این مگر تنبیه برائے نفسہائے سرکش از
الله ذی الجلال۔ وکنا اعرضنا عنھم اعراض العلیة عن الارزلین۔ ولکن الله
خدائے عزّ و جل وما از ایشان همچو مسلک بزرگاں با خورداں اعراض کردہ بودیم مگر خدا ارادہ کرد
اراد ان یفتح بیننا وھو خیر الفاتحین۔ فاسکت عافاك الله بعد ھذه
که در ما فیصله کند و او بهتر است از همه فیصله کنندگاں۔ پس خاموش باش خدا عافیت روزی کند ترا پس ظهور
الآیة۔ ولا تذھب ارشدك الله الی طرق الغوایة۔ وحسبك یا شیخ
این نشان بود مرد راه راست نماید ترا خدا تعالیٰ سوئے راههائے گمراهی و کافی است ترا اے شیخ

۲۰۱

ما سمعت من اعتذاری۔ ثم ما رئیت من آیة جباری۔ وثبت من ھذ
آنچه عذر من شنیدی باز آنچه نشان خدائے من دیدی وثابت شد از این

الآية ان الله يودع التاثير ما يشاء ويسلبه مما يشاء۔ والاصل امره المجرد
نشان که خدا در هر چه خواهد تاثیر ودیعت میفرماید و از هر چه خواهد تاثیر را بدون می کشد و اصل کار حکم
والاسباب له الافياء۔ والتطعيم نافعًا كان او مضرًّا لا نبحث فيه بعد
اوست و اسباب امر او را مثل سایه اند و خال زدن نافع باشد یا مضر ما بعد از نشان در و بحث نمی کنیم
ظهور الآية۔ فان الافحام قد انتهى الى الغاية وما كان لاحد ان يعزيها
چراکه اتمام حجت تا نهایت رسیده است و هیچکس را گنجایش نیست که این نشان را
الى نوب الزمان۔ فانها ردفت نبأ الرحمٰن۔ وانها ليست باية بل
سوئے حوادث زمانه منسوب کند زیرا که این نشان بعد از پیشگوئی بظهور آمده است و آن یک نشان نیست بلکه
آيات۔ وكلها مشرقة كالشمس وبينات۔ فالاول نبأ اشعته
نشانها هستند و همه آنها همچو آفتاب می درخشند و محکم اند پس اول آن خبر است که شائع کردم
قبل ظهور الطاعون وسيله۔ وقبل ان يجلب برجله وخيله۔ فاغار
آن را قبل از سیل طاعون و قبل از انکه شد پیادگان و سواران خود را پس غارت زد
الطاعون بعد ذلك على الهند كالصعلوك۔ واقام الحشر ودك الناس
طاعون بعد زان پیشگوئی بر ملک هند همچو دزد غارت گر و قائم کرد قیامت را و کوفت مردم را
كل الدكوك والنبأ الثانى هو وعد تكفلنا ووعد العصمة۔ والامر
همچو زمین های کوفته و پیشگوئی دوم وعده تکفل و حفاظت است و امر است
بترك التطعيم والرجوع الى حضرة العزة۔ ولذلك اطعت الامر ووقفت
بترک خال زدن و رجوع سوئے خدا تعالےٰ و برائے همین اطاعت کردم امر را
موقف العبيد۔ وما كان لى ان انف من امر الرب المجيد والنبأ الثالث
و در موقف بندگان استادم و مجالم چه بود که از ان کراهت کنم و پیشگوئی سوم
عيث الطاعون فى بعض العلماء من الاعداء۔ وقد ذكرته ولا حاجة الى
اینست که بعض علماء مخالف بطاعون خواهند مرد و ذکر آن در گذشت و حاجت

اعادة الانباء۔ وکلما قلت امر مشتهر و علی الالسن دائر۔ وکل من خالف

اعاده نیست   هرچه گفتم مشهور ست   و بر زبانها جاری است   و هرکه او مخالفت کرد

فهو الآن حائر۔ ومن منن الله انه وقانی فی کل موطن من وصمة طیش السهام

او اکنون حیران ست   واز احسان هائے خداست که او بهر میدان مرا   از خطا رفتن تیرها

واخداج الوحی والالهام۔ واما الطبیب فلا یامن العثار۔ ولو شرب من العلوم

و ناقص برآمدن وحی والهام محفوظ داشت   واما طبیبان پس از لغزش در امن نیستند اگرچه از علم دریاها

البحار سیما التطعیم الذی یخشی علی الناس من اثر سمه۔ والتشخیص ناقص

بنوشند   بالخصوص خال زدن که خوف اثر زهر او جائے اندیشه مردمان است   وهنوز تشخیص ناقص است

ص۲۹

والعقول بمعزل عن فهمه۔ وربما یسمع الطبیب من ورثاء مریضه ویحك

وعقلها   از فهم معزول اند   و بسا مرتبه می شنود طبیب از وارثان مریض   که وائے بر تو

ما صنعت۔ والنفس اضعت۔ وربما یخطئ الاطباء خطاءً عظیما۔ ویهدون

این چه کردی   وجانے را ضائع کردی   و بسا اوقات طبیبان خطاء عظیم میکنند   و مریض را

الی المریض عذابا الیما۔ فیعبر المرضی بحر الدنیا کالسفن المواخر۔

عذاب الیم هدیه می دهند   پس بباعث ایشان مریضان از دریائے دنیا همچو کشتیها عبور میکنند

ویموت الواحد منهم بعد الآخر۔ فعند ذلك یفرّون۔ ویشدون سروجهم

ویکے بعد از دیگرے مے میرد   پس در وقت این واقعات میگریزند و زین ها که فرود آورده بودند

المحطوطة۔ ویحلون افراسهم المربوطة۔ کذلك فی سبیلهم آفات۔ وفی

بازبر اسپ ها می کشند و اسپ ها بسته را می کشایند   همچنین در راه شان آفتها هستند و در

کل خطوة خطیاتٌ۔ وانا نسمع امثال ذلك فی کل طبیب۔ جاهل او ادیب

هر قدم خطاها ست   و ما این نمونه   در هر طبیب می شنویم   جاهل باشد یا دانا

ومن ذا الذی ما اخطأ قط۔ اوله الاصابة فقط۔ وانی قرءت کتبا من

وکدام طبیب است که گاهے خطا نه کرده   یا او راست همیشه اصابت رائے   ومن کتاب ها   از این

هذه الصناعة۔ واشتقت الیها شوق الخبز عند المجاعة۔ فرأیتها فرس

صناعت نخوانده ام و اشتیاق آں کرده ام همچو شوق نان در وقت گرسنگی پس دیدم آں صناعت

البراز لا طرف الوهاد۔ وعند عضال زرعها اقل من الحصاد۔ ثم

اسپ زمین کشاده هموار نه آں اسپ عمده که مغاکها و نشیبها را طے تواند کرد و در وقت بیماری سخت درودن آں از

رزقت رزقا حسنا من وحی الله اللطیف الشریف۔ فوجدت الطب

کاشتن کمتر است باز وحی لطیف و شریف روزیٔ من شد پس طب را بمقابله او

بجنبه کالکنیف۔ واذا جاءنی الوحی بکماله۔ وکشف الدجیٰ بجماله قلت

همچو پاخانه یافتم چوں آمد وحی نزد من بکمال خود و دور کرد تاریکی را بجمال خود

ص۵۰ یا وحی ربی اهلاً وسهلاً رحب وادیك وعن نادیك انت الذی یهب

اے وحی رب من بر اهل فرود آمدی و راه نرم آمدی وادی تو وسیع است و انجمن تو بزرگ ست تو آں هستی که

للعمی العیون۔ وللصم الکلام الموزون۔ ویحی الاموات۔ ویری الآیات۔

نابینایان را چشمها می بخشد و گوش کر را کلام موزون می دهد و مردگان را زنده می گرداند و نشانها مے نماید

مالك وللطبابة۔ وان هی الا کالذبابة۔ انت الذی یصبی القلوب ویزیل

چه نسبت بتو طبابت را و آں مگس است ازیں زیاده نیست تو آں هستی که دلها را می برد و بیقراری را

الکرب وینزل السکینة ویشابه السفینة۔ طوبیٰ لاوراق هی مرآتك ووجهها

دور میکند و آرام را فرود آرد و کشتی را مشابه است چه پاک آں ورقها هستند که در آنها درج میشوی

لاقلام هی ادواتك۔ وصحفك نشرت لنا اوراقها عند کل ضرورة بالطف

وچه خوب آں قلمها هستند که آں آله نوشتن تست و صحیفه هائے تو اوراق خود بحسن صورت وقت هر ضرورت بر ما کشود

صورة۔ کانها ثمرات۔ او عذاریٰ متبرجات۔ فالحاصل انی وجدت کلما وجدت

گویا آں میوه ها هستند یا زنان باکره آراسته پس حاصل اینست که من هرچه یافتم

من وحی الرحمٰن۔ ونسأت تصوی المجهود۔ بسوطه الی اهل العدوان۔ وان

از وحی رحمٰن یافتم در راندم شتر لاغر خود را که مانده شده بود بتازیانه او سوئے دشمنان و بتحقیق

حیل الانسان۔ لا تبارز وحی الرحمٰن۔ الا ویغلب الوحی ویهدها من البنیان۔
حیله ہائے انسان برابری نتواند کرد وحی خدارا پس وحی غالب میگردد و آں حیلہ ہا از بیخ بر کند

الم تر کیف فعل ربنا بالمخاصمین۔ الم یجعل تطعیمہم علیہم واکرمنا بالفتح المبین
آیا ندیدی کہ خدائے ما با خصومت کنندگان چہ کرد آیا نہ کرد خال زدن اوشاں ملامت کنندہ اوشاں و بزرگی داد مارا

وسمعتم کیف اعتاض الناس منه بالراحة النصب۔ وبالصحة الوصب۔ و
با فتح نمایاں و شما شنیدہ اید چگونہ مردم از خال زدن بجائے راحت رنج دیدند و بجائے صحت بہ بیماری مبتلا

بالحیاة الحمام۔ وبالنور الظلام۔ ومازال التطعیم یطرح بہم کل مطرح۔ وینقلہم
شدند و بجائے روشنی در تاریکی افتادند و ہمیشہ خال زدن از جائے بجائے ایشانرا مے افگند از چراگاہ

الی مصرع من مسرح حتی زهقت نفوسهم۔ وهم کالمبهوت واخرجوا من البیوت
در جائے افگندن می انداخت تا آنکہ جاں ہائے ایشاں از تنہا بر آمد و ایشاں ہمچو مبہوت بودند

وبقی المدبرون فی اعین الناس کالممقوت۔ والتطعیم جعل کلہم فی ساعة
و تدبیر کنندگان در چشم مردم ہمچو شخصے شدند کہ او را دشمن می گیرند و خال زدن ہمہ را در ساعتے مُردہ ساخت

امواتا۔ فصدروا اشتاتا۔ والذین لم یموتوا فابتلوا ببعض عوارض۔
پس جا بجا بطور متفرق مردہ افتادند و آنانکہ نمردند پس مبتلا شدند بہ بعض عوارض

وکانوا کبهائم فما ترک الطاعون البکر فیهم ولا الفارض۔ والذین اجتنبوا
و بودند ہمچو بہائم پس طاعون نہ جوان ایشاں را گذاشت و نہ پیر را و آنانکہ ازاں اجتناب کردند

فهم طلعوا من مجالس التطعیم طلوع شارد ونفروا نفارا ابد ما نعلم ما صنع
پس ایشاں از مجالس خال زدن گریختند و ہمچو وحشیاں نفرت کردند نمی دانم کہ ایشاں را

الله بہم۔ فهذه فوائد التطعیم وهذا نفعه العظیم۔ فلا تنکروا وعد ربکم
چہ پیش آمد پس اینست فائدہ خال زدن و نفع عظیم آں پس انکار مکنید وحی خدا را

وانه رحمة وسلام نوگا من رب رحیم۔ واما التطعیم فکم من بیوت
و آں رحمتے ست از خدائے تعالیٰ و سلامتی است مگر خال زدن پس بسیار خانہ ہا

مله

بہ خلت۔ وکم من عیون اغرورقت۔ ما بال قریۃ یبکون یتامیھا بذکر
ازاں خالی شدند و چندیں چشمہا پُر آب شدند چہ حال آں قریہ ست کہ میگریند یتیمان آں بذکر

الاٰباء۔ وما ماتوا الا بسمّ ھذا الدواء۔ والذین شنّ الغارۃ علیھم الفناء۔
پدراں و نمردند مگر بزہر ایں دوا و آنانکہ بر ایشاں موت تاخت۔

کان اکثرھم من السن فی فتاء۔ فویل لقریۃ حمّ فیھا ما توقعتہ وظھر ما اشعتہ
اکثر ایشاں جوان بودند پس واویلا است براں قریہ کہ قصد کردہ شد درآں چیزے کہ من امید میداشتم و ظاہر شد

وکان اسرع من ارتداد الطرف۔ حتی تغیرت اعینھم۔ وضرب علیھم الموت
آنچہ من شائع کردم و بود زود تر از چشم زدن کہ چشمہائے ایشاں متغیر شدند و موت بر ایشاں ہمچو اسپ عمدہ بجست

ص۵۳ کالطرف۔ وعنّ لعملۃ التطعیم کرب۔ وما کان الا باللہ حرب۔ ولمّا
و پیش آمد عملہ غال زدن را بیقراری و نبود مگر بخدا جنگ کردن و چوں

اجالوا فیھم الطرف وجدوھم عرضۃ للتھلکۃ۔ ورؤا الموت یسعی علی
بر رُوہائے شاں نظر انداختند ایشاں نشانہ ہلاکت یافتند و دیدند کہ موت بر رُوئے شاں

وجوھم وینادی للمرحلۃ۔ ورؤا القوم یلحظونھم شزرًا۔ ویوسعونھم
می دود و برائے کوچ کردن آوازہا میدہد و قوم را دیدند کہ بہ چشم کج می بینند و بسیار

تارۃ وزجرا۔ فخرجوا من الارض وعرصاتھا۔ والطیر فی وکناتھا۔ ثم
عیب جوئی می کنند پس ازاں زمین بیروں آمدند و ہنوز پرندگان روح در آشیانہ ہا

طارت الارواح۔ واشتد النیاح۔ فھذا حال تجارب الانسان۔ ثم ینکرون
بودند و باز پرواز کرد جانہا و سخت شد ماتم ایں حال تجربہ ہائے انسان است باز انکارِ

وحی الرحمٰن وای شقاوۃ اکبر واعظم من انکار المرسلین۔ وسوء الظن
وحی رحمٰن میکنند وکدام شقاوت بزرگتر است از انکارِ مُرسلاں و بدگمانی در تائید

بالمؤیدین یقولون انت کاذب فما لھم انھم ینبھوننی عنی۔ ویظنون انھم
یافتگان میگویند کہ تو کاذب ہستی پس چہ شد آنہارا چہ مرا از من خبر میدہند وگمان میکنند کہ ایشاں

اعثر علی نفسی منی۔ ام کبر علیہم قولی انی انا المسیح۔ وما ھو الا حسد معاصرة

برنفس من از من زیادہ اطلاع دارند آیا گراں آمد ایشانرا قول من کہ من مسیح موعودم و نیست این مگر حسد معاصرت

وانکار من الحق الصریح۔ فلیتقوا ربہم ولا یتکلموا کشکس وقیح۔

و انکار از حق صریح پس باید کہ از خدا بترسند و ہمچو مردے بدخو بیحیا گفتگو نہ کنند

فان اک کاذبا فسأدرء کالغثاء۔ وان اک صادقا فمن ذا الذی یطفیٔ

پس اگر من دروغگو ہستم پس دفع کردہ شوم مانند خس و خاشاک و اگر من صادقم پس کیست کہ نور مرا

نوری بحیل الاطفاء۔ ووالله انی انا المسیح الموعود۔ ومعی ربی الودود

بحیلہ ہائے اطفاء منطفی کند و بخدا کہ من مسیح موعود ہستم و با من خدائے من است

ووالله انہ لا یضیعنی ولو عاد الی الجبال۔ ووالله انہ لا یترکنی ولو ترکنی

و بخدا کہ او ہرگز مرا ضائع نخواہد کرد اگرچہ کوہ ہا دشمن من شوند و بخدا او مرا ترک نخواہد کرد اگرچہ

الاحباء والعیال۔ ووالله انہ یعصمنی ولو اتی العدا بالمرھفا۔ ووالله

احباب و عیال مرا ترک کنند و بخدا او مرا محفوظ خواہد داشت اگر دشمنان بشمشیرہا بیایند و بخدا

انہ یاتینی ولو القی فی الفلوات۔ فلیکیدوا کل کید ولا یمھلون۔ فسیعلمون

او پیش من خواہد آمد اگرچہ در بیابان ہا مرا افگنند پس ہر مکر کہ میدانید کنید و مرا مہلت ندہید پس عنقریب

ای منقلب ینقلبون۔ ایخوفوننی بحیل الارض ولا یخافون الذی الیہ

خواہند دانست کہ بکدام جا بازگشت خواہند کرد آیا مرا می ترسانید بحیلہ ہائے زمینی و ازاں ذات نمی ترسید کہ

یرجعون۔ افکلما جاءھم من الآیات فقطعوا علیھا بدس منھم والغاء

سوئے او رجوع خواہید کرد چہ عادت شما گردیدہ کہ در ہر نوبت نشانہا شمارا رسید آنہارا بہ شبہات پیدا کردن

الامر بالشبہات۔ وما انکر اکثر الناس الا من دواعی الشطارة لا من مقتضی

و اخفا کردن بریدہ اید و انکار نہ کردند اکثر مردم مگر از وجہ خبث نہ از مقتضائے

الطہارة۔ وسیریہم الله آیة فلا ینکرونھا وینزل نازلة فلا تردونھا۔ وان

طہارت و عنقریب خدا آنہارا نشانے بنماید و فرود آرد بعض نوازل پس رد نتوانند کرد و برائے

للناس من الله تعالیٰ علی راس کل مآئة نظرة۔ فیرسل عبدًا من لدنه

خلق خدا تعالےٰ را بر سرِ ہر صدی نظرے است پس برائے اصلاح شاں از طرف خود

لاصلاحهم رحمة۔ فکیف ینسی الله زمانا نزفت فیه عیون الهدایة

بندہ را می فرستد پس چگونہ فراموش کند خدا تعالیٰ آں زمانہ را کہ خشک شد درو چشمہ ہائے ہدایت

وسالت سیول الغوایة۔ وما عندکم لطالب اذا استفاد۔ سوی الحدیث

و رواں شد سیل ہائے گمراہی و نزدِ شما چیست برائے طالبے کہ استفادہ جوید بجز حدیثے کہ مشابہ

الذی شابه الجماد۔ فذٰلك هو الهم الذی نفی عنی الکریٰ۔ و اذاب

چیزے بیجان است پس ایں ہماں غم است کہ خواب من برد و گداخت

۵۴ عظامی وجرحنی بالمدیٰ۔ فاراد الله ان یحکم ما شادہ۔ ویظهر الدین

استخوانہائے من و مجروح کرد مرا بکارد پس ارادہ کرد خدا تعالیٰ کہ محکم کند چیزے را کہ بنا کرد و غالب کند دین را

وصدقه وسدادہ۔ وما کان عادته ان یتعلل بعلالة۔ ویقنع ببلالة

و صدق و راستی او و از عادت او ایں نیست کہ قناعت کند بچیزے اندک وکفایت کند بآب اندک

وما هو عندکم فهو اقل من بلّةٍ۔ وغیر کاف لنقع غلة۔ فارسلنی ربّی

و ہرچہ نزد شما است آں از تری کمتر است و کافی نیست برائے نشانیدن تشنگی پس فرستاد مرا خداوند من

لاهدیکم الی الماء المعین الغزیر۔ فما لکم لا تعرفون القبیل من الدبیر

تا ہدایت کنم شمارا سوئے آب صافی و بسیار پس چہ شد شمارا کہ نمی شناسید دوست را از دشمن

الا ترون الاسلام کیف غار ماؤہ وغاب ضیاؤہ ونزفت حیاضه قبل

آیا نمی بینید کہ چگونہ آب اسلام فرو رفت و روشنی او غائب شد و خشک کردہ شدند حوضہائے او قبل

ان تنور ریاضه۔ واحرق بساطه ومزق انماطه۔ فلا قوة الا بالله ونشکو الیه

ازیں کہ شگوفہ آرند باغہائے او و سوزانیدہ شد بساط او پس قوت نیست مگر بخدا و سوئے او شکوہ

وننتظر نصرہ نصر المبغی علیه۔ ترون هٰذا الزمان ثم لا ترون یا فتیان فهذا احد

ماست و اُمید داریم یاری کردن خدا را ہمچنانکہ او یاری مظلوماں میکند می بینید ایں زمانہ را باز اے جوانان نمی بینید پس ایں

المصائب على دين الرحمٰن۔ ولا ادری لم اقبل الناس علیّ اقبال من لیس الصفاقة
بر دین خدا مصیبتے ست ونمیدانم کہ چرا مردم بمن ہمچو کسے رُو آوردند کہ جامہ بے شرمی را می پوشد
وخلع الصداقة اجئتهم فی غیر الاوان۔ او عرضت علیهم ما خالف ای الفرقان۔
وکشید جامہ راستی را آیا من در غیر وقت خود آمدہ ام یا بر ایشان چیزے عرض کردم کہ مخالف آیت قرآن ست
او قتلت بعض اٰباءهم۔ فاغتاظوا لسفك دماءهم۔ وقد اریٰهم الله لی الاٰیات
یا من بعض پدران ایشان را کشتہ ام پس بوجہ کشتن ایشان برمن خشمگین شدند و بتحقیق بنمود خدا تعالیٰ برائے من نشانہا
وشهد بالبیّنٰت۔ فمن بعض الاٰیات بلیة الطاعون من رب العباد۔
و بمعجزات گواہی من داد و از بعض نشان ہا بلائے طاعون است از خدا تعالےٰ
وقد اخبرت به ولم یکن منه اثر فی هذه البلاد۔ ومن بعضها موت
و من از و خبر دادم و در ملک از و ہیچ نشانے نہ بود و منجملہ آں موت
بعض العلماء بهذه البقعة کما کنت انبأت بها قبل تلك الواقعة۔ فصال
بعض علماء ست دریں دیار چنانچہ قبل ازیں واقعہ خبر دادہ بودم و حملہ کرد
علیهم الطاعون کراکب تام الاٰلات۔ مغتال فی الفلوات۔ فاخذهم
بر ایشاں طاعون ہمچو سوار کامل السلاح کہ ناگاہ کشندہ باشد در بیابانہا پس گرفت آنہا را
ما یاخذ الاعزل من شاکی السلاح۔ والجبان من کمیّ طاعن بالرماح
آں حالت کہ بے سلاح را مے گیرد و بزدل را از سوار درخشندہ نیزہ ہا
ومنها ما نصرنا ربنا فی امر التطعیم۔ وجعل العافیة حظنا عند البلاء
و از انجملہ آں نشان ست کہ در بارہ خال زدن بنمود و عافیت در وقت بلاء عظیم بہرہ ما
العظیم۔ وکان التطعیم فی اول الامر شیئا علیه یثنی۔ والشفاء به یرجی
کرد و خال زدن در اوّل امر قابلِ تعریف بود وشفا ازو اُمیدے داشتند
ثم لما خالفته بوحی من الرحمٰن۔ ظهر ما ظهر من عیبه ولم یبق
باز چوں بوحی الٰہی مخالفت آں می کردم پس ظاہر شد آنچہ ظاہر شد از عیب آں و باقی نماند

ص ۵۵

صورة الاطمئنان۔ وکنت اعلم ان اللہ سیظھرلنا باٰیۃ منه فیھا نموذج
صورت اطمینان و مرا ازیں علم بود کہ خداتعالیٰ بہ نشان خود نمونہ عافیت برائے ما
العافیۃ۔ ولکنی ما کنت اعلم انه یری ھذہ الاٰیۃ بھذہ السرعۃ فظھرت
ظاہر خواہد نمود مگر ازیں خبر نبود کہ بدیں زودی خواہد نمود پس ظاہر شد
الاٰیۃ وجعل التطعیم کسجل یطوی۔ وذکر ینسی۔ ثم بدا للحکومۃ ان
نشان و کردہ شد خال زدن ہمچو نامہ کہ پیچیدہ شود یا ہمچو ذکرے کہ فراموش کردہ آید باز حکومت مصلحتے دید
یعیدہ بتبدیل یسیر وامتحان یوصل الی الیقین۔ ولکن اکثر الناس
کہ باز خال زدن را باندک تبدیل بطور امتحان جاری کند مگر اکنوں اکثر مردم
لیسوا بمطمئنین۔ بما راٰوا موت تسعۃ عشر وانا سا اخرین من المأوفین
مطمئن نیستند چراکہ دیدند موت نوزدہ کس و دیگر مردم آفت رسیدہ

۵۶

ولیس سبب الطاعون فارًا تخرج من قعر الارض الی الفناء۔ بل سببه سوء
و سبب طاعون آں موشہا نیستند کہ از تہ زمین بالا می آیند بلکہ سبب آں
الاعمال وارتکاب الفسق والمعصیۃ بترك الحیاء۔ فظھر الطاعون واردی
بداعمالی و ارتکاب فسق و فجور است بترک حیا پس ظاہر شد طاعون و ہلاک کرد
بنی اٰدم و بناته وردفته الاٰیات۔ وذلك بان علاج امراض المعصیۃ
بنی آدم و پسران او شانرا و در پس آں نشان ظاہر شد و ایں از بہر آں شد کہ علاج امراض معصیت
وانواع الجرائم والجذبات۔ لیس سوی المعجزات والاٰیات۔ ولا یومن
و انواع جرائم و جذبات بجز معجزات و نشان ہا چیزے نیست و ہیچکس
احد باللہ حقا الا بعد ھذہ المشاھدات۔ ولا یمنع النفس من المعاصی کفارۃ
بخدا حقیقی ایمان نتواند آورد مگر بعد ایں مشاہدات و نفس را ہیچ کفارہ از گناہاں باز نمیدارد
بل نفوس عبیدھا بالسوء امارۃ۔ وانما یمنعھا معرفۃ تامۃ مرعدۃ۔ ورؤیۃ
بلکہ نفسہائے کفارہ پرستاں سخت فرمان کنندہ ببدی است و بجز ایں نیست کہ نفس را از گناہاں آں معرفت منع میکند کہ تام باشد و لرزانند

منذرة مخوفة۔ ثم تاتی سلطنة المحبة وتضرب خیامها علی القلوب۔
باشد و آں دیدار که منذر و مخوف باشد باز سلطنت محبت می آید پس خیمه ہائے خود بر دلہا می زند
وتطهرها من بقایا الذنوب۔ ولکن اول ما یدخل قریة النفسانیة۔ ویفسد
و پاک میکند آنہا را از بقایا گناہ ہا مگر اول چیزے که در قریه نفسانیت داخل می شود و عمارات
عماراتها ویجعل اعزتها کالاذلة۔ هو خوف شدید ورعب عظیم من الحضرة
آنرا تباہ گرداند و عزیزان او را در مغاک ذلت می افگند آں خوف شدید و رعب عظیم است از حضرت باریتعالیٰ
یستولی علی القوی البشریة۔ فیمزقها کل ممزق ویبعد بینها وبین اهواءها
که بر قوتہائے بشریت مستولی مے گردد پس آنرا پاره پاره میکند و در آنہا و در حرصہائے آنہا دُوری می اندازد
ویزکی کل التزکیة۔ ولیس من الممکن ان یتطهر انسان من غیر رویة
و بطور کامل پاک میگرداند و ہرگز ممکن نیست که انسان بجز رویت خدائے زنده غیرتمند
الحی الغیور۔ ومن غیر الیقین الذی یقوض خیام الزور۔ ولیس رویته تعالیٰ
پاک گردد و بجز آں یقین که خیمه ہائے دروغ را برکند و دیدن او تعالےٰ
فی دار الحجب الا بالآیات۔ وان الآیات تخرج الانسان من الظلمات
دریں دار حجب بجز نشان ہا صورت نمی بندد و نشان ہا انسان را از ظلمات بیروں می آرند
حتی یبقی الروح فقط وتعدم الاهواء ویبلغ مقاما لا یبلغه الدهاء۔ ولا
تا آنکه رُوح فقط می ماند و ہوا ہا معدوم می شوند و آں مقامے را میرسد که عقل آنرا نمی رسد و ہیچکس
یدخل احد ملکوت السماء۔ الا بعد هٰذه الرؤیة وکشف الغطاء
در ملکوت آسمان داخل نمی شود مگر بعد ازیں رویت و دُور کردن پرده
فالحاصل ان النجاة من الذنوب لا یمکن الا برؤیة الله باصفی التجلیات۔
پس حاصل کلام ایں ست که نجات از گناہ ہا ممکن نیست مگر بدیدن خدا تعالیٰ که بصافی تر تجلیات باشد
ولا یتحقق هٰذا المقام لاحد الا برؤیة الآیات۔ ومن لم یر الرحمٰن فی هٰذا
و ایں مقام کسے را متحقق نمی گردد مگر بدیدن نشان ہا و ہر که دریں مقام شب باشی خدا را ندید

المراح فما رأی۔ والموت خیر للفتی من عیشه عیش العمی۔ وانما الدنیا وزینتها
پس چہ دید و مُردن برائے مرد بہتر است از کورانہ زندگی و دُنیا و زینت آں ہمہ
لهو ولعب لا تغرها السعداء بل هم یؤثرون کل موت لعلهم یرون ربهم
لہو ولعب است سعیدان برآں مغرور نمی شوند بلکہ ہر موتے را اختیار میکنند مگر آنکہ خداوند خود را بہ بینند
فاولٰئك هم الاحیاء۔ وان الدنیا ملعونة فمن طلبها فکیف یرحم۔ فالجم
پس در اصل ہمیں گروہ زندگانند و دُنیا چیزے است لعنتی پس ہرکہ او را طلب کرد او چگونہ قابل رحم شود پس
فرسك قبل ان یلجم۔ ما لکم لا تتقون الذنوب التی هی اصل هٰذا الوباء۔
اسپ خود را لگام بدہ قبل از آنکہ بدہانش لگام کنند چہ شد شمارا کہ از گناہان پرہیز نمی کنید کہ آں اصل سبب ایں وبا است
فلا اعلم ما امنکم من قدر السماء۔ وانی جئت کالصبا بریا هذه البشارة
پس نمی دانم کہ چہ چیز شمارا از قضاء و قدر آسمان در امن کردہ است و من ہمچو صبا بخوشبوئے ایں بشارت آمدہ ام
فمن تبعنی حقا وعمل صالحا فسیحفظ من هذه الخسارة۔ ولن تکفی احدا ان
پس ہرکہ پیروی من کند و عمل صالح بجا آورد پس از ایں ہلاکت او محفوظ خواہد ماند و بجز اعمال و صفائی
یبایعنی فقط من دون الاعمال وصفاء التعلق بالله ذی الجلال۔ فغیروا ما
تعلق بحضرت عزت کسے از بیعت من ہرگز فائدہ نخواہد برد پس تبدیل اندرون ہائے
بانفسکم لیغیر ما قدر لکم من نکال۔ اتکذبون بغیر علم ولا تختمون علی شفاهکم
خود کنید تا مقدر شمارا تبدیل کردہ شود آیا بغیر علم تکذیب میکنید و بر لبہا مُہر نمی نہید
کبرت کلمة تخرج من افواهکم۔ وقال بعض العدا انی اعلیت هٰذا الرجل۔
بزرگ است آں کلمہ کہ از دہن شما بیروں می آید و یکے از دشمناں گفت کہ من ایں شخص را بلند کردم
وانی افرطته۔ ثم انی ساحطه۔ فانظروا الی هٰذا الکذب والاستکبار۔ وان
و قدم او پیش نہادم باز منم کہ او را بر زمین خواہم افگند پس سوئے ایں دروغ نظر کنید و ایں تکبر را بہ بینید و خدا
الله لا یرضی عن عبد الا بالصدق والانکسار۔ ثم انظروا کیف کذبه الله واجاب
از ہیچ بندہ راضی نمی گردد مگر بصدق و فروتنی باز بہ بینید کہ چگونہ تکذیب او کرد خدائے من

قبل جوابی۔ وجمع بعد ذلک افواجا علی بابی۔ وملأ بیوتی من اصحابی۔

پیش از جواب من وجمع کرد بعدازیں فوج ہا بر درِ من وخانہ ہائے من از اصحاب من پُر کرد

وان فی ذلک لاٰیۃ للمستبصرین۔ وعبرۃ للمستعجلین۔ ام غضبوا علیّ بما

و دریں نشانے است برائے بینندگان چہ برمن ازیں خشمناک شدند

قلت ان عیسٰی مات۔ وانی انا المسیح الموعود الذی یحیی الاموات۔ ولو فکروا

کہ گفتم عیسٰی بمُرد و من آں مسیح موعود ہستم کہ مُردگان را زندہ خواہد کرد واگر در

فی القرآن لما غضبوا۔ ولو اتقوا لما تغیظوا۔ وان موت عیسٰی خیر لھم

قرآن فکر کردندے غضب نکردندے واگر تقویٰ اختیار کردندے غضبناک نشدندے و مُردن عیسٰی برائے شاں بہتر است

لو کانوا یعلمون۔ وان اللّٰہ اٰتاھم مسیحا کما اٰتی الیھود مسیحا ما لھم لا یفھمون۔

اگر دانستندے و خدا ایشاں را مسیحے داد ہمچنانکہ یہود را مسیحے داد چہ شد ایشاں را کہ نمی فہمند

سلسلتان متماثلتان۔ فما لھم لا یتدبرون۔ یقولون سیکون فئۃ من ھٰذہ

ایں ہر دو سلسلہ باہم مطابقت میدارند پس چہ شد ایشاں را کہ تدبر نمیکنند میگویند کہ عنقریب ازیں اُمت

الامۃ یھود او علی خلقھم یخلقون۔ ولا یعتقدون بان یکون المسیح الموعود

گروہے یہودی خواہد شد و در خلق یہودیاں مخلوق خواہند شد وایں اعتقاد نمیدارند کہ مسیح موعود ہم از ایشاں

منھم بل ھذا الفخر الی الیھود ینسبون۔ اعطوا نصیبا من شر الیھود وما

خواہد بود بلکہ ایں فخر را سُوئے یہود منسوب میکنند پس باید کہ فکر کنند چہ ایشاں را از بدی یہود نصیبے

اعطوا حظا من خیرھم ساء ما رضوا بہ لانفسھم وساء ما یحکمون بل کما ان

دادہ شد و از نیکی و بہتری ایشاں چیزے حصہ ایشاں نگشت چہ بد چیزے است کہ براں راضی شدند و چہ بد حکمے است

الیھود منا کذلک المسیح الموعود منا ولیست ھٰذہ الامۃ اشقی الامم لیصح ما یزعمون

کہ بہ نسبت خود کردند بلکہ ہمچنانکہ یہود از ما ہستند ہمیں طور مسیح موعود نیز از ما ست و ایں اُمت از ہمہ اُمتاں بدبخت تر نیست تا

یقولون ھٰذہ ھی العقیدۃ التی الفینا علیھا اٰباءنا ولو کان اٰباءھم من الذین

ہرچہ زعم کردند صحیح باشد میگویند کہ ایں ہماں عقیدہ است کہ ما پدران خود را براں یافتہ ایم اگرچہ پدران ایشاں از آں مردم

يخطئون۔ ما لهم يصرّون على ما فهموا ولا يتركون۔ ام لهم ايمان على الله
باشد کہ خطا میکنند چہ شد ایشاں راکہ بر فہم خود اصرار میکنند و نمی گذارند یا ایشاں از خدا قسم گرفتہ اند

انه لا يفعل الا الذى هم يقصدون۔ سبحانه وتعالىٰ لا يسئل عمّا يفعل وهم
کہ او ہماں خواہد کرد کہ مقصود ایشاں ست پاک است خدا تعالیٰ و بلند تر از کار خود پرسیدہ نمی شود و

يسئلون۔ يسمّون المسيح حكمًا ثم انفسهم يحكمون۔ ام رأوا فى القراٰن ما يزعمون۔
ایشاں پرسیدہ میشوند نام مسیح موعود حکم می نہند باز خود کار حکم میکنند آیا آنچہ گمان میکنند آں در قرآن دیدہ اند

فليخرجوه لنا ان كانوا يصدقون۔ يا اسفًا عليهم ان يتبعون الا الظن
پس بر آرند و ما را بنمایند بر ایشاں افسوس است محض ظن را پیروی مے کنند

وليس الظن شيئًا اذا خالفه المرسلون۔ بل يحكمون انفسهم فى الله ورسله
وظن چیزے نیست دراں صورتے کہ مخالف قول مرسلاں باشد بلکہ ایشاں در امر خدا و رسول نفسہائے خود را حکم

ويجترؤن۔ ويصرّون على ما ليس لهم به علم ولا يخافون۔ ومن العجب
قرار میدہند و براں چیزہا اصرار میکنند کہ براں علم ندارند و نمی ترسند و عجب اینست

انهم ينتظرون الحكم ثم يقولون انهم من الزلل لمحفوظون۔ ولا يريدون
کہ یکطرف انتظار حکم میکنند و طرف دیگر میگویند کہ ما از لغزش محفوظیم و نمی خواہند

ان يتركوا قولًا من اقوالهم فما يفعل الحكم اذا جاءهم فانهم بزعمهم فى كل
کہ سخنے از سخنہائے خود ترک کنند پس اگر حکم بیاید چہ خواہد کرد چراکہ اوشاں بزعم اوشاں در ہر کار

امر مصيبون۔ وان ظهور المسيح من هذه الامة۔ ليس امر يعسر فهمه على
اصابت رائے میدارند و آمدن مسیح موعود ہم ازیں اُمت چیزے نیست کہ بر دانشمنداں فہمیدن آں

ذوى الفطنة۔ بل تظهر دلائله عند التأمل فى المقابلة اعنى عند موازنة
گراں آید بلکہ دلائل ایں دعویٰ بر وقت مقابلہ تامل کنندگان خوب می فہمند یعنی بر وقت موازنہ

السلسلة المحمدية بالسلسلة الاسرائيلية۔ ولا شك ان سيدنا سيد الانام وصدر
سلسلہ محمدیہ با سلسلہ اسرائیلیہ و ہیچ شک نیست کہ سردار ما و سردار مخلوق و صدر

الاسلام كان مثيل موسٰى۔ فاقتضت رعاية المقابلة ان يبعث فى اٰخر زمن الامة
اسلام مثیل موسٰی بود پس رعایت مقابلہ تقاضا کرد کہ در آخر زمانہ مثیل
مثيل عيسٰى واليه اشار ربنا فى الصحف المطهرة۔ فان شئتم ففكروا فى سورة
عیسٰی مبعوث گردد وسوئے آں اشارہ کردہ ست پروردگار ما در قرآن شریف واگر بخواہید فکر کنید در سورہ
النور والتحريم والفاتحة۔ هٰذا ما كتب ربنا الذى لا يبلغ علمه العالمون۔
نور و تحریم و سورۂ فاتحہ این آنست کہ نوشتہ است آنرا پروردگار ما کہ علم عالمیان بعلمش نرسد
فباى حديث بعده تؤمنون۔ وانه جعلنى مسيحه وايدنى بايات كبرٰى۔
پس بعد از کلام الٰہی بر کدام چیز ایمان خواہید آورد و او مرا مسیح خود کرد و مدد من کرد بہ نشانہائے بزرگ
وعطلت العشار وترون القلاص لا يركب عليها ولا يسعٰى۔ ورأيتم
و معطل کردہ شدند مادہ شتران و می بینید مادہ شتران را نہ بران سوار میشوند و نہ می دوانند و دیدہ اید
يا معشر الهند والعرب كسوف القمرين فى رمضان۔ فباى اٰيات ربكما
اے معشر ہند و عرب کسوف قمر و شمس در رمضان پس کدام کدام نشانہائے خدا را
تكذبان۔ ام تامركم احلامكم ان تحسبوا الظنون كامر منكشف مبين
تکذیب خواہید کرد چہ عقلہائے شما شما را مے آموزد کہ گمانہا را ہمچو امر منکشف پندارید
ولقد كان لكم عبرة فى الذين اٰثروا الظنون من قبل على اليقين۔ وما اٰمنوا
و شما را قصہ آناں مقام عبرت بود کہ پیش ازیں گمان را اختیار کردند و بمرسلان
بالمرسلين۔ فكان انكارهم حسرات عليهم واذا ايد الرسل فودوا لو كانوا
ایمان نیاوردند پس انکار شان برایشان حسرتہا بود وچوں رسولاں را تائید خدا شامل حال شد
مومنين۔ ولقد ضرب الله لكم امثالهم فى القراٰن فاقرؤها كالمتدبرين۔
آرزو کردند کہ کاش ایمان آوردندے وبتحقیق خدا تعالیٰ مثالہائے آں در قرآن شریف ذکر فرمودہ پس بتدبر بخوانید
فويل للذين يقرؤنها ثم لا يفهمون۔ ويمرون بها غافلين۔ عسٰى ربكم
و برایشان مردم واویلاست کہ میخوانند آنہا را و نمی فہمند و میگذرند بران مقامہا بغفلت عجب نیست کہ خدا بنماید

صلا

ان یریکم ما لا ترونه۔ ویردف رایکم صونه فتکونوا من المبصرین۔ فلا
شمارا چیزے کہ نمی بینید آنرا و در پس رائے شما صیانت خود بفشاند پس شما از بینندگان شوید پس
تیئسوا من روح اللّٰہ ولا تستعجلوا واصبروا وھو خیر لکم ان کنتم متقین۔
نومید مشوید و زودی مکنید و صبر بکنید ایں بہتر است برائے شما اگر تقوٰی میدارید
وان صبرتم فتبصرون ویبلغ فکرکم محله وتکرمون بعد المذلة فتکونون
اگر شما صبر کنید پس چشم شما کشایند و فکر شما بمحل خود خواہد رسید و بعد از ذلت عزت یابید و مرا
من العارفین۔ وکنتم تقولون لو نزل المسیح فی زمننا لکنا ناصرین۔ فھذا
شناسید و شما مے گفتید کہ اگر مسیح در زمانہ ما نازل شود ہر آئینہ از مددگاران خواہیم گردید پس ایں
نصرکم انکم تکفرون وتکذبون من غیر علم ولا برھان مبین۔ ترون آیات اللّٰہ
مدد شما است کہ شما مرا کافر میگوئید و تکذیب میکنید بغیر آنکہ علم یقینی نزد شما باشد و با دلیلے باشد می بینید نشانہائے خدا
ثم تکذبون مستکبرین کان لم تروھا۔ ولا تکلمون الا مستھزئین۔ وتشتمون
باز تکذیب از راہ تکبر می کنید گویا ندیدہ اید نشانہا را و سخن نمیکنید مگر باستہزا و دشنام
وتسبون ولا تخافون یوم الدین۔ وان تتبعون الا الظن وما احطتم بما قال
می دہید و نمی ترسید از روز قیامت و پیروی نمیکنید مگر ظن را و احاطہ نہ کردید قول خدا
اللّٰہ وما وافیتمونی طالبین۔ اتریدون ان تطفؤا نور اللّٰہ واللّٰہ متم نورہ ولو
را و نہ نزد من بحالت طلب دین آمدید۔ آیا میخواہید کہ نور خدا را منطفی گردانید خدا نور خود را کامل خواہد ساخت
کنتم کارھین۔ ولقد سبقت کلمته لعبادہ المرسلین۔ انھم من المنصورین۔ ویل
اگرچہ شما کراہت کنید و کلمہ او پیش ازیں قرار یافتہ کہ بندگان فرستادہ او از وے مدد خواہند یافت واویلا است
لکم ولاحلامکم لا تعرفون الوجوہ ولا ترون رحمة تتابع نزولھا ولا تسئلون ربکم
بر شما و بر عقلہائے شما کہ روہا را نمی شناسید و نمی بینید رحمتے را کہ متواتر در نزول است و نمی خواہید از رب خود
مبتھلین۔ لیریکم الحق وینجیکم من ضلال مبین۔ ایھا الناس لا تتکئوا علی اخبارکم
بتضرع تا شما را حق بنماید و از ضلالت برہاند اے مردمان تکیہ مکنید بر اخبار خود

وکم من اخبار اهلکت المتبعین۔ وان الخیر کله فی القرآن۔ ومعه حدیث
وبسیار از اخبار و آثار است که هلاک کرد پیروی کنندگان را و همه خیر در قرآن است و باوے آن حدیث نیز
طابقه فی البیان۔ والذین یبتغون ما وراءه فاولٰئك من العادین۔
هست که با قرآن مطابقت دارد و آنانکه بجز این هر دو شے دیگر اختیار میکنند پس ایشان از تجاوز کنندگان هستند
ولولا هٰذا المعیار لماج بعض الامة فی بعضها بالانکار وفسدت الملة
واگر این معیار نبودے پس بعض این اُمّت در بعض اُفتادے و همه ملّت تباه شدے
فی الدیار۔ واشتبه امر الدین علی المسترشدین۔ ایها العباد اتقوا یومًا
در مملکتها و امر دین بر طالبان مشتبه گشتے۔ اے بندگان بترسید از روزیکه
لا ینفع فیه الا الصلاح ومن ترکه فلن یلقی الفلاح۔ اتقوا یومًا یجمع الکفار
که در و بجز صلاح هیچ چیز نفع نده و هرکه ترک کرد صلاح را پس هرگز نجات نخواهد یافت ترسید از آن روزیکه کفار
والفجار۔ ویقول الفاسقون وهم فی النار۔ ما لنا لا نرٰی رجالًا کنا نعدهم من
و فجار را جمع خواهد کرد و فاسقان که در جهنم باشند خواهند گفت که ما را چه شد که ما آن کسان را در جهنم نمی بینیم که ایشان را
الاشرار۔ فینادی منادٍ من السماء۔ انهم فی الجنة وانتم فی اللظٰی۔ وتحضر
شریر می پنداشتیم پس ندا دهد ندا دهنده از آسمان که ایشان در بهشت اند و شما در دوزخ و هر نفس
کل نفس حضرة الله ذی الجلال۔ ویجاء بکل نبیٍّ و اعدائهم۔ وتعرف کل امة
بحضور خدا تعالےٰ حاضر خواهد شد و تمام انبیاء و دشمنان اوشان را حاضر کرده خواهد شد و هر اُمّت
امامها ویظهر ما له من قرب وکمال۔ فیقال اهٰذا ملعون ام هٰذا دجّال۔
امام خود را خواهد شناخت و قرب و کمال امام ظاهر کرده خواهد شد و گفته خواهد شد آیا این ملعون است یا دجال۔
یوم یکشف الله عن ساقه ویری کل مجرم عقابًا۔ ویقول الکافر یا لیتنی کنت
آن روز خدا ساق خود را خواهد نمود و هر مجرم را عقاب خواهد نمود کافر خواهد گفت که کاش من خاک
ترابًا۔ ایها الانسان ما انت وما مکائدك اتعصی الله وینقض علٰی رأسك
بودمے اے انسان تو چیستی و فریب تو چیست آیا نافرمانی خدا میکنی و بر سرِ تو شکار کننده تو ...

۹۳

صائدك۔ الیوم کلّمنی ربّی وخاطبنی بکلمٰت۔ فنکتبھا فان فیھا اٰیات
آواز میکند امروز ہمکلام شد مرا رب من و مرا مخاطب کرد بچند کلمہ پس بنویسیم آں کلمات کہ در آں نشانہا
فتلك ھٰذہ یاذوی الحصاات۔ جاءنی اٰئل واختار۔ وادار اصبعہ واشار۔
ہستند پس آں کلمات ایں اند اے خردمندان آمد نزد من جبرئیل علیہ السلام و مرا برگزید و گردش داد انگشت خود را
یعصمك اللہ من العدا۔ ویسطو بکل من سطا۔ ثم خاطبنی ربّی وقال
اشارت کرد خدا ترا از دشمنان نگہ خواہد داشت و بر آں کس حملہ خواہد کرد کہ بر تو حملہ کند باز مخاطب شد خداوند من و گفت
ان اٰئل* ھو جبرئیل۔ وھو ملك مبشر من رب جلیل۔
آئل نام جبرئیلؑ ست و آں ملک مبشّر است از خداوند
۶۳ انی فرغت الاٰن من الجواب۔ وبقی ما اذیت من العتاب۔ فانّك
من اکنوں از جواب فارغ شدم و باقی ماند آنچہ ایذا دادی از عتاب چراکہ
ذکرتنی بالفاظ التحقیر۔ وما اتقیت حسیبك عند الازدراء والتعییر
تو مرا بالفاظ تحقیر یاد کردی و نہ ترسیدی از حساب گیرندہ خود وقت عیب جوئی و سرزنش
یاعافاك اللہ من انت بھذا الطبع المستشیط۔ وجمع السلاطۃ مع اللسان
خدا ترا بعافیت دارد بگو کہ کیستی بایں طبع افروختہ و جمع کردن دراززبانی با زبان
السلیط۔ کنت لا تعرفنی ولا اعرفك۔ ولا تعلمنی ولا اعلمك۔ ثم اذیت وما
فصیح بودی کہ تو نمی شناختی مرا نہ من شناسائے تو بودم و نہ ترا از حال من علمے بود و نہ مرا باز ایذا دادی و
صبرت۔ وترکت التقویٰ وما حذرت۔ ایھا العزیز اتق الخبیر الدیان۔ وقد ردف
صبر نکردی و ترک کردی تقویٰ را و نہ ترسیدی اے عزیز بترس از جزا دہندہ آگاہ و بتحقیق ہر بدی را

* لفظ آئل مشتق من الایالۃ یقال الہای ساسہ واصلحہ وانہ اسم جبرئیل فی کلام اللہ الجلیل
وان تسمیۃ جبرئیل بآئل تسمیۃ ما رئینا ھا فی کتاب قبل ھذا الالہام۔ فللہ کلمات لا تحصر
بالاقلام۔ ولعلہ اشارۃ الی منصب جبرائل۔ وھو الاصلاح واعانۃ المظلومین
بالسیاسۃ وخاب العدا بالحجۃ والدلیل۔ منہ

کل سوء الحساب۔ وقد نزل المسیح من السماء۔ والطاعون من الارض اتی۔
عذاب لازم افتادہ و نازل شد مسیح از آسمان و طاعون از زمین بیامد
فاذا لم تتوبوا الیوم فمتٰی۔ فاعلموا ان ھٰذا اوان رفض الکبر والخیلاء لا وقت
پس اگر امروز توبہ نکردید کے خواہید کرد پس بدانید کہ ایں آں وقت است کہ کبر و ناز را ترک کنید نہ وقت
الرعونۃ والغفلۃ والاستھزاء وان اللّٰہ غضب غضبا شدیدا علی الذین
رعونت و غفلت و استہزاء و خدا بسیار غضبناک بر کسانے است کہ
رضوا بعیشۃ الغفلۃ۔ واثروا الدنیا وزینتھا ولا یؤمنون الا بالالسنۃ فاذکرکم
بزندگی غفلت راضی شدہ اند و اختیار کردند دنیا را و زینت آنرا و ایمان نمی آرند مگر بزبان ہا پس یاد میدہم
بایام اللّٰہ فاتقوا اللّٰہ یا ذوی الفطنۃ۔ ولیس ھذا الوقت وقت الغزاۃ وتقلد
شما را روزہائے خدا پس بترسید اے دانشمنداں و ایں وقت جہاد نیست و نہ وقت آویختن
الرماح والمرھفات۔ بل امرنی ربی یا معشر ھذہ الامۃ ان تتقلدوا بسلاح التوبۃ
نیزہ ہا و شمشیرہا بلکہ حکم کرد رب من اے گروہ ایں اُمّت کہ سلاح توبہ و عفت
والعفۃ۔ فان النصرۃ کلھا فی ھذہ العدۃ۔ وان الارض ملعونۃ ممقوتۃ لکثرۃ
بپوشید چراکہ ہمہ مدد دریں ساز و سامان است و زمین بباعث گناہان لعنتی شدہ است
الخطیات۔ ولترك اللّٰہ والتمایل علی الخزعبیلات۔ ولیس الوقت وقت السیوف
و بجہت ترک خداتعالیٰ و افتادن بر کارہائے باطل و ایں وقت شمشیرہا
والاسنۃ۔ بل اوان تزکیۃ النفوس وثنی الاعنۃ۔ فان الفساد کما دخل
و نیزہ ہا نیست بلکہ وقت تزکیہ نفس ہا و باز گردانیدن عنان ہا است چراکہ فساد ہمچنانکہ داخل شدہ است
قلوب اعداء ھذہ الملۃ۔ کذلك دخل قلوب المسلمین من غیر التفرقۃ۔
در دلہائے دشمنان ایں مذہب ہمچنیں داخل شدہ است در دلہائے مسلمانان بغیر تفرقہ۔
فلن یغلب الاشرار اشرارًا اخرین بغزاۃ۔ بل بعفۃ وتقاۃ۔ فلن ینصر اللّٰہ
پس بجہاد ہرگز شریران بر شریران غالب نخواہند شد مگر بعفت و تقویٰ پس ہرگز خدا مدد

ملوك الاسلام مع وهنهم وغفلتهم فی الدین۔ بل یغضب غضباً شدیداً
ملوک اسلام نخواہد کرد باوجود سستی و غفلت اوشاں بلکہ سخت غضب خواہد کرد
ویوثر الکافرین علی المسلمین۔ ذلک بانهم نسوا حدود الله ولا یبالون امر
و کافران را بر مسلمانان اختیار خواہد نمود و ایں برائے ایں خواہد بود کہ اوشاں حدود خدا فراموش
ربهم ولیسوا من المتقین۔ یؤمنون ببعض القرآن ویکفرون ببعضٍ ولا
کردند و متقی نیستند بر یک حصۂ قرآن ایمان مے آرند و از حصۂ دیگر منکراند و
یشیعون الحق بل یعیشون کالمنافقین۔ هذا بال اهل الزمان۔ ثم ینکرون
حق را شائع نمی کنند و ہمچو منافقان زندگی بسر میکنند ایں حال اہل زمانہ است باز انکار میکنند
ویکذبون بعبد بعث من الرحمان۔ اعجبوا ان جاءهم منذر منهم فی وقت
و تکذیب شخصی میکنند کہ از خدا مبعوث شدہ است چہ تعجب کردہ اند کہ نزد شاں نذیرے ہم از ایشاں در وقت
فقد الناس فیه حقیقة الایمان۔ ام یقولون افتراه وقد رأوا آیاتی ثم
نقدان حقیقت ایمان رسید چہ مے گویند کہ افترا کردہ است و بتحقیق دیدہ اند نشانہائے من
القوها وراء حجب النسیان۔ ایها الناس ارئیتم ان کنتُ من عند الله
باز انداختند پس پردہ ہائے نسیان اے مردمان آیا غور کردہ اید کہ اگر من از خدا ہستم
وکفرتم بی فای خسر اکبر من هذا الخسران۔ اتریدون ان اضرب عنکم
و شما انکار من کردہ اید پس کدام زیان ازیں زیان بزرگتر است چہ ارادہ میکنید کہ من بشما از رسانیدن
الذکر صفحاً بعد ما امرت للانذار۔ وما کان لمرسل ان یکلمه الله ویأمره
وحی خود رُو بگردانم بعد ازانکہ مامور شدم برائے ترسانیدن و مجال ہیچ مرسل نیست کہ خدا با وے کلام کند و حکم فرماید
ثم یخفی امر ربه خوفاً من الاشرار۔ فاتقوا الله ولا تقدموا بین یدیه
باز آں مرسل از شریراں ترسیدہ حکم خدا را پوشیدہ دارد پس بترسید از خدا و از و گام خود پیش منہید
ولا تصروا علی الظن کل الاصرار۔
و بر گمان بکمال مصر نباشید۔

ص۶۶

ذکر نبذ من عقائدنا

اندکے ذکر دربارۂ عقائد ما

أنّا مسلمون نؤمن بکتاب الله الفرقان۔ ونؤمن بانّ سیدنا
ما مسلمانیم بکتاب الٰہی قرآن شریف ایمان می آریم و ایمان مے آریم کہ سیدنا
محمّدًا نبیه و رسوله وانه جاء بخیر الادیان۔ ونؤمن بانه خاتم الانبیاء
محمد مصطفٰے صلی اللہ علیہ وسلم نبی خدا و رسول خدا است و دین او بہتر ادیان است و ایمان می آریم کہ او خاتم الانبیاء است
لا نبی بعدہٗ۔ الا الذی رُبّی من فیضه واظهرہ وعدہٗ۔ ولله مکالمات و
بعد او ہیچ پیغمبرے نیست مگر آنکہ از فیض او پرورش یافتہ باشد و موافق وعدۂ او ظاہر شد۔ و خدا را مکالمات و
مخاطبات مع اولیائه فی هذه الامة۔ وانهم یعطون صبغة الانبیاء ولیسوا
مخاطبات است باولیائے خود دریں اُمّت و ایشاں را رنگ انبیاء دادہ مے شود۔ و در حقیقت
نبیین فی الحقیقة۔ فان القرآن اکمل وطر الشریعة۔ ولا یعطون الا فهم القرآن ولا
انبیاء نیستند زیرا کہ قرآن حاجت شریعت را بکمال رسانیدہ است و دادہ نمی شوند مگر فہم قرآن و نہ
یزیدون علیه ولا ینقصون منه ومن زاد او نقص فاولٰئك من الشیاطین الفجرة۔
زیادہ می کنند و نہ کم میکنند از قرآن و ہر کہ زیادہ کرد یا کم کرد پس او از شیطانان است کہ بدکار اند
ونعنی بختم النبوة ختم کمالاتها علی نبینا الذی هو افضل رسل الله وانبیائه و
و از لفظ ختم نبوت مراد ما ختم کمالاتِ نبوت است بر رسول ما صلی اللہ علیہ وسلم و او از ہمہ پیغمبران افضل است و
نعتقد بانه لا نبیّ بعدہٗ الا الذی هو من امته ومن اکمل اتباعه۔ الذی وجد
اعتقاد میداریم کہ بعد از وے ہیچ پیغمبرے نیست مگر آنکہ از اُمّتِ او باشد و از
الفیض کله من رُوحانیته واضاء بضیاءہ۔ فهناك لا غیر ولا مقام الغیرة
رُوحانیت او فیض یافتہ باشد پس در ہمچنیں نبوّت وجود غیرے نیست و نہ مقام غیرت است

۶۷

ولیست بنبوۃ اُخریٰ ولا محل الحیرۃ۔ بل ھو احمد تجلی فی سجنجل اٰخر۔ ولا یغار
بلکہ او احمد است کہ در آئینہ دیگر تجلی کردہ و ہیچکس بر
رجل علی صورتہ التی اراہ اللہ فی مرأۃ واظھر۔ فان الغیرۃ لا تھیج علی التلامذۃ
صورت خود غیرت نمی کند کہ در آئینہ بنماید چراکہ غیرت بر شاگردان و فرزندان
والابناء۔ فمن کان من النبی وفی النبی فانما ھو ھو لانہ فی اتم مقام الفناء۔ ومصبغ
نمی آید پس ہر کہ از و باشد و در وے باشد پس در حقیقت ہمون است چراکہ او در اتم مقام فنا است و
بصبغتہ ومرتدٍ بتلک الرداء۔ وقد وجد الوجود منہ وبلغ منہ کمال النشو والنماء۔
رنگین برنگ اوست و چادر او پوشیدہ است و وجودے از و یافتہ است و از و تا کمال نشو و نما رسیدہ
وھذا ھو الحق الذی یشھد علی برکات نبینا ویری الناس حسنہ فی حلل التابعین
و ہمیں حق است کہ گواہی میدہد بر برکت نبی ما صلی اللہ علیہ وسلم و می نماید حُسن وے را در پیرایہ تابعین
الفانین فیہ بکمال المحبۃ والصفاء۔ ومن الجھل ان یقوم احد للمراء۔ بل ھذا
فانین بکمال محبت و صفائی تعلق و از نادانی است کہ کسے برائے پیکار بایستد بلکہ این
ھو ثبوت من اللہ لنفی کونہ ابتر۔ ولا حاجۃ الی تفصیل لمن تدبّر۔ وانہ ما کان
ثبوت است از خدا تعالیٰ برائے نفی ابتر بودن وے صلی اللہ علیہ وسلم و برائے تدبر کنندہ حاجت تفصیل نیست و او از
ابا احد من الرجال من حیث الجسمانیۃ۔ ولکنہ ابٌ من حیث فیض
روئے جسمانیت پدر ہیچکس از مردان نیست ولکن او پدر است از روئے فیض رسالت
الرسالۃ لمن کمل فی الروحانیۃ۔ وانہ خاتم النبیین وعلم المقبولین۔ ولا
برائے آنکہ در روحانیت کامل کردہ شود و او خاتم الانبیاء است و نشانے است برائے مقبولان و
یدخل الحضرۃ ابدا۔ الا الذی معہ نقش خاتمہ وآثار سُنتہ۔ ولن یقبل
در حضرت باری عز اسمہ ہرگز کسے داخل نشود مگر آنکہ با او نقش خاتم او و نشان سنت اوست و ہیچ عمل و
عمل ولا عبادۃ الا بعد الاقرار برسالتہ والثبات علی دینہ وملتہ۔ وقد ھلک
عبادت منظور نخواہد شد مگر بعد اقرار رسالت او و بعد ثبوت بر دین او و ملت او و ہلاک شد

من ترکه وما تبعه فی جمیع سننه علی قدر وسعه وطاقته ولا شریعة بعده ولا
آں کس کہ ترک کرد او را در جمیع سنن او بقدر طاقت و وسعت پیروی او نہ کرد وہیچ شریعت بعد او

ناسخ لکتابه ووصیته ولا مبدل لکلمته ولا قطر کمزنته۔ ومن خرج مثقال
نیست و نہ ہیچ کتابے ناسخ کتاب و شریعت او است وہیچکس مبدل کلمہ او نیست وہیچ بارشے ہمچو باران او نیست و ہر کہ

ذرة من القراٰن فقد خرج من الایمان۔ ولن یفلح احد حتی یتبع کل ما ثبت
بمقدار یک ذرہ از قرآن خارج باشد پس او از ایمان خارج شد وہرگز کسے نجات نخواہد یافت تا وقتیکہ پیروی نہ کند ہمہ آں

من نبینا المصطفٰی ومن ترك مقدار ذرّة من وصایاه فقد ھوٰی۔ ومن
اعمال را کہ از پیغمبر ما صلے اللہ علیہ وسلم ثابت اند وہر کہ بمقدار یک ذرّہ از وصیت او ترک کرد پس او بزیر افتاد وہر کہ

ادعی النبوة من ھذہ الامة وما اعتقد بانه ربّی من سیدنا محمد خیر البریة۔
دعویٰ نبوت ازیں اُمت کند واعتقاد او ایں نباشد کہ پرورش او از آں حضرت شدہ است

وبانه لیس ھو شیئًا من دون ھذہ الاسوة وان القراٰن خاتم الشریعة فقد
و ایں اعتقاد ندارد کہ بجز آں پیشوا او چیزے نیست و قرآن خاتم شریعت است پس

ھلك والحق نفسه بالکفرة الفجرة۔ ومن ادعی النبوة ولم یعتقد بانه
ہلاک شد و نفس خود را بکافران و بدکاران ملحق کرد وہر کہ دعویٰ نبوت کند و ایں اعتقاد ندارد کہ او

من اُمّته وبانه انّما وجد کلما وجد من فیضانه۔ وانه ثمرة من بستانه
از اُمت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم است وہرچہ یافت از فیضانِ او یافت۔ و او یک ثمرہ ایست از باغ او

وقطرة من تھتانه وشعشع من لمعانه فھو ملعون ولعنة اللّٰه علیه وعلٰی
و یک قطرہ از بارش او و سایۂ تنک از روشنی او پس او لعنتی است و لعنت خدا برو و بر

انصاره واتباعه واعوانه۔ لا نبیّ لنا تحت السّماء من دون نبیّنا المجتبٰی۔
انصار او و بر اتباع او و بر اعوان او۔ برائے ما بجز حضرت محمد مصطفٰی صلی اللہ علیہ وسلم ہیچ پیغمبرے زیر آسمان

ولا کتاب لنا من دون القراٰن وکل من خالفه فقد جرّ نفسه الی اللظٰی۔
نیست و ہیچ کتابے بجز قرآن نداریم پس ہر کہ مخالفت قرآن کند او بسوئے جہنم خویش را کشیدہ است

ص ۷۹

ومن انكر احاديث نبيّنا الّتى قد نقدت ولا تعارض القراٰن۔ فهو اخو ابليس
وہرکہ انکار احادیث پیغمبر ما کند آں حدیث ہا کہ تنقید آں شدہ ومخالفت بقرآن ندارند او برادر شیطان است
وانه ابتاع لنفسه اللعنة واضاع الايمان۔ وان القراٰن مقدم على كل شيءٍ و
و او خرید برائے نفسِ خود لعنتے و ایمان را ضائع کرد و قرآن مقدم بر ہر چیز است و
وحى الحكم مقدم على احاديث ظنية بشرط ان تطابق القراٰن وحيه مطابقة
وحی حَکَم یعنے مسیح موعود مقدم است بر احادیث ظنیہ بشرط اینکہ آں وحی مسیح موعود بقرآن مطابقت کُلّی
تامة۔ وبشرط ان تكون الاحاديث غير مطابقة للقرآن وتوجد فى قصصها
دارد و بشرط اینکہ قصہ ہائے آں حدیث بقصہ ہائے قرآن مطابقت ندارند یعنی در قصہ ہائے آں
مخالفة لقصص صحف مطهرة۔ ذالك بان وحى الحكم ثمرة غضٌّ وقد جنى
احادیث و قرآن شریف باہم مخالفت باشد ایں اعتقاد برائے ایں ضروری است کہ وحی مسیح موعود ثمرہ تازہ است کہ
من شجرة يقينية۔ فمن لم يقبل وحى الامام الموعود۔ ونبذه لروايات ليست
از درخت یقینی چیدہ شدہ است پس ہرکہ وحی امام موعود را قبول نہ کرد و برائے روایات غیر مشہود
كالمحسوس المشهود۔ فقد ضل ضلالًا مبينا ومات ميتة جاهليّة۔
آنرا از دست انداخت پس او در گمراہی واضح افتاد و بر موتِ جاہلیّت بمرد۔
واٰثر الشك على اليقين وردّ من الحضرة الالٰهيّة۔ ثم ان كان من الواجب
و شک را بر یقین اختیار کرد و از حضرت الوہیت رد کردہ شد۔ باز اگر اعتماد
الاخذ بالروايات فى كل حال۔ ففى اىّ شيءٍ رجل يقال له حكم من الله ذى الجلال
بر روایات داشتن در ہر حال لازم بودے۔ پس چہ چیز است آں شخص کہ نام او از خدا تعالیٰ حَکَم نہادہ شدہ باشد
فكيف أُعطيه هٰذا اللقب مع انه لا يحكم فى مسئلة من المسائل۔ بل يقبل
و چگونہ دادہ خواہد شد او را ایں لقب باوجودیکہ او در مسئلہ از مسائل ہیچ فیصلہ اختلاف نمیکند بلکہ ہرچہ
كلما عند العلماء كالمستفتى السائل۔ فعند ذالك لا يستقيم لقب الحكم
نزد علما است آں ہمہ قبول میکند مانند آں کسیکہ فتویٰ مے پُرسد و سائل میباشد پس درین وقت لقب حکم برد

لشانه بل هو تابع العلماء ومقلد لهم فی کل بیانه ونعتقد بانّ الصلوٰة
راست نمی آید بلکه او پیروی کنندهٔ علماء است و در هر بیان مقلد او شان است ونیز ما اعتقاد داریم که نماز
والصوم والزکوٰة والحج من فرائض الله الجلیل۔ فمن ترکها متعمدًا
و روزه و زکوٰة و حج از فرائض خداوند بزرگ است پس هر که عمدًا این ارکان را
غیر معتذر عند الله فقد ضل سواء السبیل ۔
بغیر عذرے که نزدِ خدا صحیح باشد بگذارد بگمراهی گرفتار شد ۔
ومن عقایدنا ان عیسٰی ویحیٰی قد وُلدا علی طریق خرق العادة۔
و از جمله عقاید ماست که حضرت عیسٰی وحضرت یحیٰی علیهما السلام بطریق خرق عادت متولد شده اند
ولا استبعاد فی هذه الولادة۔ وقد جمع الله تلك القصّتین فی سُورة واحدة
و دریں ولادت هیچ استبعاد نیست و جمع کرد خدا تعالٰی ایں هر دو قصه را در سورة واحده
لیکون القصة الاولٰی علی القصة الاُخرٰی کالشاهدة۔ وابتدء من یحیٰی وختم علٰی
تا که یک قصه دیگر قصه را گواه باشد و شروع کرد از یحیٰی علیه السلام وختم کرد
ابن مریم لینقل امر خرق العادة من اصغر الٰی اعظم۔ واما سرّ هذا الخلق فی
عیسٰی علیه السلام تا که انتقال امر خرق عادت از خورد سوئے بزرگ باشد مگر راز ایں قسم پیدائش در
یحیٰی وعیسٰی فهو ان الله اراد من خلقهما اٰیة عُظمٰی۔ فان الیهود کانوا قد ترکوا طریق
یحیٰی و عیسٰی پس اینست که اراده فرمود خدا تعالٰی که ازیں هر دو پیدائش نشانے نماید و آں اینست که یهود راهِ میانه روی و
الاقتصاد والسداد ودخل الخبث اعمالهم واقوالهم واخلاقهم وفسدت
راستی ترک کرده بودند وخباثت در اعمال شاں و اقوال شاں و اخلاقِ شاں داخل شده بود و فاسد
قلوبهم کل الفساد۔ وآذوا النبیین وقتلوا الابریاء بغیر حق بالعناد۔
شده بود دلهائے شاں بهر نوع فساد و ایذاء دادند انبیاء را و ناکرده گناهاں را قتل کردند
وزادوا فسقًا وظلمًا وما بالوا بطش رب العباد۔ فرای الله ان قلوبهم
و در فسق و ظلم از حد گذشتند و نترسیدند حمله خداوند بندگان را پس دید خدا تعالٰی که دلهائے شاں

مـ۱ے

اسودّت۔ وانّ طبایعہم قست۔ وان الغاسق قد وقب۔ ووجہ المہجۃ
سیاہ شدند وطبیعت ہائے شان سخت شد و تاریکی درآمد وراہِ میانہ برایشان

قد انتقب۔ وفسدت التصورات کانّہا لیل دامس او طریق طامس۔ وجاوزوا
پوشیدہ گشت و تباہ شدند تصورہا گویا آن شبے است سخت تاریک یا راہے ہست ناپدید و تجاوز

الحدود۔ ونسوا المعبود۔ وتسوروا الجدران۔ ونسوا الدیّان۔ وکانوا ما بقی
کردند از حدہا و فراموش کردند معبود را و از دیوارہا بیرون جہیدند وجزا دہندہ را فراموش کردند وچنان شدند کہ

فیہم نور یومنہم العثار۔ ویری الحق ویصلح الاطوار۔ وصاروا المجذوم انجذمت
ہیچ نورے در ایشان نماند کہ از لغزش باز دارد و حق بنماید و اصلاح اطوار کند وہمچو مجذوم می شدند کہ اعضاء او بریدہ

اعضاءہ۔ وکرہ رواءہ۔ فاذا آلت حالتہم الی ہذہ الاٰثار۔ لعنہم اللہ
شدند ومکروہ شد صورت او پس چونکہ انجام حالت ایشان این شد و نوبت این نشانہا رسید لعنت کرد خدا

وغضب علی تلک الاشرار۔ واراد ان یسلب من جرثومتہم نعمۃ النبوۃ۔ و
برایشان وغضب کرد برآن بدکاران و ارادہ کرد کہ از خاندان اوشان نعمت نبوت بربايد و

یضرب علیہم الذلۃ وینزع منہم علامۃ العزّۃ۔ فان النبوۃ لو کانت باقیۃ فی
برایشان ذلّت بیارد و برکشد از ایشان علامت عزّت چراکہ اگر نبوّت در خاندان ایشان باقی ماندے

جرثومتہم۔ لکانت کافیۃ لعزّتہم۔ ولمّا امکن معہ ان یشار الی ذلّتہم
پس البتہ برائے عزّت شان کافی بودے و درین حالت ممکن نبودے کہ ایشان را بسوئے ذلّت منسوب کردہ باشد

ع۷۲

ولو ختم اللہ سلسلۃ النبوۃ العامۃ علی عیسٰی لما نقص من فخر الیہود شیٔ کما لا یخفٰی
و اگر خدا نبوّت عامہ را بر عیسٰی ختم کردے البتہ از فخر یہود چیزے کم نہ شدے

ولو قدر اللہ رجوع عیسٰی الذی ہو من الیہود۔ لرجع العزۃ الی تلک القوم ولنسخ
و اگر مقدر کردے خدا تعالیٰ رجوع آن عیسٰی سوئے دُنیا کہ از یہود بود البتہ سوئے یہود عزّت شان واپس آمدے امر ذلّت

امر الذلۃ ولبطل حکم اللہ المعبود فاراد اللہ ان یقطع دابرہم۔ ویجیح بنیانہم۔
شان منسوخ گشتے وحکم خدا باطل گردیدے پس خدا تعالیٰ ارادہ فرمود کہ بیخ کنی یہود کند

ويحكم ذلتهم وخذلانهم فاوّل ما فعل لهذه الارادة - هو خلق عيسٰى
و ذلت و خذلان اوشانرا استوار گرداند پس اوّل کاریکه خدا تعالیٰ برائے ایں ارادہ کرد آں پیدائش عیسٰے است

من غير أبٍ بالقدرة المجردة - فكان عيسٰى ارهاصًا لنبينا وعلمًا لنقل النبوة
بغیر پدر پس بود عیسٰی ارہاص برائے نبی ما صلے اللہ علیہ وسلم ونشان برائے نقل

بما لم يكن من جهة الاب من السلسلة الاسرائيلية - واما يحيٰى فكان
نبوت چراکہ عیسٰے از جہت پدر از سلسلہ بنی اسرائیل نبود مگر یحیٰی

دليلًا مخفيا على الانتقال - فان يحيٰى ما تولد من القوى الاسرائيلية البشرية
بر انتقال نبوت دلیل مخفی بود چراکہ یحیٰی از قوائے اسرائیلیہ بشریہ پیدا نہ شد

بل من قدرة الله الفعال - فما بقى لليهود بعدهما للفخر مطرحٌ - ولا للتكبر
بلکہ از قدرت خدائے پاک پس بعد ازیں ہر دو نبی کہ بدیں طور پیدا شدند یہود را بر سلسلہ نبوت خود جائے فخر نماند

مسرحٌ - وكان كذلك ليقطع الله الحجاج - وينقص التصلف ويسكن
و نہ برائے تکبر چراگاہ و ہمچنیں شد تاکہ خدا حجت ہا قطع کند و لاف زدن را کم کند و فرو نشاند

العجاج - ثم بعد ذالك نقل النبوة من ولد اسرائيل الى اسمٰعيل - وانعم
غبار را بعد زیں نبوت را از اولاد اسرائیل بسوئے اسمٰعیل منتقل فرمود و انعام

ص٤٣

الله على نبينا محمد وصرف عن اليهود الوحي وجبرائيل - فهو خاتم الانبياء
فرمود بر نبی ما صلی اللہ علیہ وسلم و باز داشت وحی را و جبرائیل را از خاندان یہود - پس او خاتم الانبیاء است

لا يبعث بعده نبي من اليهود - ولا يرد العزة المسلوبة اليهم وهذا وعد
مبعوث نخواہد شد بعد او ہیچ نبی از خاندان یہود و عزتے کہ از یہود باز گرفتہ شد باز واپس نخواہند داد و ایں

من الله الودود - وكذالك كتب في التوراة والانجيل والقرآن - فكيف يرجع
وعدہ خدائے ودود است و ہمچنیں نوشتہ است در توراۃ و انجیل و قرآن پس چگونہ باز آید

عيسٰى فقد حبسه جميع كتب الله الديّان - وان كان راجعا قبل يوم القيامة -
عیسٰی و باز داشتہ است او را تمام کتاب ہائے خدا تعالیٰ و اگر ضروری است کہ قبل قیامت در دنیا آمدہ باشد

فلابدّ من ان نقبل انه يكذب اذ يُسئل عن الامة فى الحضرة۔ ففكرّ فى قوله
پس ضروری است کہ تا قبول کنیم کہ او دروغ خواہد گفت نزد خدا تعالیٰ چوں پرسیدہ شود از اُمّت خود در حضرت باریتعالیٰ
تعالىٰ اذ قالَ اللهُ يٰعيسى ... وانت قلت للناس[1]۔ ثم فكر فى جوابه اصدق ام
پس فکر کن در قول او تعالیٰ یعنی اینکہ چوں خدا گفت عیسیٰ را کہ آیا تو گفتی کہ مرا و مادر مرا خدا بدانید باز فکر کن کہ او در جواب
كذب بناءً على زعم قوم يرجعونه من وسواس الخنّاس۔ فانه ان كان
چہ گفت راست گفت یا دروغ بر بنائے زعم قومے کہ از وسوسہ شیطانی او را واپس بدنیا مے آرند چراکہ اگر ہمیں
حقًّا اَنْ يرجع عيسىٰ قبل يوم الحشر والقيام۔ ويكسر الصليبَ ويدخل
امر راست است کہ عیسےٰ قبل از قیامت سُوئے دُنیا رجوع خواہد کرد و صلیب را خواہد شکست و
النصارىٰ فى الاسلام۔ فكيف يقول انى ما اعلم ما صنعت امتى بعد
نصاریٰ را در اسلام داخل خواہد نمود پس چگونہ خواہد گفت کہ مرا از اُمّتِ خود از اں روز ہیچ خبرے نیست
رفعى الى السماء۔ وكيف يصح منه هذا القول مع انه اطلع على شرك
کہ مرا بسوئے آسمان برداشتند و چگونہ ایں سخن او راست خواہد بود باوجودیکہ او از شرک
النصارىٰ بعد رجوعه الى الغبراء۔ واطلع على اتخاذهم اياه وامّه
نصاریٰ بعد از رجوع اطلاع یافت و بریں اطلاع یافت کہ اوشاں او را و مادر او را
الٰهين من الاهواء۔ فما هذا الانكار عند سوال حضرة الكبرياء۔ الّا كذبًا
خدا مے انگارند پس ایں انکار از چہ قبیل خواہد بود بجز اینکہ او را
فاحشًا وترك الحياءِ۔ والعجب انه كيف لا يستحي من الكذب العظيم
دروغ فاحش و ترک حیا گفتہ شود و عجب است کہ چگونہ او بحضور خداوند تعالیٰ از دروغ گفتن
ويكذب بين يدي الخبير العليم۔ مع انه قد رجع الى الدنيا وقتل النصارىٰ
حیا نخواہد کرد حالانکہ بسوئے دنیا رجوع کردہ بود و نصاریٰ را قتل نمودہ
وكسر الصليبَ وقتل الخنزير بالحسام الحسيم۔ وما كان مكث ساعة كغريب
و صلیب را شکستہ و خنزیر را کشتہ و در رنگ او ہمچو مسافر راہ گذر

[1] المائدۃ : ۱۱۷

يمرّ من ارضٍ بارضٍ غير مقيم ولا يفتش بالعزم الصميم بل لبث فيهم الى
محض یک ساعت نبود بلکہ تا چہل سال بر زمین
اربعين سنة وقتلهم واسرهم وادخلهم جبرًا الى الصراط المستقيم. ثم يقول لا
ماندہ و نصاریٰ را کشتہ و قید کردہ و جبرًا در دین اسلام آوردہ باز خواہد گفت کہ
اعلم ما صنعوا بعدی فالعجب كل العجب من هذا المسيح وكذبه الصريح او من
من نمیدانم کہ بعد از من قوم من چہ کرد این عجب مسیح است و عجب دروغ او چہ ما برین ایمان
بانه لا يخاف يوم الحساب ولا سوط العقاب ويكذب كذبًا فاحشا يعافه
آریم کہ او از روز حساب و تازیانہ عقاب نترسید و در حضور خدا تعالیٰ چنان دروغے خواہد گفت
زمع الناس ويرضى بزور يانف منه الاراذل الملوثون بالادناس ايجوز العقل
کہ مردمان ادنیٰ و فرومایہ ہم ازو کراہت می کنند و بآں کذب راضی خواہد شد کہ مردم ملوث و بد رویہ ہم ازو پرہیز
فى شان نبى انه رجع الى الدنيا بعد الصعود الى السماء. ورأى قومه النصارى
می کنند آیا عقل سلیم در شان پیغمبرے تسلیم میکند کہ او از آسمان بدنیا آمد و قوم خود نصاریٰ را دید
وشركهم وتثليثهم بعينه من غير الخفاء. ثم انكر امام ربه هذه القصة
و شرک او شان بچشم خود دید باز بحضور خدا تعالیٰ ازین ہمہ قصہ انکار کرد
وقال ما رجعت الى الدنيا الدنية. ولا اعلم ما بال قومى مذ رفعتُ الى السماء
وگفت من سوئے دُنیا نرفتہ ام و مرا از قوم خود از آں روز خبرے نیست کہ بر آسمان دوم
الثانية. فانظروا اىّ كذب اكبر من هذا الكذب الذى يرتكبه المسيح امام
برداشتہ شدہ ام پس بنگرید کہ کدام دروغ ازین دروغ بزرگتر خواہد بود کہ مسیح بحضور خدا تعالیٰ
عين الله فى يوم الحساب والمسئلة. ولا يخاف حضرة ربّ العزة. فالحاصل
خواہد گفت بروز قیامت پس ہرگاہ
انه لما منع القرآن نزول المسيح من السماء فى الاٰية التى هى قطعية الدلالة
منع کرد قرآن نزول مسیح را از آسمان در آیت قطعیت الدلالت

ص۵۵

تعیّن اذاً من غیر شک ان المسیح الموعود لیس من الیھود بل من ھذہ الامّۃ
پس متعین شد کہ مسیح موعود ازیں اُمّت است نہ از یہود
وکیف ان الیھود ضربت علیھم الذلّۃ فھم لا یستحقون العزّۃ بعد العقوبۃ الابدیۃ
وچگونہ از یہود باشد ویہود برائے ہمیشہ مورد ذلّت شدہ اند وبعد از عقوبت ابدی حق عزت ندارند
فاعلموا انّ خیال رجوع عیسٰی یشابہ زبدًا۔ وان محبوس القراٰن لا یرجع ابدًا۔ ثم
پس بدانید کہ خیال رجوع عیسٰی مشابہ زبد است وہر کرا قرآن از آمدن او باز داشتہ است او ہرگز
اذا فرض رجوعہ فیستلزم ھٰذا کذب سیّدنا خیر البریۃ۔ فانہ قال ان المسیح
نخواہد آمد باز اگر رجوع عیسٰی فرض کردہ آید پس ایں امر مستلزم کذب آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم است چراکہ او گفتہ کہ
الاٰتی یاتی من الامۃ ولیس من الامۃ الا الذی وجد کمالہ من فیوض المصطفٰی
مسیح موعود ازیں امت خواہد بود واز اُمت ہیچکس نتواند شد مگر کسیکہ کمال خود از آں حضرت صلی اللہ علیہ وسلم
ولا یوجد ھذا الشرط فی عیسٰی فانہ وجد مرتبۃ النبوۃ قبل ظھور سیّدنا خاتم
یافتہ است وایں شرط در عیسٰی علیہ السلام متحقق نمیگردد چراکہ او مرتبہ نبوت قبل ظہور آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم یافتہ
الانبیاء۔ فکمالہ لیس بمستفاد من نبیّنا صلے اللہ علیہ وسلم وھذا امر لیس فیہ شیءٌ
است پس کمال او از آں حضرت صلی اللہ علیہ وسلم مستفاد نیست وایں امر بدیہی است
ملک من الخفاء فجعلہ فردًا من الامۃ جھل بحقیقۃ لفظ الامۃ وخلاف لکتاب
پس او را فردے زاُمّت شمار کردن جہل است از حقیقت لفظ امت وخلاف قرآن است
حضرۃ الکبریاء فلا شک ان ادخالہ فی الامۃ کذب صریح وترک الحیاء۔
پس ہیچ شک نیست کہ داخل کردن او در اُمّت کذب صریح وترک حیاء است
ففکّر فی ذالک ان کنت من اھل الاتقاء۔ والحاصل ان اللہ سلب من
پس دریں فکر کن اگر اہلِ تقویٰ ہستی پس حاصل کلام اینست کہ خدا تعالیٰ بعد
الیھود بعد عیسٰی نعمۃ النبوۃ فلا ترجع الیھم ابدًا فی زمان خیر البریۃ۔
عیسٰی نعمت نبوت از یہود سلب کرد پس ہرگز ہرگز در زمانہ خاتم الانبیاء ایں فضیلت سوئے ایشاں مسترد نخواہد شد

وکون عیسٰے من غیر ابٍ وبلا ولدٍ دلیل علیٰ ماتمّ بالدلالۃ القاطعۃ۔ واشارۃ الیٰ
و بودن عیسٰے بے پدر و بے فرزندان دلیلے بریں واقعہ بود بدلالت قطعیہ
قطع تلک السلسلۃ الاسرائیلیۃ۔ فلا یجیئ نبی من الیھود لا قدیم ولا حدیث
و اشارت بود سوئے قطع ایں سلسلہ پس ہرگز نخواہد آمد ہیچ نبی از یہود نو باشد یا کہنہ
فی دور النبوۃ المحمدیۃ وعد من اللّٰہ ذی العزۃ وکما نزع النبوۃ منھم کذالک
در دور نبوت محمدیہ وعدہ است از خدا تعالیٰ وہمچناں کہ نبوت از یہود باز گرفتہ شد
نزع منھم ملکھم وغادرھم اللّٰہ کالجیفۃ۔ وکان تولد یحیٰی من دون مسّ
ہمیں طور سلطنت اوشاں باز گرفتہ شد وگذاشت خدا تعالیٰ اوشانرا ہمچو مردار۔ و بود تولد یحیٰی بدوں مسّ
القوی البشریۃ۔ وکذالک تولد عیسٰے من دون الاب وموتھما بدون
قویٰ بشریہ وہمچنیں تولد عیسٰے بغیر پدر و موت آں ہردو بغیر
ترک الورثۃ۔ علامۃ لھٰذہ الواقعۃ۔ واما المسیح المحمدی فلہ اب و
ترک وارثان علامت ایں واقعہ کہ نبوت ازاں سلسلہ منقطع گشت مگر مسیح سلسلہ محمدیہ پس اورا پدر
وُلْدٌ من العنایات الالٰھیۃ کما کُتب انہ یتزوج ویُولد لہ مِنَ الرحمۃ
است و پسران از عنایت الٰہیہ ہمچنانکہ نوشتہ شد کہ او متاہل خواہد شد و بچگان پیدا شوند از رحمت الٰہی
فکانت ھٰذہ اشارۃ الیٰ دوام السلسلۃ المحمدیۃ وعدم انقطاعھا الی یوم
پس ایں اشارہ بود طرف دوام سلسلہ محمدیہ و عدم انقطاع آں تا روز
القیامۃ۔ وعجبت کل العجب من الذین لا یفکرون فی ھٰذہ الاٰیات۔ التی
قیامت و بسیار تعجب از کسانے است کہ دریں نشانہا نظرنے کنند آنکہ برائے
ھیَ لنبوۃ نبینا کالعلامات۔ ویقولون ان عیسٰے تولد من نطفۃ یوسف ابیہ
نبوت پیغمبر ما صلے اللہ علیہ وسلم ہمچو علامتہا است۔ ومیگویند کہ عیسٰے از نطفہ پدر او یوسف پیدا شدہ است
ولا یفھمون الحقیقۃ من الجھلات۔ ومن المعلوم ان مریم وُجِدَتْ
واز جہالت حقیقت را نے فہمند ومعلوم است کہ مریم صدیقہ قبل ازیں کہ

حاملا قبل النكاح- وما كان لها ان تتزوج لعهدٍ سبق من اُمّها بعد الاحجاج.
نکاح کند حامله یافته شد ومجال او نبود که نکاح کند چراکه بعد از آبستنی مادر او همیں عهد کرده بود که نکاح نخواهد کرد

فالامر محصور فی الاحتمالین- عند ذوی العینین- امّا ان یقال انّ عیسٰی
پس این امر در دو امر احتمال مے دارد نزد صاحبان بصیرت اوّل اینکه گفته شود که عیسٰی علیه السلام

خُلق من کلمة الله العلّام- او یقال ونعوذ بالله منه انه من الحرام-
مخلوق از کلمه خداوندی است یا نعوذ بالله این گفته شود که ولادت حرام دارد

ولا نجد سبیلا الی حمل مریم من النکاح- فانّ اُمّها کانت عاهدت الله
وسوئے این خیال هیچ راہے نیابیم که حمل مریم از نکاح قرار داده بود چراکه مادر مریم بخدا تعالیٰ عهد کرده بود که

انها تترکها محررةً سادنة وکانت عهدها هذا فی ایام اللقاح- وهذا امر نکتبه
مریم را از نکاح بے تعلّق دارد و برائے خدمت بیت المقدس مقرر کند و این عهد در ایّام حمل خود کرده بود و این آں امر

من شهادة القرآن والانجیل فلا تترکوا سبیل الحق والفلاح- هذا لمن
است که از قرآن شریف و انجیل آنرا نوشته ایم پس راه حق و فلاح ترک مکنید این تفصیل برائے

استوضحته فطرته- ولا تقبل خارق العادة عادته- واما نحن فنؤمن
آں شخص است که تفصیل رامیخواهد و امر خارق عادت را عادت او قبول نمیکند مگر ما بکمال قدرت

بکمال قدرة الله الاعلٰی- ونؤمن بانه ان یشأ یخلق من ورق الاشجار کمثل
خداوند تعالیٰ ایمان مے آریم و بدین ایمان آریم که اگر او تعالیٰ بخواهد از برگ درختان مثل

عیسٰی- وکم من دُودٍ فی الارض لیس لها ابوان- فایّ عجب یأخذکم من
عیسٰی پیدا کند و بسیار کرمها در زمین اند که اوشانرا نه مادر است و نه پدر پس کدام تعجب مے گیرد شمارا از

خلق عیسٰی یا فتیان- وان لِلّٰهِ عجائب نفضت عندها اکیاس الکیاسة
پیدائش عیسٰی اے مردان و نزد خدا آں عجائب کارهاست که بمقابله شاں کیسه هائے دانائی افشانده شد

وغرائب ظلع بها فرس الفراسة- بل فی کل خلقه یظهر اِجبال القرائح-
و آں غریب امور اند که بمقابله شاں اسپ فراست لنگ ست بلکه در هر پیدائش او عجز طبیعت ها ظاهر مے گردد

ویظہر اکداء الماتح والمائح۔ والذین ینکرونہا فما قدروا اللہ حق القدر۔
دعجز آب کشندہ و در تنگ چاہ روندہ بظہور آید و آنانکہ انکار این میکنند پس نشناختند خدا را حق شناختن۔
وقعدوا فی الظلمٰت مع وجود نور البدر۔ وبعدوا من الضیاء فہفا بہم الی
و باوجود نور ماہ در ظلمت نشینند و دور شدند از روشنی پس برد ایشان
الظلام البیّن المطرح۔ والبعد المبرح۔ والعجب منہم انہم مع کونہم ضالین
را سوئے ظلمت جدائی دور اندازندہ و دوری اندوہگین کنندہ و عجب است از ایشان کہ ایشان باوجود بودن
تمشوا امام النّاس کالخریت۔ وما فرقوا واقتحموا المرامی المہلکۃ کالمصالیت۔
گمراہ پیش پیش مردم ہمچو رہبر رفتند و خوف نہ کردند و داخل شدند بیابانہائے مہلکہ را ہمچو دلیران
فہلکوا فی الفلوات کالحائر الوحید۔ واستسلموا للحَیْن۔ وما انتہوا من القول
پس ہلاک شدند در بیابان ہا ہمچو سرگشتہ تنہا و فرمانبردار شدند مرگ را و باز نیامدند از سخن
المبید فلم یامنوا عثارًا بل زلوا فی کل قدم ورؤا تبارًا وشجعوا قلوبہم طمعًا فی
ہلاک کنندہ پس از لغزش در امن نماندند پس در ہر قدم لغزیدند و تباہی را دیدند و دلیر کردند دلہائے خود را
صید العوام۔ وزعرہم ظلمۃ الجہل فما ارتعوا وما امتنعوا من الاقتحام۔
از طمع برائے شکار کردن عوام۔ و ترسانیدن اوشان را ظلمتہائے جہل پس نہ ترسیدند و نہ باز ماندند از داخل شدن۔
ثم عندنا دلائل علیٰ موت عیسٰی لا نری بدًا من نشرہا لعل الناس
باز نزد ما بر موت عیسٰے بسیار دلائل موجود اند کہ اشاعت آنہا را ضروری میدانم تاکہ
یفقہون۔ فمنہا نصوصٌ قرآنیۃ وھی اکبر الدلائل لقوم یفقہون۔ ومنہا
مردمان بفہمند پس از انجملہ نصوصہائے قرآنیہ ہستند کہ نزد دانشمندان از ہمہ دلائل افضل و بزرگتر اند و بعض
نصوص حدیثیۃ لاناس یفکرون۔ فان اللہ صرح فی اٰیۃ فلما توفیتنی
از انہا برائے مردمان غور و نظر کنندہ نصوص احادیث ہم اند زیرا کہ اللہ تعالیٰ در آیت فلما توفیتنی
وفات ابن مریم۔ وصرح معہ عدم رجوعہ الی الدنیا کما تقدم۔ وراٰہ نبیّنا
وفات ابن مریم را و عدم رجوع او را بسوئے دنیا صراحتًا بیان فرمودہ است چنانچہ بیانش سابق گذشت۔ و در

ص ۹

صلی اللّٰہ علیہ وسلم لیلۃ المعراج قاعدًا عند یحییٰ۔ ولا یُجوّز العقل ان ینقل

شب معراج آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم حضرت عیسیٰ را جلیس ندیم حضرت یحییٰ دیدہ است۔ وعقل نقل جائز نمیداند

الحيّ الیٰ عالم الموتیٰ۔ ومَن اُلحق بالموتیٰ فھو منھم کما لا یخفٰی۔ وقال الذین لا

کہ زندہ این عالم در عالم مردگان ملحق شود واگر شود از مردگان خواہد شد ومردمانیکہ در قرآن مجید

یتدبرون کتاب اللّٰہ ولیس فی قلوبھم طلب الحق والعرفان۔ ان حیاۃ عیسٰی

نظر و غور نمیکنند ومعرفت صدق وطلب حق در دلہائے شان نیست قول حسن بصری را

ثابت بما قال الحسن البصریؒ انہ لم یمت ویاتی فی اٰخر الزمان۔ فالجواب اِنّا لا

حدیث دانستہ حیات عیسیٰ را ازان ثابت میکنند ومیگویند کہ عیسیٰ نمردہ است ودر آخر زمان خواہد آمد جوابش ہمین کافی است

نؤمن ببصری ولا مصری وانما نؤمن بالفرقان۔ ونؤمن بقول نبیّنا الذی

کہ ما بر قرآن مجید وبر حدیث صحیح مرفوع متصل نبی معصوم کہ از طرف خدائے رحمٰن علم صحیح دادہ شدہ است ایمان آوردیم

اُعطی علمًا صحیحًا من الرحمان۔ وقد سمعت ما جاء فی الحدیث وفی القرآن المجیدؐ۔

نہ بر قول بصری یا گفتار مصری وحدیث وقرآن مجید ہمانست کہ شنیدی

فلا ینبغی بعد ذالک ان تقول ھل من مزید۔ وان الموت من سنۃ الانبیاء

وسزاوار نیست بعد ازین ہر دو شاہد عدل کہ ہل من مزید بگوئی۔ حالانکہ از زمان حضرت آدم تا حضرت خاتم النبیین

منٹ من اٰدم الیٰ نبیّنا خیر البریّۃ۔ فکیف خرج عیسٰی من ھذہٖ السنۃ المتوارثۃ۔

این موت سُنّت ہمہ انبیاء بودہ است پس ازین سُنّت اللہ کہ از آدم تا این دم برائے جملہ انبیاء وجملہ ابرار

وقد ورث ھذہ السنۃ کل من جاء بعدہٗ من الابرار۔ وھلمّ جرًّا الیٰ ان ورثنا

ونیکان متوارث آمدہ است حضرت عیسٰی چگونہ بیرون مے تواند شد واین سلسلہ ہمچنین ماند تا آنکہ ما وارث

من جمیع الاخیار۔ ثم من الدلائل الوقائعُ التاریخیۃ والشواھد التی جمعتھا

شدیم باز منجملہ دلائل بر موت عیسٰی واقعات تاریخیہ اند ونیز آن شواہد کہ در کتب

الکتب الطبیّۃ۔ ومن تصفح تلک الکتب التی زادت عدتھا علی الالف۔

طبیہ کہ زائد از ہزار خواہند بود جمع کردہ شدہ اند واین کتب ہا از زمان پیشینیان تا این وقت مسلم و

وهی مشهورة مسلمة من السلف الی الخلف۔ فلا بد له ان یشهد ان مرہم عیسٰے
مشہور اند پس کسیکہ ایں صدہا کتب را جستجو کردہ مطالعہ بکند بضرورت گواہی خواہد داد کہ برائے
قد صنع لجراحة الٰه اہل الصلبان وهذه واقعة لا یختلف فیها اثنان۔ وهی من
معالجہ زخم صلیبی خدائے ترسایان مرہم عیسٰے تیار کردہ شدہ بود و دریں امر کسے را اختلافے نیست و ایں
المراهم المشهورة المقبولة۔ ویوجد ذکرها فی کتب زهاء الف من هذه الصناعة۔
مرہم عیسٰے کہ تخمیناً در ہزار کتب مذکور است از مرہم ہائے مقبولہ و متداولہ اطباء است
وکذالك اطلعنا علی قبره الذی قد وقع قریبًا من هذه الخطة۔ وثبت ان ذالك
و علاوہ بریں اینست کہ ما اطلاع یافتہ ایم بر قبر عیسٰے کہ قریب ایں خطہ پنجاب در سرینگر کشمیر واقع است و از
القبر هو قبر عیسٰے من غیر الشك والشبهة۔ ولا یُضْعِف الحقائق الثابتة انکار
دلائل قاطعہ ما را ثابت شدہ است کہ ایں قبر قبر عیسٰے است و ثبوت حقائق ثابت شدہ را انکار
العلماء الحاسدین۔ فانهم لا یتکلّمون الا مستکبرین۔ ولا یدخلون علینا الا منکرینا
مُلّایان حاسد و متکبر کہ تکذیب پیشہ ایشاں است ضعیف نمی تواند کرد
ونجدهم متکبرین کبیر الاحتقار۔ قلیل الفهم کثیر الانکار۔ ثم یقال لهم قدوة الامّة
و مے بینیم ایشاں را کوتاہ فہم کہ غیر خود را بسیار حقیر دانستن عادت شاں است معہذا عوام ایشاں را پیشوائے اُمت
ونجوم الملّة۔ ماتت الروحانیة۔ وغلبت الدنیا الفانیة۔ ما لهم لا یفهمون
وستارہ ہائے دین و ملت میگویند و روحانیت در ایشاں مردہ شدہ است و حب دُنیائے دوں بر ایشاں غالب است چہ شد ایشاں را
ان رفع عیسٰے کان لرفع تهمة اللعنة۔ فمن رفع جسمه الی السماء فقط فانه
کہ نمی فہمند کہ رفع عیسٰے برائے رفع کردن تہمت لعنت است لیکن بر رفع جسد عنصری براءت از تہمت ملعونیت
لا یبرء من هذه التهمة۔ ثم لما کان عیسٰے قد ارسل الی قبائل الیهود کلهم وکلّهم
نمی تواند شد باز میگوئیم کہ عیسٰی برائے ہدایت کل قبائل یہود از بنی اسرائیل
کان من بنی اسرائیل۔ وکانت القبائل منتشرة فی الارض کما روی وقیل۔
مبعوث شدہ بود وقبائل بنی اسرائیل بسبب آمدن ابتلاءات از بادشاہ وقت در اطراف زمین

کان من فرائضه ان یسیر و یختار السیاحة ویستقری قبائل اُخریٰ۔
منتشر شده بودند چنانچه در کتب تواریخ مذکور است پس فرض منصبی حضرت عیسٰے ہمیں بود که قبائل منتشر را بسیر و سیاحت
فکیف صعد الی السّماء قبل تأدیة فرضه وتکمیل دعوته هذا باطل عند
جستجو نموده ہدایت بکند۔ پس قبل از ادائے ایں فرض منصبی و تکمیل دعوت خود بر آسمان چگونه صعود نمود که عند العقل
النہیٰ۔ ثم لمّا ظن رفعه الی السماء لم یثمر الا ثمرة ردیة۔ ولم ینبت الا شجرة خبیثة
محض باطل است۔ باز میگوئیم که گمان صعود او بر آسمان بجز نتیجه ردیه وشجره خبیثه ہیچ بار و بر نیاورد
فلوکان هذا الامر حقا وکان هذا الفعل من عند الله حقیقة لترتب علیه
اندریں صورت اگر حیات عیسٰی و صعودش بر آسمان راست و حق بودے بالضرور نتیجه نیک براں پیدا شدے
نتیجة حسنة۔ فلا شك ان هذا الاعتقاد وسوسة شیطانیة وشبکة
پس ہیچ شک نیست که ایں اعتقاد فاسد محض وسوسه و دام شیطانی است وہمیں سبب
ابلیسیة ولذالك صبّت منه مصائب علی التوحید۔ ووضع التثلیث فی
ازیں عقیده فاسده بر توحید اسلام معصیبت ہا رو داده وبجائے نام خدائے یکتائے و
موضع اسم الله الوحید الفرید۔ وفتح ابواب جهنم علی کثیر من الناس۔ والوف
بے نیاز تثلیث خبیث جاگرفته است وبر بسیارے از مردمان دروازه ہائے جہنم ازیں اعتقاد فاسد کشاده شده اند
الوف من الوریٰ فی ورطة الشرك وبراثن الخنّاس۔ ولوکان المسلمون

۸۲

وہزاراں ہزار خلائق در پنجہائے شیطانی گرفتار شده در گرداب شرک افتادند اگر مسلمانان
لم یعتقدوا بهذه العقیدة الفاسدة۔ لأمنوا من الارتداد ولنجوا من السهام
بایں عقیدهٔ فاسده معتقد نبودندے البته از فتنہائے ارتداد وہم از نشانه گردیدن تیر ہائے اعتراضات
النصرانیة۔ ولکن الآن قد نریٰهم کالاساریٰ فی ید قسوس النصاریٰ یقولون
نصاریٰ محفوظ ماندندے ولکن اکنوں مے بینم که مسلمانان در دست ہائے پادریان مانند قیدیان مبتلا شده از جواب عاجز
بالسنتهم ان سید الرسل نبیّنا المصطفٰی۔ ولکن لم یقترن هذا القول بالعمل
آمده اند بزبان میگویند که نبی ما برگزیده انبیاء و سردار جمله مرسلین است ولکن پوشیده نیست که ایں قول شاں زبانی است

كما لا يخفٰى۔ يا سماء لمَ لا تنشق لجسارتهم ويا ارض لمَ لا تتزلزل

وبعقل اقترانے ندارد اے آسمان بریں جرأت ایشاں چرا شگافتہ نمی شوی و اے زمین بایں ارتکاب جریمہ

لجريمتهم۔ انهم انما رفعوا ألوية المجد والفخار والعزّ لعيسٰى۔ وما ابقوا شيئًا

شاں چساں در زلزلہ نمی آئی کہ ایں مسلمانان ہم جملہ علمہائے عزت و بزرگی را برائے عیسٰے نصب کردہ اند۔ و برائے سردار ما کہ

لسيدنا المصطفٰى۔ ونظر الله الى الارض فوجدها مملوةً من إطراء ابن

برگزیدہ از جملہ مرسلین است ہیچ بزرگی را باقی نداشتہ اند دریں وقت خدائے برتر و بزرگ دید کہ ہمہ زمین ازیں افراط بیجا در اطراء

مريم۔ ومن التفريط فى خير ولد ادم۔ ورأى البلاد فى اشدّ حاجةٍ الى

عیسٰے بن مریم پرشدہ است و در حق سید ولد آدم ہمچنیں تفریط و حق نشناسی عالمگیر است بایں ضرورت اشد متوجہ شد کہ یک مجددے

وجودٍ يظهر على اهل الصلبان فضل ختم المرسلين ويدافع عن المسلمين

را مبعوث فرماید کہ بنیاد ایں افراط و تفریط را بر اندازد فضائل واقعیہ ختم المرسلین را بر ترسایان ظاہر کند و از طرف اہل

فبعثنى لهذا المقصود۔ وكان امرا مقضيا من الله الودود۔ وانى قد اقمت

اسلام اعتراضہائے ترسایان را مدافعت بکند برائے ہمیں مقصد اعظم مرا مبعوث فرمودہ و ایں بعثت من در علم خداوند تعالٰی

لهٰذه الخدمة من مدة نحو ثلاثين عاما وقد آدب الله بى كثيرا من

مقدر بود۔ و من برائے ہمیں خدمت از مدت سی سال ایستادہ ام و اللہ تبارک و تعالٰی بسبب من در دہان بادریان

الشرد والجسهم الجامًا۔ ووالله ان الزمان لا يحتاج الى رؤية اعجوبة

سرکش لگام ادب دادہ است و قسم است بنام خدائے بزرگ کہ زمانہ را برائے نظارہ ایں عجوبہ ہیچ ضرورتے نیست

نزول رجل واحد من السماء۔ بل يحتاج الى ان تصعد الى السماء نفوس

و نبودہ کہ کدامی شخص بجسم عنصری از آسمان فرود آید بلکہ ہمیں ضرورتے ہست کہ مردے از غیب برون آید و کارے بکند یعنی

كثيرة بالتزكى والاتقاء۔ الا ترون الى المسلمين كيف اخلدوا الى الاهواء

بسبب او در و قتش بسیارے نفوس ارضیہ مادیہ از تزکیہ و پرہیزگاری بر آسمان صعود نمایند آیا نمے بینید مسلمانان را کہ ہمتن در ہوا

الارضية۔ وكيف انحطوا ونسوا حظهم من الانوار السماوية ومع ذالك

و ہوسہائے نفسانیہ چگونہ مائل و منہمک شدہ اند و در پستیہائے ارضیہ افتادہ نورہائے آسمانی را نادیدہ نسیا منسیا کردہ اند و معہذا

ما بقی فیہم عقل سلیم وفہم مستقیم۔ تجد قولہم مجمع التناقضات والهفوات
چیزے از عقل سلیم وفہم مستقیم در ایشاں باقی نماندہ واقوال ایشاں مجمع تناقضات و بیہودگی ہا است
وتجد فعلہم ملوثا بالافراط والتفریط من الجھلات۔ مثلاً انہم یقولون ان
وبسبب جہالتہائے شاں کردارہائے ایشاں ہم پر از افراط وتفریط است مثلاً می گویند کہ حضرت مسیح
عیسٰی کان اکبر السیاحین۔ وقطع محیط العالم کلہ ولم یترک ارضا من الارضین
از جملہ سیاحان عالم کثیر السیاحت بود بلکہ تمام دُنیا را قطع منازل نمودہ ہیچ قطعہ زمین را نہ گذاشت کہ دراں گردید
ثم یقولون قولا خالف ذالک ویصرون علی انہ رفع عند واقعۃ الصلیب بحکم
باز برخلاف ایں قول خود میگویند کہ در عمر سہ وسی سالگی یعنے بوقت واقعہ صلیبی بر آسمان صعود نمود
رب العالمین۔ وصعد الی السماء وھو ابن ثلث وثلاثین۔ فانظروا فی ای زمان
و بر آسمان رفت و او عمر خود سی وسہ سال میداشت پس بیان کنید کہ سیر وسیاحت
ساح فی العالم۔ وزار کل بلدۃ ولم یترک احدا من المعالم۔ وکذالک
عالم کہ بالا مذکور شدہ است در کدام وقت کردہ است حتی کہ ہیچ قطعہ دُنیا را از سیاحت خود نگذاشتہ باشد وہمچنیں
یقولون ان عیسٰی قد رُفع وادخل فی الاموات ثم یقولون قولا خالف قولهم
میگویند کہ عیسٰے در آسمان دوم یا چہارم مرفوع شدہ است در عالم اموات نزد یحیٰی فوت شدہ نشستہ است باز متناقض ایں قول
الاول اذ یزعمون انہ حیّ وسینزل من السموات۔ وکذالک یقبلون ان
خود میگویند کہ او زندہ است و از آسمان نازل خواہد شد وہمچنیں تسلیم مے کنند کہ
المسیح الموعود من الامۃ۔ ثم یقولون ما خالف قولهم ھذا ویظھرون ان
مسیح موعود از ہمیں اُمت است باز مخالفش قول میکنند کہ ہماں عیسٰے بنی اسرائیلی از
عیسٰی ینزل من السماء لا من اُمۃ نبینا خیر البریۃ۔ وکذالک یقولون لا
آسمان نازل خواہد شد نہ از اُمت نبی خیر البرایا وہمچنیں قائل اند کہ در
اکراہ فی الدین[1] ویقرؤن ھذہ الاٰیۃ فی الکتاب المبین۔ ثم یقولون قولا خالف
دین ما جبر و اکراہ نیست و آیۃ لا اکراہ فی الدین را در قرآن مجید مے خوانند باز مخالفت ایں قول میکنند

مـ۸۴

[1] البقرۃ: ۲۵۷

ذالك ويصرون على ان مهدیهم یخرج بالحسام۔ ولا یقبل الا الاسلام۔
بلکہ اصرار می نمایند کہ مہدی موعود بسیف وسنان خروج نمودہ جنگہا خواہد نمود حتی کہ از کسے بجز اسلام قبول نخواہد کرد
فانظر الی ھذہ التناقضات وتوالی الھفوات ٭
و در صورت عدم قبول اسلام ہمہ را تہ تیغ خواہد نمود این تناقضات و اقوال بیہودہ را بغور ملاحظہ بکنید۔
سیقول السفہاء فما بال القرون الاولیٰ۔ الذین ماتوا علیٰ ھذا الخطاء
نادانان خواہند گفت کہ حال زمانہائے گذشتہ چیست کہ بر این خطا مُردند و گمان میکردند
وظنوا انہ ینزل عیسٰی۔ فاعلموا انہم کمثل الیہود ظنوا قبل خاتم الانبیاء ان
کہ عیسٰی نازل شود پس بدانید کہ اوشان مانند یہود ہستند کہ پیش از خاتم الانبیاء گمان می بُردند کہ
مثیل موسٰی من قومہم فما اخذہم اللہ بھذا الخطاء۔ ولما ظھر سیدنا
مثیل موسٰی از قوم ایشان خواہد بود پس خدا ایشان را باین خطا نگرفت و ہرگاہ نبی کریم ظاہر
سید المرسلین۔ وانکرہ من انکرہ وقالوا کقول السابقین۔ اخذہم اللہ
شد پس آنان کہ منکرش شدند و مانند گفتار پیشینیان گفتند خدا اوشان را
بذنوبہم بما کانوا مُکذبین۔ وان الجرم لا یکون جرما الا بعد اتمام الحجۃ
بسبب گناہان و تکذیب سخت گرفت والبتہ گناہ پس از تمام کردن حجت گناہ مے گردد
فالذین ما وجدوا زمن مرسل وخلوا قبل بعثہ فی الغفلۃ۔ اولٰئك لا یاخذہم
پس آنان کہ زمانہ مُرسلے نیافتند و پیش از پیدا شدنش در غفلت بمردند اوشان را خدا نمی گیرد
اللہ بما لم ینکروا ولم تبلغہم دعوۃ فیغفر لہم من الرحمۃ۔ اکان للناس
بسبب این کہ انکار نکردند و دعوت بایشان نرسید پس ایشان از رحمت بخشیدہ خواہند شد آیا مردم
عجبًا اَنْ جاءہم منذر فی ھذا الزمان۔ یا حسرۃ علیہم کیف نسوا سنن اللہ
در شگفت اند کہ ترسانندہ پیش ایشان درین زمانہ آمد وائے بر ایشان چگونہ فراموشیدند راہہائے خدا را
مع انہم یقرء ون القرآن۔ وقد جرت سنۃ اللہ فی عبادہ انہم اذا اسرفوا
با این کہ قرآن می خوانند و طریق خدا در بندگانش جاری است کہ چون از حد در میگذرند

ص ۸۵

وجاوزوا حدود الاتقاء۔ اقام فیهم رسولا لینهاهم عن المنكرات والفحشاء۔
واز حد پرہیزگاری بیرون مے روند ۔ در ایشاں رسولے برپا میکند کہ ایشاں را از بدی و ناهنجاری باز دارد
واذا جاءهم نذیرهم فاذا هم احزاب ثلٰثة۔ حزب یعرفونه بمیسمه ونطقه
و ہرگاہ آں ترسانندہ نزد ایشاں می آید ناگہاں سہ گروہ میگردند ۔ گروہے از چہرہ و گفتارش او را مے شناسند
كما یعرف الفرس مسرحه من الاثاثة۔ وحزب تنفتح عیونهم برؤیة الآیات۔
چنانکہ اسپ چراگاہ خود را از جائے بسیار گیاہ مے شناسد ۔ و گروہے می باشد کہ دیدۂ ایشاں از دیدن نشانہا میکشاید
وتذوب شبهاتهم بمشاهدة البیّنات۔ وفرقة اُخرٰی ما اعطوا بصیرةً
و شبہ ہائے ایشاں از دیدن نشانہا گداز مے شود ۔ و گروہ سوم را از خدا بینائی دادہ نمے شود
من الحضرة۔ فیخبطون خبط عشواء ولا یصلون الی الحقیقة۔ وتقتضی
پس مانند شتر مادہ کور دست و پا میزنند ۔ و بحقیقت نمیرسند ۔ و دلہائے ایشاں
قلوبهم القاسیة عقوبةً من العقوبات وآفةً من الآفات۔ ولا یؤمنون ابدًا
بر سبب سختی ۔ تقاضائے عذاب میکنند ۔ و ہرگز ایمان نمی آرند
حتٰی یُسْلَبَ منهم الامن والراحة۔ وینزل علیهم النصب والشدة۔ فهذا اصل
تا اینکہ امن و آرام از ایشاں سلب مے شود ۔ و بر ایشاں سختی و کوفت فرود مے آید ۔ پس اینست اصل
العذاب النازل من السّماء۔ ولذالك نزل الطاعون فلیفكر من كان من
آں عذاب کہ از آسمان فرود مے آید ۔ و از جہت ہمیں سبب طاعون آمد ۔ پس دانشمنداں را باید
اهل العقل والدهاء۔ لا اكراه فی الدّین ولكن تقتضی طبائعهم نوعًا
خوب اندیشہ نمایند ۔ و در دین اکراہ نیست ۔ لیکن طبیعت ہائے ایشاں گونہ
من الاكراه۔ ولا جبر فی الملّة ولكن تطلب فطرتهم قسمًا من الجبر للانتباه
اکراہ را مے خواہند ۔ و در ملت جبر نیست ۔ ولیکن فطرت ایشاں برائے بیدار شدن یک قسم جبر را طلب میکند
ولا حرج ولا اعتراض فانه امر ما مسّته ایدی الانسان۔ بل هو آیة من الرحمٰن
و ہیچ مضائقہ و جائے اعتراض نیست چہ کہ ایں امر را دست انسان نرسیدہ ۔ بلکہ ایں نشانے است از خدا

۸۶ ص

ولیست الاٰیات المنذرة من قبیل الاکراہ والجبر۔ وانما الاکراہ فی المرھفات
ونشانہائے ترسانندہ از قسم اکراہ وجبرے باشند واکراہ درحقیقت در شمشیرہا
وغیرھا من اٰلات الزبر۔ فاختار اللّٰہ لھذا الزمان لتنبیہ الغافلین نوعًا
وغیرہ آلات آہن مے باشد پس خدا برائے ایں زمان برائے آگاہانیدن غافلان گونہ
من العذاب وھو ما یخرج من السماء لا ما یخرج من القراب۔ فالقی الرعب
عذاب اختیار کرد وآں عذاب آنست کہ از آسمان مے آید نہ از نیام برون می آید پس او در دلہان
فی القلوب مرة بالطاعون المقعص البتّار۔ وطورًا بزلازل سجدت لھا جدرا
ترس انداخت گاہے بطاعون کہ در جائے کشندہ ہلاکت کنندہ است و وقتے بزلزلہ ہا کہ دیوارہائے ممالک بسبب آں بر زمین
الدیار۔ واخرٰی بطوفانٍ ناریٍ انشقت بہ الجبال وارتجت بہ البحار وانہ فی
مے افتند و در وقتے دیگر بسبب طاعون آتش کہ بداں کوہ ہا پارہ پارہ شدند و دریا ہا بطوفان در افتادند و آں در
تغیظ وزفیرٍ وما قل من تدبیر۔ وما غادر من صغیر ولا کبیر۔ وقد جمعت الحکومة
جوش و خروش است و با ہیچ تدبیر کم نہ گردیدہ و نہ خورد را گذاشت ونہ کلاں را وحکومت برائے
لدفعہ کلما رأت احسن فی ھذا الباب فما ظفرت بسببٍ من الاسباب۔
دفع آں ہرچہ دریں باب خوب و مناسب دید بجا آورد پس با ہیچ سبب کامیاب نہ شد
فاصل الامر ان اللّٰہ تعالٰی اجاب طاعنیّ ومن معھم بالطاعون ومنّ علیّ بالمنون۔ صـ۸۷
پس اصل حقیقت اینست کہ خدا تعالٰی طعنہ کنندگان مرا و آنان را کہ از گروہ ایشان اند بطاعون جواب دادہ اند بہ فرستادن مرگ
وخاطبنی قبل ھذا الوباء۔ وقال الامراض تشاع۔ والنفوس تضاع۔ فانزل النکال
منت بر من گذاشت پیش ازیں مرگ بمن گفت کہ بیماری ہا پراگندہ کردہ شوند و جانہا تباہ کردہ شوند پس سزا را
وفعل کما قال۔ وواللّٰہ انی قد انبئت بہ قبل ھذہ المائة الھجریّة۔ ثم تواتر
فرود آورد و کرد چنانکہ گفت و سوگند بخدا کہ مرا خبر دادہ شد پیش ازیں صدی ہجری باز خبرہا درپے
الاخبار حتّٰی ظھر الطاعون فی ھذہ الناحیة۔ ولمّا بلغنی ھذا الخبر۔ ووصلنی
یکدیگر آمدند تا اینکہ طاعون دریں اطراف ظاہر شد و ہرگاہ ایں خبر بمن رسید و رُوئے بنور

منه الاثر اجلت فيه بصري وكررت فيه نظري۔ فاذا هي الاٰية الموعودة
نگاه کردم چہ مے بینم کہ ایں و باہماں نشان من ست کہ وعدہ شدہ بود

والعدة المعهودة۔ ثم ان الطاعون قلّل المعادين۔ وكثّر حزبنا المستضعفين
و وعدہ عہد کردہ شدہ پس طاعون دشمنان را کم کرد و گروہ ما را کہ ناتوان شمردہ بودند بیفزود

حتّٰى انهم صاروا ازهاء مائة الفٍ او يزيدون واما في هذه الايام فعدتهم
تا ایں کہ آں گروہ از یک لک زیادہ شد ولے دریں روزہا شمار ایشان

قريب من ضعفها وان في هذه لاٰية لقوم يتدبّرون۔ والذين اعتقوا الحسد
دوچند آں شمار گردیدہ است و ہر آئینہ دریں ترقی نشانے است برائے اندیشہ کنندگان۔ و آنانکہ بغلگیر شدند کینہ و حسد را

والشحناء۔ فهم يؤثرون الظلام ولا يؤثرون الضياء۔ وقد انتقشت الضغائن
او شاں تاریکی را اختیار مے کنند و روشنی را ترک میکنند و کینہ و دشمنی پنہانی در طبیعت ایشان

والاحقاد على قرائحهم من الابتداء۔ وهي شيئ توارثه الابناء من الاٰباء۔ وتري
ایشان از ابتداء نقش پذیر شدہ و آں چیزیست کہ پسران از پدران میراث یافتہ اند و آنچہ در

فيهم موادًا سمية من البخل والعجب والرياء۔ ما سمعنا نظيرها في قرون طويلة
طبیعت ایشان از بخل و خود بینی و خود نمائی دیدہ مے شود مثل آں در زمانہ ہائے دراز نشنیدہ ایم۔

وازمنة ممتدة في قصص الكفار والاشقياء۔ وو الله كفٰى من علمٍ على قرب
در قصہ ہائے کافراں و بدبختاں و بخدا وجود ایں عالمان گواہ و نشان

القيامة وجود هذه العلماء۔ يقربون اهل الدنيا ليُكرموا عندهم ولا يقربون
کافی است بر قُرب قیامت نزدیک اہلِ دُنیا مے روند کہ نزد ایشان عزت دادہ شوند و نزد

التقوٰى ليكرموا في السماء۔ وقع الاسلام في وهاد الغربة وهم ينامون على
تقویٰ نمیروند تا در آسمان عزت دادہ شوند اسلام در مغاک غربت افتاد و ایشان بر بستر

بساط الراحة۔ وديست الملة وهم يراؤن بالعمامة والجبة والعصي الجميلة
راحت خواب میکنند و ملت پامال شد و ایشان خود را با عمامہ و جُبّہ و عصاہائے خوب

واللحی الطویلة۔ زالت قوة الملّة وفقد سلطان الدین۔ وھم یبتغون زینة
درلیشہائے دراز می نمانند قوت ملّت و دین زوال پذیرفت و ایشاں زینت دنیا
الدنیا وقرب السلاطین۔ ثم معذالک لا حاجة عندھم الی مجددٍ من الرحمان
و قرب پادشاہاں را مے جویند باز باوجود ایں حال نزد ایشاں ضرورت مجددے از خدا نیست
وحسبھم انفسھم حماة الدین وکماة المیدان۔ ولما التصق بھم کثیر من نجاسة
و ایشاں حامیان دین و مردان میدان بس اند و چوں بسیارے از پلیدی
الدنیا وعفونتھا۔ وقذرھا وعذرتھا۔ ذھب اللّٰہ بنور عرفانھم۔ وترکھم
دنیا و گندگی آں بایشاں پیوست خدا نور عرفان از ایشاں بربود و ایشاں را
فی طغیانھم ما بقی فیھم دقة النظر وصحة الفراسة وقوة تلقی الاسرار ولطافة
در طغیانی بگذاشت درایشاں باریکی نظر و صحت فراست و قوت دریافتن رازہا و صفائی
العقل والکیاسة۔ واریٰ ان ابواب الھدیٰ تفتح علی غیرھم ولا تفتح علیھم
عقل و دانش نماندہ و مے بینم کہ درہائے ہدایت بر دیگراں کشادہ می شوند و برایشاں بسبب
لخبث القلوب۔ فانھم قطعوا العلق کلھا من المحبوب۔ وصعب علیھم استقصاء
پلیدی دل باز نمی گردند زیراکہ ایشاں ہمہ علاقہ ہا از محبوب بریدہ اند پس گراں آمد بر ایشاں
الحقائق واستخراج الدقائق وحل المعضلات الدینیة ومع ذالک ھم الامناء
دریافتن حقیقت ہا و برآوردن دقیقہ ہا و کشودن رازہائے سربستہ دین و با ایں ہمہ ایشاں
والصادقون والصالحون فی اعین العامة۔ والابریاء من کل ما ذکرنا فی
در چشم عوام امین و صادق و صالح و بری ہستند از ہمہ عیب کہ دریں نوشتہ
ھذہ الصحیفة۔ فھذا احدی المصائب علی الملة ولیس الطاعون الا نتیجة
بیان کردہ ایم پس ایں بلائے بزرگ است بر ملّت و طاعون نتیجہ ایں
ھذہ التقاة وثمرة ھذہ الحسنات۔ ونریٰ ان ھذہ البلاد وشوارعھا قد بولغ
پرہیزگاری و بر ایں نیکی ہا است و مے بینم کہ کوچہ ہائے و راہ ہائے ایں شہرہا

ص۸۹

فی امور نظافتها ببذل المال والسعی والهمّة والنقی فی کل بئر دواء یقتل
از خرچ کردن مال وکوشش بسیار صاف وپاک کردہ می شوند و در ہر چاہ دوائے کشندۂ کرمہا
الدیدان بالخاصیة۔ ثم نری الطاعون کل یوم فی الزیادة۔ وکذالك ثبت
انداختہ مے شود باز طاعون در روز افزونی مے باشد وہمچنیں
التطعیم کالعقیم۔ وبطل ما ظن فیه من المنفعة۔ وقد صحت لما ظهر من النتیجة
خال زدن بلیسود برآمد و گمان نفع آں بیکار رفت و نتیجہ کہ ظاہر شد شنیدۂ
وما نفع شرب الادویة ولا تعهد الحارات والازقة والمنازل الموبوءة وازالة
و نوشیدن دواہا و خبرگیری کردن محلہا و کوچہہا و مکان ہائے وبازدہ و دفع کردن
کل ما کان مضرا بالصحة۔ وقد بلغت التدابیر منتهاها۔ ثم مع ذالك نری نار
ہر چیز مضر صحت ہیچ نفع نہ بخشید و تدبیرہا بحد کمال رسیدند باایں ہمہ آتش
الطاعون یزید لظاها۔ وما تقلص الی هذا الوقت هذا الداء الوبیل۔ وما
طاعون و زبانہ آں در زیادت است و ہنوز ایں وبائے ہلاک کنندہ دور نہ گردیدہ
انقشعت غیاهبه الی قدر قلیل۔ بل صرصره کل یوم مجیحة وزلازله مبیدة
و تاریکیہائش اند کے ہم پاش پاش نشدہ بلکہ تُند بادش ہر روز از بیخ برکنندہ است و زلزلہ ہائش تباہ کنندہ است
وعقول الاطباء متحیرة۔ واحلامهم مبهوتة۔ ولم یقتصر هذا المرض علی المحال
و عقل طبیبان در حیرت است و دانش ایشاں سراسیمہ و از کار رفتہ است۔ وایں وبا بر جائے ناپاک وگندہ بند نشدہ
القذرة کما ظن فی الابتداء۔ بل زار القذرة وغیرها علی السواء۔ ودخل جمیع الربوع
چنانچہ اول گمان کردہ شدہ بود بلکہ در جائے پاک وگندہ یکساں داخل گردیدہ و در ہر منزل و قبیلہ
والاحیاء۔ وفجع کثیرا من اهلها وملأ البیوت من الصراخ والبکاء۔ وتواترت
در آمدہ و بسیارے از اہل آنہا را بدرد آوردہ وخانہ ہا را از گریہ وزاری پُر کردہ و زلزلہ ہائے
زلازله المفزعة۔ وصواعقه المریعة ودخل کل بلدة بانواع العذاب ولکن طابت
از جا سُہ بردہ و صاعقہ ہائے خوف دہندہ آں پیاپے شدند۔ و با عذاب گوناگوں در ہر شہر داخل شدہ لے

صفحہ ۹

له الاقامة فی الفنجاب وما بقیت ارض لم تحدث فیها اصابة ما من الطاعون
در پنجاب او را اقامت خوش آمد و ہیچ سرزمینے باقی نماندہ کہ ہیچ کدام واقعہ از طاعون دراں واقع نشدہ باشد
ولم یبق دار لم یرتفع فیها اصوات المنون۔ فماذا لك الاجزاء الاعمال وثمرة ما تقدم
وخانۂ نماندہ کہ آواز مرگ دراں بلند نشدہ پس ایں جزاءِ کردارہا و ثمرہ گفتار
من سیئات الاقوال والافعال۔ والی الأن لم ینقطع هذا الطوفان۔ ولم یبق
وکردار بد است کہ پیش رسانیدہ اند و تا ایں دم ایں طوفان بانجام نرسیدہ و ہیچ
جمیل الصبر والسلوان۔ وکیف ولم ینقطع مادته التی فی الصدور۔ بل هی فی زیادة
شکیبائی و تسلّی نماندہ و چگونہ ختم شود و ہنوز مادہ آں کہ در سینہ ہا است قطع نشدہ بلکہ آں در
وبدور قد سمعوا ما جاء من الله ذی الجلال۔ ثم لا یتمالکون انفسهم من الاشتعال۔
ترقی است شنیدہ اند آنچہ از خدا آمدہ باز نفس خود را از غیظ و غضب باز نمیدارند
وقطعوا العلق واقسموا جهد ایمانهم انهم لا یسمعون الحق ولا یترکون الضلال۔
و علاقہ ہا را بریدہ اند و سوگند غلیظ خوردہ اند کہ حق را نشنوند و گمراہی را نگذارند
وکانوا یقولون من قبل ان قول الحکم مقدم علی الاحادیث الظنیة۔ والأن
و پیش ازیں مے گفتند کہ قول حکم بر احادیث ظنیہ مقدم است و اکنوں
یقدمون ظنونهم علی النصوص القرآنیة والدلائل القطعیة۔ وانّ جبروت الالوهیة
ظن ہائے خود را بر نصوص قرآنی و دلائل یقینی مقدم مے کنند و بزرگیٔ خداوندی
ادهشت الدنیا کلها ولکن ما قرب خوف قلوب هذه الطائفة کانهم براؤا فی
ہمہ دنیا را در حیرت افگندہ ولیکن در دل ایں گروہ خوف داخل نشدہ گویا در نوشتہ تقدیر برائے
صحف المشیة۔ وقد رأوا نقل بعض الصدور منهم الی القبور۔ ثم لا یمتنعون من
ایشاں بریت آمدہ است و دیدہ اند کہ بعضے سرکردگان بگور رفتہ اند باز از دشنام و
السب والشتم والکذب والزور۔ کانهم ارضعوا بها من ثدی الامهات۔
دروغ باز نمے مانند گویا ایں عادت بدگوئی را از پستان مادر بطور شیر نوشانیدہ شدہ اند

صـ۹۱

او وُلد وافطرۃً علٰے ھذہ الجہلات۔ ایحسبوننی انی احب الشہرۃ فیحسدون
یا از رُوئے فطرت بر ایں جہل پیدا شدہ اند آیا مے پندارند کہ من شہرت را دوست میدارم پس ازیں سبب
وواللّٰہِ انی لا احبّ الا مغارۃ الخلوۃ لوکانوا یعلمون۔ وما کنت ان اخرج
حسد میکنند بخدا من کنج تنہائی را دوست میدارم کاش دانستندے ومن ہرگز نمیخواستم کہ از گوشۂ خود
الی الناس من زاویتی۔ فاخرجنی ربی وانا کارہٌ من قریحتی۔ وکنت اتنفر کل
بسوئے مردم بیروں مے آمدم پس خدا مرا بیروں کرد ومن از تہ دل کراہت میکردم و از شُہرت
نفرۃ من الشہرۃ۔ وما کان شیئ الذّ الیّ من الخلوۃ فایّ ذنب علیّ ان اخرجنی
بیزاری بسیار میداشتم وہیچ چیزرا از خلوت لذیذتر نمی پنداشتم پس مرا چہ گناہ اگر خدا مرا از گوشۂ من
ربّی من حجرتی للمصلحۃ العامۃ۔ وما کنت من جرثومۃ العلماء الاجلۃ ولا من
برائے بہبود عامۂ خلق بیرون آورد ومن از گروہ عالمان بزرگ نبودم و نہ من از
قبیلۃ من بنی الفاطمۃ لاظن انی اطلب منصب بعض اٰبائی بھذہ الحیلۃ
قبیلۂ بنی فاطمہ بودم کہ گمان رود کہ من ازیں حیلت منصب پدران را طلب میکنم
وما کان ھذا الا فعل من السماء۔ وما کنت اَنتظِرُہٗ لنفسی کاھل الاھواء۔
و ایں فعل آسمانی است ومن مانند ہوا پرستان چشم در راہ نبودم
ثم بعد ذالک سعی العلماء کل السعی لیھدّ وا بنیاننا۔ ویُفرّقوا اعواننا۔ فکان
پس بعد ازیں عالمان کوشش بسیار نمودند کہ خانہ مارا ویران و یاوراں مارا پراگندہ بکنند مگر
اٰخر امرھم انھم اصبحوا خاسرین۔ وجمع اللّٰہ شملنا وبایعنا افواج من الطالبین
آخرکار زیاں کار گردیدند و خدا مارا فراہم آورد و فوجہا از طالبان بیعت ما کردند
وکان ھذا امرا موعودا من اللّٰہ تعالٰی فی کتابی البراھین۔ من مدۃ عشرین سنۃ
و ایں امر در کتاب من کہ براہین احمدیہ نام دارد از طرف خدا وعدہ شدہ بود از مدت بست سال
وان فی ذالک لاٰیۃ للمتفکرین۔ واظھر اللّٰہ لی اٰیاتٍ من السماء واٰیات فی الارض
و دریں برائے اندیشہ کنندگان نشانے است وخدا برائے من نشانہائے از آسمان و زمین پدیدار کرد

لیھتدی بھا من کان من المبصرین۔ وان الزمان یتکلم بلسان الحال انہ محتاج
تا آنکہ بینا است بآں ہدایت یابد و زمانہ ہم با زبان حال کلام میکند کہ او محتاج
الی مصلح وقد بلغ الی غایۃ الاختلال۔ ویوجد فی العالم تقلب الیوم وتغیر عظیم
مصلحے می باشد و خلل بسیار دراں راہ یافتہ است و در جہان گردش دردناک و تبدیل بزرگ یافتہ شود
لا یوجد مثلہ فیما سبق من الازمنۃ۔ وان الھمم کلھا تمایلت علی الدنیا الدنیۃ
کہ در زمانہ پیشین مثل آں نیست و ہمہ ہمتہا رو بدنیائے دنی آوردہ اند
وبقی القرآن کالمھجور واُخذت الفلسفۃ کالقبلۃ۔ وتری الکسل دخل القلوب
و قرآن مہجور و متروک گردیدہ و فلسفہ را قبلہ گردانیدہ اند وکسل در دلہا
وتری البدعات دخلت الاعمال۔ ویسبّ نبینا ویشتم رسولنا ویحسبونہ شرّ
و بدعات در اعمال داخل شدہ و نبی ما را دشنام دادہ مےشود و بدترین
الرجال ویکذب کتاب اللّٰہ باشنع الاقوال واکرہ المقال۔ فاین غیرۃ اللّٰہ للقرآن
مردم او را می پندارند و با بدترین گفتارہا تکذیب کتاب خدا کردہ مے شود پس غیرت خدا برائے قرآن
وللرسول وقد وُطِئَ الاسلام کذرّۃ تحت الجبال اینتظرون عیسٰی وقد ثارت
و رسول کجا است و حال اینکہ اسلام چوں ذرہ در زیر کوہ پامال گردید۔ آیا انتظار عیسٰی مے کنند
بسببہ فتنٌ وھو فی السماء۔ فما بال یوم اذا نزل فی الغبراء۔ وکانت الیھود قبل
بسبب او فتنہائے پیدا شدہ و حال اینکہ او بر آسمان است پس آں روز چہ حال خواہد بود چوں او بر زمین نازل شد وقبل ازیں مانند

۹۳

ذالک ینتظرون کمثل قومنا الیاس۔ فما کان مآل امرھم الا الیاس۔ فمن عقل
قوم ما یہود انتظار الیاس میکشیدند مگر آخر نومید گردیدند پس از دانش
المرء ان یعتبر بالغیر ویجتنب سبل الضیر۔ وقد قال اللّٰہ تعالٰی فسئلوا اھل
مرد است کہ از دیگراں عبرت بگیرد و از راہ ضرر برکنار باشد و خداتعالٰی فرمودہ پس از اہل ذکر بپرسید
الذکر ان کنتم لا تعلمون[1]۔ فلیسئلوا النصارٰی ھل نزل الیاس قبل عیسٰی
اگر نے دانید پس از نصارٰی بپرسند کہ آیا الیاس پیش از آسمان

[1] النحل: ۴۴

من السماء کما کانوا یزعمون۔ ولیسئلوا الیهود هل وجدتم ما فقدتم ایها
نازل شدہ چنانچہ گمان میکردند و از یہود بپرسند کہ آیا اے منتظران چیزے گم شدہ را
المنتظرون۔ فثبت من هذا ان هذه العقائد لیست الا الاهواء ولا یجیئ
بیافتید پس ازیں ثابت شدہ کہ ایں عقیدہ ہا محض ہوا و آرزوئے دروغ ہستند نہ کسے
احد من السماء وما جاء۔ فمن کان یبنی امره علی العادة المستمرة والسنة الجاریة
از آسمان آید و نہ کسے آمدہ۔ پس ہرکہ بنائے امرخود را بر عادت ہموارہ و جاریۂ خداوندی مے نہد
هو احق بالامن من رجل یاخذ طریقا غیر سبیل متوارث من السابقین۔ ولا
او بیشتر حقدار امن است از آں کسے کہ خلاف راہ گذشتگان را اختیار مے کند و
یوجد نظیره فی الاولین۔ ولیس مثله الا کمثل الذین یطلبون الکیمیاء۔ فینهب ما
نظیرش در پیشینیان یافتہ نشود مثال ایں کس مثال کسے است کہ کیمیا را طلب مے کند و آخر کار
بایدیهم زمرة الشطار والمحتالین۔ فیبکون عند ذالك ولا ینفعهم البکاء۔ وان
حیلہ بازاں ہمہ مال را غارت می برند پس آخر گریہ و زاری میکند ولیکن گریستن نفعے نمی بخشد و
الاخبار الغیبیة لا یخلو اکثرها من الاستعارات۔ والاصرار علی ظواهرها مع مخالفة
اکثر اخبار غیب خالی از استعارہ نیستند و بعند ایستادن بر ظاہر آنہا با وجود مخالفت
العقل ومخالفة سنة الله فی انبیاءه من قبیل الضلالة والجهلات۔ وان
عقل و مخالفت سنت اللہ کہ در انبیاء جاری است گمراہی و نادانی است و
الکرامات حق لا ننکرها فی وقت من الاوقات۔ ولکن ننکر امرا خالف کتب الله
کرامات حق اند ما انکار نداریم ولیکن ما انکار بر امرے میکنیم کہ خلاف کتاب اللہ
وخالف ما ثبت من تلك الشهادات۔ وخالف سنن الله فی رسله ونافی کل
باشد و آنچہ ازاں گواہی ہا ثابت شدہ ومخالف سنت اللہ و رسولاں و مے باشد
المنافات۔ وهذا هو الحق کما لا یخفی علی اهل الحصاة۔ وما انکر الیهود عیسیٰ
و ہمیں حق است و دانشمندان آنرا مے دانند و انکار یہود بر عیسیٰ

ص۹۶

الا بما لم ينزل الياس من السماء قبل ظهوره فقالوا كافر كذاب ملحد ولم
از ہمیں سبب بود کہ الیاس از آسمان نازل نشد پیش از ظہور وے پس او را کافر دروغگو و بیدین گفتند و
يعترفوا بذرة من نوره۔ فلو كان من عادة الله انزال الذين خلوا من السموات
اقرار از ذرہ نورش نہ کردند پس اگر عادت خدا نازل کردن گذشتگان از آسمان بودے
لانزل الياس قبل عيسٰى ولنجّى رسوله۔ من السن اليهود ومن سبّهم الى
البتہ الیاس را قبل از عیسیٰ نازل کردے۔ و رسول خود را از زبان یہود و دشنام ایشان
هذه الاوقات۔ والحق ان لكل امة ابتلاء عند ظهور امامهم ليعلم الله
تا ایں وقت رہانیدے وحق ایں است کہ برائے ہر اُمّت در وقت ظہور امام یک ابتلائے میباشد تا خدا درمیان
كرامهم من لئامهم۔ كذالك لما جاء عيسٰى ابتلى اليهود بعدم نزول الياس
بزرگان و فرومایگان فرق کند ہمچنیں چوں عیسیٰ آمد بسبب نازل نشدن الیاس از آسمان یہود
من السماء۔ ولمّا جاء سيدنا المصطفٰى قالوا ليس هو من بنى اسرائيل
در ابتلا افتادند و چوں سیدنا مصطفٰی آمد گفتند او از بنی اسرائیل نیست،
فابتلوا بهذا الابتلاء۔ ثم انّى لما بعثت في هذا الزمان من ربّي الاعلى نحت
پس دریں ابتلا فتادند باز چوں خدا مرا در ایں زمان مبعوث کرد

۹۵

علماء الاسلام عذرا كما نحت اليهود لانكار عيسٰى۔ فالقلوب تشابهت۔ والوقائع
عالمان اسلام ہماں بہانہ پیش آوردند کہ یہود برائے انکار عیسیٰ کردند پس دلہا مانند یکدیگر شدند و واقعات
اتّحدت۔ فما نفعتهم اٰية۔ وما ادرتهم دراية۔ ووالله لو تمثلت الاٰيات النازلة
یکساں پیدا شدند پس ہیچ نشانے ایشاں را نفع نداد و نہ چیزے ایشاں را فہمانید بخدا اگر آں نشانہا
لتصديقى وتائيدى على صور الرجال۔ لكانت ازيد من افواج الملوك
کہ برائے تصدیق و تائید من نازل شدہ اند شکل مردماں گرفتندے البتہ از افواج بادشاہان
والاقيال ولا ياتى علينا صباح ولا مساء الا ويأتى به انواع الاٰيات۔ ثم
و سرداران زیادہ بودندے۔ و در ہر صبح و شام برائے ما یک نشانے تازہ ہویدا مے شود باز

معذلك ما اریتُ اٰیۃ فی زعم ھذہ العجماوات۔ وانّ اللہ حقّق فی نفسی

باوجود این ہمہ در گمان این بہایم ہیچ نشانے نمودہ ام وخدا تعالیٰ در نفس من سورہ ضحیٰ را

سُورۃ الضحٰے۔ اِذ توفی ابی وقال الیس اللہ بکافٍ عبدہٗ فکفّلنی کما وعد واٰوی۔

ثابت گردانیدہ چوں پدر من وفات یافت فرمود آیا خدا برائے بندہٗ خویش کافی نیست وکفیل من شدہ مرا جاداد

ثم لمّا راٰنی۔ ضالًّا مضطرًا الی سبیلہ الاخفی ولم یکن رجل لیھدینی علّمنی

باز چوں مرا بر راہ ہائے پوشیدہ خود بیقرار ومضطر دید مرا از پیش خود تعلیم وہدایت داد

من لدنہ وھدٰی۔ ثم لمّا جمع عندی فوجًا ووجدنی عائلًا انعم علیّ واغنٰی

باز چوں مردم بسیار را نزد من جمع کرد ومرا عیالدار وتہیدست یافت غنی فرمود۔

وھو معی اینما کنت ویبارز لی من بارزنی من العدا ولی عندہٗ سرٌّ لا یعلمہ غیرہ

و او با من است ہر جا کہ باشم و با دشمنانِ من جنگ میکند ومرا بادے سرّیست کہ دیگرے

لا فی الارض ولا فی السماء۔ واذ قال الیس اللہ بکافٍ عبدہٗ فی یوم وفات ابی۔

نہ در آسمان ونہ در زمین ازاں آگاہ نیست وچوں گفت الیس اللہ در وقت وفات پدر من

فواللہ ما ذقت عافیۃ وراحۃ فی عہد ابی کعہد ربّی۔ واذ راٰنی فی ضلالۃ الحبّ

بخدا من آں عافیت وراحت کہ در عہد رب خود چشیدہ ام ہرگز در عہد اب خود ندیدم۔ وچوں مرا در ضلالت محبت دید

وبشّرنی بالھدایۃ۔ فواللہ جذبنی کل الجذب واجرٰی الیّ بحار الدرایۃ۔ واذ قال انی

بشارت ہدایت داد بخدا مرا بسوئے خود بتمامتر کشید ودریاہائے فہم برائے من رواں فرمود۔ وچوں گفت ترا

سأغنیك ولا اترکک فی الخصاصۃ۔ فواللہ انعم علیّ وعلٰی من معی من فوجٍ من

غنی خواہم کرد ودر تنگ دستی نخواہم گذاشت بخدا بر من وبر اصحاب صفہٗ من بسیار

اصحاب الصفۃ + ھذہ قصّتی ثم یجعل الحاسدون من العلماء فی الدجالین حقّی

انعام کرد اینست ماجرائے من باز این حاسدان مرا دجال مے گویند

لا یرون ضعف الدین والملّۃ۔ بل یضعفون الضعیف ویترکونہ فی الانیاب النصرانیۃ +

ضعف دین وملّت را نمی بینند بلکہ ناتوان را ناتوان زیادہ بگردانند واو را در دندان وپنجہ نصرانیت میگذارند

التعليم للجماعة

تعلیم برائے جماعت

لایدخل فی جماعتنا الا الذی دخل فی دین الاسلام • واتبع کتاب اللہ

در جماعت ما ہیچکس داخل نتواند شد بجز کسے کہ در دین اسلام داخل گردد و قرآن شریف

وسُنن سیدنا خیر الانام • وآمن باللہ ورسولہ الکریم الرحیم • وبالحشر والنشر

وسُنّت نبوی را پیرو گردد و بخدا و برسول او کہ کریم و رحیم است ایمان آرد و نیز بحشر و نشر

والجنة والجحیم • ویعد ویقرّ بانہ لن یبتغی دیناً غیر دین الاسلام • ویموت

و بہشت و دوزخ ایمان آرد و وعدہ کند و اقرار کند کہ بجز دین اسلام ہیچ دین را نخواہد طلبید و

علٰی ھذا الدین دین الفطرة متمسکاً بکتاب اللہ العلام • ویعمل بکل ما ثبت

بر دین فطرت خواہد مُرد و ہرچہ از سُنّت و قرآن و

من السنة والقرآن واجماع الصحابة الکرام • ومن ترک ھذہ الثلٰثة

اجماع صحابہ ثابت گردد بہمہ کار بند گردد پس ہر کہ این ہر سہ طریق را گذاشت

فقد ترک نفسہ فی النار • وکان مآلہ التباب والتبار • فاعلموا ایھا الاخوان

او خویشتن را در آتش گذاشت و مآل کار او ہلاکی خواہد بود پس بدانید اے برادران

ان الایمان لا یتحقق الا بالعمل الصالح والاتقاء • فمن ترک العمل متعمداً

کہ ایمان متحقق نمے شود مگر بعمل صالح و تقوے پس ہر کہ عمداً و از راہ

متکبراً فلا ایمان لہ عند حضرة الکبریاء • فاتقوا اللہ ایھا الاخوان وابدروا

تکبر عمل صالح را بگذاشت پس ایمان او ہم برباد رفت پس برائے خدا اے برادران تقویٰ اختیار کنید و

الی الصالحات • واجتنبوا السیّئات • قبل الممات • ولا تغرّنکم نضرة الدنیا

سوئے اعمال صالحہ بدوید و پیش ازین کہ موت آید از بدیہا پرہیزید و شما را تازگی دُنیا

ص۹۷

وخُضرتها + وبريق هذه الدار وزينتها + فانها سراب ومآلها تباب + وحلاوتها
وسبزی آں فریب ندہد و نہ درخش ایں خانہ و زینت او شمارا مغرور کند چراکہ آں سرابست و انجام آں ہلاکت است و شیرینی آں

مرارة + وربحها خسارة + وان الصاعدين فی مراتبها يشابهون درية الصعدة
تلخی است و سود آں نقصان است و آنانکہ در مراتب آں صعود میکنند او شاں بہ نشانہ نیزہ مشابہ اند

والراغبين فی شوكتها يضاهئون مجروح الشوكة + ومن تمايل على خيرها فهو
و آنانکہ در شوکت آں رغبت مے کنند ایشاں بمجروح خار میمانند و ہرکہ بر مال دنیا نگوں افتد او

يبعد من معادن الخيرات ومن دخل فی سراتها فهو يخرج من الصراط۔
از معادن نیکی دُور خواہد شد و ہرکہ در سرداران آں داخل شد او از صراط مستقیم بروں رفت

وان نورها ظلمات + ونجدتها ظلامات + فلا تميلوا اليها كل الميل۔ فانها
نور دنیا تاریکی است و مدد آں ستم است پس بہمہ تن سوئے او میل مکنید چراکہ ایں

تُغرق سابحها ولا كالسيل۔ ولا تقصدوها قصد مشيح فارغ من الدين +
دنیا شناوری کنندہ خود را از سیلاب بدتر شدہ غرق میکند پس دنیا را چناں مطلبید کہ کسے می طلبد کہ از دین فارغ است

ص ۹۸

ولا تجعلوها الا كخادم فی سبل الملة لا كالمخدين۔ ولا تطمعوا كل الطمع
بلکہ شما دُنیا را محض بر مرتبہ خادم دین بدارید نہ ازیں زیادہ و چشم طمع دریں خیال مدوزید

فی ان تكونوا اغنى الناس رحيب الباع + خصيب الرباع۔ ولا تنسوا
کہ شما بسیار فراغ دست و بسیار متمول شوید و بہرہ خود از

حظكم من دينكم فلا تُعطون ذرة من ذالك الشعاع + وان الدنيا
دین فراموش مکنید پس دریں صورت یک ذرہ شعاع شمارا عطا نخواہد شد و بتحقیق دنیا

اكلت آباءكم وآباء آباءكم + فكيف تتركم وازواجكم وابناءكم + ولا
خوردہ است پدران شمارا و پدران پدران شمارا۔ پس چگونہ شمارا و زنان شمارا و فرزندان شمارا خواہد گذاشت

تتخذوا احدًا عدوًّا من حقد انفسكم كالسفهاء + وطهروا نفوسكم
و باید کہ از کینہ نفس خود ہیچکس را دشمن مگیرید و نفس ہائے خود را

من الضغن والشحناء ولا تنكثوا العهود بعد ميثاقها + ولا تكونوا عبيد
از ہمہ کینہ ہا پاک کنید و عہد ہا را بعد پختہ شدن آں مشکنید و بعد ازانکہ نفس را
انفسكم بعد استرقاقها + وكونوا من عباد الله الذين اذا حالفوا فما خالفوا
غلام خود کردہ اید غلام نفس مشوید و ازاں بندگان الٰہی شوید کہ چوں قسم خورند پس مخالفت قسم نکنند
واذا وافقوا فما نافقوا واذا احبّوا فما سبوا ولا تتبعوا الشيطان الرجيم +
وچوں موافقت کنند پس نفاق نکنند وچوں دوست دارند پس دشنام ندہند و پیروی شیطان رجیم مکنید
ولا تعصوا ربكم الكريم + وان متم بالعذاب الاليم. كونوا لله اطوع من
و نافرمانی خداوند کریم مکنید و اگرچہ بعذاب دردناک بمیرید و برائے خداوند خود زیادہ تر از
الاظلال + واصفى من الزلال + وتواصوا بالافعال لا بالاقوال +
سایہ فرمانبردار باشید و صافی تر از آب زلال باشید و بفعل نصیحت بکنید نہ بقول
وتحاموا اللسان. وطهروا الجنان. واذا تنازعتم فردّوه الى الامام.
و زبان را نگہدارید و دل را پاک کنید و اگر باہم تنازع کنید پس آں تنازع را سوئے امام ردّ کنید
واذا قضى قضيتكم فارضوا بها واقطعوا الخصام + وان لم ترضوا
وچوں فیصلہ کند پس بر فیصلہ او راضی شوید و قطع خصومت کنید و اگر راضی نشوید
فانتم تومنون بالالسن لا بالجنان + فاخشوا ان تحبط اعمالكم بما
پس شما بزبان ایمان آوردہ اید نہ بدل پس بترسید کہ اعمال شما حبط نشوند
اصررتم على العصيان + تيقظوا ان لا تضلوا بعد ان جاءكم الهدى + ۹۹
بباعث اصرار بر نافرمانی بیدار باشید کہ بعد از ہدایت گمراہ نشوید
وكونوا لربكم واثروا الدين على الدنيا ولا تكونوا كالذين لا يخافون الله
و برائے خداوند خود باشید و دین را بر دنیا اختیار کنید و ہمچو آں مردم مشوید کہ از خدا نمے ترسند
ويخافون عباده + ويتبعون اهواءهم وينسون مراده. يبتغون عند
و از بندگان او مے ترسند و ہواہائے خود را پیروی میکنند و مراد خدائے خود فراموش میکنند و می جویند نزد

ابناء الدّنیا عِزّة + وما ھی الا ذِلّة + انتم شھداء الله فلا تکتموا الشھادة -
فرزندان دنیا عزّت را مگر آں عزّت نیست بلکہ ذلّت است - شما گواہان خدا ہستید پس پوشیدہ مکنید گواہی را
واخبروا عباده + انّ النّار موقودة فاتقوھا + والدیار موبوءة فاجتنبوھا +
و بندگان خدا را خبر دہید بدرستیکہ آتش افروختہ است پس ازاں پرہیز کنید و در ملک وبا منتشر است ازاں مجتنب بمانید
وان الدنیا شاجنة - واُسودھا مفترسة - فلا تجولوا فی شجونھا - وامنعوا
و بتحقیق دُنیا وادی است پر از درختان و شیران درندہ است پس در راہہائے وادی دنیا جولان مکنید و نفسہائے خود را
نفوسکم من جُرأتھا وجمونھا وزکّوھا وبیّضوھا کاللُجَیْن + ولا تترکوھا حتّٰی
از بیباکی شاں وجرأت شاں منع کنید و تزکیہ نفوس کنید و آنہارا ہمچو سیم سفید کنید و مگذارید آنہارا تا
تصیر نقیّة من الدّرَنِ والشَّیْنِ - وقد اَفلح من زکّٰھا - وقد خاب من
بوقتیکہ از چرک و عیب پاک شوند و نجات یافت ہر کہ تزکیہ نفس کرد و نومید شد آنکہ جوہر نفس را
دسّٰھا - ولا تتکئوا علی البیعة - من غیر التطھر والتزکیة ولستم الّا کھا جن
در خاک پوشید و بجز تزکیہ نفس بر بیعت تکیہ مکنید و شما بجز طیاری فطرت محض ہمچو آں دختر نارسیدہ اید کہ
من غیر عُدّة الفطرة + ولا تطلبوا عین المعرفة - من الذین لم یعطوا
او را شوہر دہند و مجوئید چشمہ معرفت از کسانیکہ دادہ نشد اوشاں را
عین البصیرة + واعتلقوا بی اعتلاق الزُّھر بالشجرة - لتصلوا من مرتبة
چشم بصیرت و بمن آویزاں باشید ہمچو آویزاں بودن شگوفہ درخت تا از مرتبہ شگوفہ
النور الی مرتبة الثمرة - اتقوا الله اتقوا الله یا ذوی الحصاة + ولا تکونوا کمن لوی عنانه
بمرتبہ ثمر رسید - تقویٰ گزینید خدا را تقویٰ گزینید خدا را اے دانشمندان و ہمچو کسے نباشید کہ
الی الشھوات - ولا تنسوا عظمة ربّ یری تقلبکم فی جمیع الحالات + وان الله
عنان خود سوئے شہوات کشید و عظمت آں خداوند خود را فراموش مکنید آنکہ ہر گردش شما را می بیند و خدا
لا یحبّ الّا قلوبا صافیة + ونفوسا مطھرة - وھمما مجدة مشیحة - فمتی
دوست نمیدارد مگر دلہائے صافی را و نفسہائے پاک را و ہمت ہائے کوشش کنندہ را پس ہرگاہ

متنا

تنفون هذا النمط۔ تضاهئون فی عینه السّقط فایاکم والکسل وعیشة
شما ایں طریقہ را دور کنید بچشم خدا تعالیٰ ہمچو چیزے ردّی خواہید شد پس شما از کسل و زندگی غافلان
الغافلین۔ وارضوا ربکم قائمین امامه وساجدین۔ غیر مستریحین۔ وحافظوا
پرہیز کنید وخداوند خود را بدیں طریق راضی کنید کہ پیش او قائم بمانید و سجدہ کنندہ بمانید نہ آرام کنندہ و
علی حدوده وکونوا عبادًا مخلصین + ولیبسر عنکم همّکم + بذکر کریم هو مُهمّکم +
حفاظت کنید بر حدود خدا تعالیٰ و از بندگان مخلص شوید۔ و باید کہ دور شود غم شما بذکر کریمے کہ او غمخوار شماست
وکیف یسری الوسن الی آماقکم + ولیس توکّلکم علی خلّاقکم۔ عند اشفاقکم +
وچگونہ خواب چشم ہائے شما را برد حالانکہ نیست توکل شما بر خالق شما وقت ترسیدن شما
اتبعوا النور ولا توثروا السّریٰ + وانظروا الی وجه الله ولا تنظروا الی الوریٰ +
پیروی کنید نور را و شب رفتن اختیار مکنید و بسوئے روئے خدا نظر کنید و مخلوق را مبینید۔
اشکروا حکّام الارض ولا تنسوا حاکمکم الذی فی السماء۔ ولن ینفعکم ولن
شکر حکام زمین بکنید ولیکن حاکم خود را کہ بر آسمان است فراموش مکنید و ہرگز نفع نخواہد داد
یضرّکم احدٌ الّا اذا اراد ربّکم فلا تبعدوا من ربّکم یاذوی الدهاء + ترون
شما را و نہ ضرر خواہد رسانید ہیچکس مگر بارادہ خداوند شما پس اے دانشمندان از آں خدا دور مشوید
کیف توضع فی الخلق السیوف۔ ویتتابع الحتوف۔ وترون صول القدر۔
شما می بینید کہ چگونہ در خلق شمشیر نہادہ شد و پے در پے مرگہا می آید وشما مے بینید حملہ قضاء و قدر
وتباب الزمر + فعلیکم ان تاووا الیٰ رکن شدید + وهو الله القوی ذو العرش
و تباہی گروہ ہا پس بر شما واجب است کہ سوئے رکن مضبوط پناہ برید و او خدائے قوی است کہ خداوند عرش
المجید + کونوا لِلّٰهِ وادخلوا فی الامان + ولا عاصم الیوم من دونه یا فتیان؟
بزرگ است خدا را باشید و در امن داخل شوید و بجز او امروز ہیچ کس نگہدارندہ نیست اے جوانان۔
ولا تخدعوا انفسکم بالحیل الارضیة + والامر کله بید الله یاذوی الفطنة +
و بحیلہ ہائے ارضی نفس ہائے خود را فریب مدہید وامر ہمہ آں در دست خدا تعالیٰ ہست اے دانشمندان۔

ولا تترکوا بَوْنًا بینکم و بین الحضرة۔ یکن بَوْنٌ منه وتُهلکوا بالذلة۔ اقطعوا
و ہیچ فرق مگذارید درمیان شما و در حضرت عزت پس ازو فرق خواہد بود پس بذلت ہلاک خواہید گردید۔ از غیر خدا
رجاءکم من غیر الرحمان۔ یرحمکم ویخلق لکم من عنده ما یُنجی من النیران+
اُمید را قطع کنید تا بر شما رحم کند و برائے شما چیزے آفریند کہ از آتش نجات دہد
اری فی السماء غضبًا فاتقوا یا عباد اللہ غضب الربّ + وابتغوا فضل من
در آسمان غضب را مشاہدہ میکنم پس اے بندگان خدا از غضب خداوند خود دُور کنید و فضل خدا بخواہید کہ
فی السماء ولا تخلدوا الی الارض کالضّب + بالغوا فی الطلب + والحّوا فی الکرب +
در آسمان است و سُوئے زمین ہمچو سُوسمار نروید مبالغہ کنید در جستن و اصرار کنید در طلب حاجت
لتُنجوا من الکرب ترون فی هذا الزمان قومین + قومًا فرّطوا وقومًا أفرطوا
تا از بیقراری نجات یابید دریں زمانہ دو قوم را مے بینید قومے است کہ راہ تفریط را اختیار کردند
مع العینین وخلطوا الحق بخلط الصّدق والمَین + امّا الذین فرّطوا
قومے دیگر است کہ راہ افراط اختیار کردند با وجود دو چشم و صدق و کذب باہم آمیختہ در حق فساد انداختند مگر آنانکہ بر راہ
فهم اناس لا یومنون بالمعجزات + ولا یومنون بالوحی الذی ینزل بزی الکلام
تفریط ایستند پس آں مردمانے ہستند کہ بمعجزات ایمان نمی آرند و نہ بآں وحی ایمان آرند کہ در لباس کلام
اللذیذ من ربّ السموات + ولا یومنون بالحشر والنشر ویوم القیامة۔
لذیذ از خدا تعالیٰ نازل مے شود و نیز بحشر و نشر و قیامت ایمان نمی آرند
ولا یومنون بالملئکة ونحتوا من عندهم قانون القدرة وصحیفة الفطرة+
و نیز بملائکہ ایمان نمی آرند و از طرف خود قانون قدرت و صحیفہ فطرت تراشیدہ اند
ولیس عندهم من الاسلام الّا اِسمهٗ ولا نزعمهم الا کالدهریة والطبیعیة+
و نیست نزد ایشاں از اسلام بجز نام آں و نمی بینیم ایشان را مگر ہمچو فرقہ دہریّہ و طبعیہ۔
واما الذین افرطوا فهم قوم اٰمنوا بالحق وغیر الحق وجاوزوا طریق الاعتدال
و آنانکہ افراط کردند پس آں قومے است کہ حق باشد یا غیر حق بہمہ ایمان آوردند و از طریق اعتدال تجاوز کردند

ص۱۰۲

حتی انهم اقعدوا ابن مریم علی السماء الثانیة بجسمه العنصری من
تا بحدیکه ایشاں ابن مریم را بر آسمان دوم بجسم عنصری او نشانیدند
غیر سلطان من الله ذی الجلال۔ واتبعوا الظنون ولیس عندهم
بغیر آنکه دلیلے از خدا تعالےٰ داشته باشند و پیروی ظن ها کردند و نزد شاں
علم وان هم الا فی الضلال۔ فهذان حزبان خرج کلاهما من العدل
علم یقینی نیست و نیستند ایشاں مگر در گمراهی پس ایں دو گروه اند هردو از عدل خارج شدند
والحزم والاحتیاط۔ واخذ احدهما طریق التفریط والاٰخر طریق الافراط
یکے از ایشاں طریق تفریط اختیار کردند وگروهے دیگر طریق افراط اختیار نمود
ثم جاء الله بنا فهدانا الطریق الوسط الذی هو ابعد من سُبُل الخناس۔
پس خدا ما را آورد پس هدایت کرد ما را طریق وسط که دُور تر از راه هائے شیطان است۔
فنحن اُمّةٌ وسطٌ اُخرِجَتْ للنّاس۔ والزمان یتکلم بحاله ان هذا
پس ما اُمّت وسطیم که برائے فائده مردماں ظاهر شدیم و زمانه بحال خود کلام میکند که ایں
هو المذهب الذی جاء وقت اقباله۔ وترون باعینکم کیف جذبنا
همان مذهب است که وقت اقبال او آمده است و مے بینید بچشم خود که ما چساں زمانه را سُوئے خود
الزمانَ۔ وکیف فتحنا القلوبَ ولا سیفَ ولا سنانَ۔ اهذه من قُوی
کشیده ایم و چگونه دل ها را فتح کرده ایم و نه شمشیر است و نه نیزه آیا ایں کار از قُوّت هائے
الانسان۔ بل جذبةٌ من السماء فینجذب کل من له العینان۔ یُمسی
انسان است بلکه ایں کششے است از آسمان پس هر که دو چشم دارد سُوئے او کشیده میشود یک شخص
احد منکرًا ویصبح وهو من اهل الایمان۔ اهذه من قوی الانسان۔
شام بحالت انکار می کند و صبح از جمله ایمانداران برخیزد آیا ایں از قُوّت هائے انسان ست
شهد القمران بالکسوف فی رمضان۔ اهذه من قُوی الانسان۔ وکُنت
گواهی دادند شمس و قمر بکسوف در رمضان۔ آیا ایں از قُوّت هائے انسان است۔ و من

وحید افقیل سیُجمع علیک فوج من الاعوان فکان کما قال الرحمان۔
تنہا بودم پس گفتہ شد کہ عنقریب بتو فوجے از مددگاران شامل خواہد شد پس ہمچناں شد کہ خدا گفتہ بود۔

مـ۱۰۲ اھذہ من قوی الانسان۔ وسعی العدا کل السعی لیجیحونی من البنیان۔
آیا ایں از قوت ہائے انسان است۔ و دشمنان ہمہ تن کوشش کردند تا بیخکنی من کنند۔

فعلونا وزدنا ورجعوا بالخیبۃ والخسران۔ اھذہ من قوی الانسان۔
پس ما زیادہ شدیم و مآل اوشان نامرادی شد۔ آیا ایں از قوت ہائے انسان است۔

ومکر العدا کل مکر لُاحبس او اقتل ویخلو لھم المیدان۔ فما کان
و مکر کردند دشمنان از ہر قسم مکر تا مرا مقید کنانند یا بسرائے موت رسانند و میدان برائے اوشاں باشد پس

مآل امرھم الا الخذلان والحرمان۔ اھذہ من قوی الانسان۔ ونصرنی
مآل امر اوشاں بجز محرومی و خذلان ہیچ نبود۔ آیا ایں از قوت ہائے انسان است و

ربی فی کل موطن واخزیٰ اھل العدوان۔ اھذہ من قوی الانسان۔
خداوند من در ہر میدان مدد مرا کرد و دشمنان را رسوا کرد۔ آیا ایں از قوت ہائے انسان است

وبشرنی ربی بالامتنان وقال یاتیک من کل فج عمیق۔ وانا اذ ذاک
و بشارت داد مرا خداوند من از روئے احسان وگفت مرا کہ ترا تحائف و مال از ہر طرف دور دراز خواہد آمد و من

غریب فی زوایا الخمول والکتمان۔ فوضع لی القبول بعد طویل من
دراں روزہا غریبے بودم ناشناختہ پس بعد از مدتے قبولیت من پیدا شد

الزمان واتانی الاموال والتحائف من الدیار البعیدۃ وشاسعۃ البلدان۔
و مالہا و تحائف از دور دراز دیار و دور دست شہرہا آمدند۔

فملئت داری منھا کثمار کثیرۃ علی اغصان البستان۔ وواللّٰہ لا استطیع
پس خانہ من از انہا پُر شد ہمچو ثمرہ ہائے کثیر بر شاخہائے باغ۔ و بخدا مرا طاقت نیست

ان احصیھا ولا یطیق وزنھا میزان البیان۔ وتمت کلمۃ ربی صدقا
کہ شمار آنہا کنم و نہ میزانِ بیان طاقتِ وزن آں دارد۔ و آنچہ خداوند من خبر دادہ بود

وحقا ویعرف ھذا النبأ الوف من الرجال والنساء والصبیان۔

ہمہ بظہور رسید و ایں خبررا ہزارہا از مردم و زنان و کودکان مے دانند ۔

اھٰذہ من قُوی الانسان۔ وخاطبنی ربّی وقال یاتون من کل فجّ عمیق

پس آیا ایں از قوت ہائے انسان است وخداوند من مرا مخاطب کرد وگفت کہ مردم کثیر از ہر طرف سوئے تو

فلا تصعّر لخلق اللہ ولا تسئم من کثرۃ اللقیان۔ وانا اذ ذاك کنت

خواہند آمد پس باید کہ ترش رُو نہ شوی ونہ از کثرت ملاقات ملول گردی۔ ومن دراں وقت کہ ایں الہام شد

کسقط لا یُذکر ولا یعرف وکشیءٍ لا یعبأ بہ فی الاخوان۔ فاتی علیّ زمان

مثل چیزے بیقدر بودم ہیچ کس ذکر من نمی کرد ونمی شناخت و در برادران حقیر بودم۔ پس آمد بر من زمانہ

بعد ذالك اَنْ اتانی خلق اللہ افواجا واطاعونی کغلمان۔ ولولا امر ربّی

بعد ازیں کہ آمد مخلوق خدا نزد من فوج در فوج وہمچو غلامان اطاعت من کردند واگر امر خدائے من

لسئمت من کثرۃ اللقیان۔ اھٰذہ من قُوی الانسان۔ وانہ اٰتانی کلمٰتٍ

نبودے از کثرت ملاقات عاجز آمدمے۔ آیا ایں از قوت ہائے انسان است۔ واو تعالیٰ آں کلمات

افصحت من لدنہ فما کان لاحد من العدا ان یاتی بمثلھا وسُلب

مرا داد کہ از نزد او بکمال مرتبہ فصاحت بودند پس ہیچکس را از دشمنان طاقت نبود کہ مقابلہ آں تواند کرد و

منھم قوۃ البیان۔ اھذہ من قوی الانسان۔ ودعیت لاُباھل بعض

قوتِ بیان از وشاں سلب کردہ شد۔ آیا ایں از طاقت ہائے انسان است۔ وخواندہ شدم تا مباہلہ کنم بعض

الاعداء فاذ اتعاطینا کاس الدعاء۔ واقتدحنا زناد المباھلۃ فی العراءِ۔

دشمنان۔ پس چوں ہمدیگر گرفتیم کاسہ ہائے دعا را و بایکدیگر زدیم چقماقہائے مباہلہ را در میدانے

الحق اللہ بنا بعدہ عساکر من اھل العقل والعرفان۔ وفتح علینا

لاحق کرد خدا تعالیٰ بعد ازیں بما لشکرہا از اہل عقل و عرفان وکشودہ شد برما

ابواب النعماء من الرحمان۔ وزاد اعزّۃ جماعتنا الی مائۃ الف

درہائے نعمت از خداوند تعالیٰ۔ و زیادہ شدند عزیزان جماعت ما تا یک لک

بل صاروا قريبًا من ضعفها الى هذا الاوان۔ وكانوا اذ ذاك اربعين
بلکہ دوچند آں۔ شدند در ایں وقت و بودند دراں وقت صرف چہل

نفرًا اذ خرجنا الى اهل العدوان۔ ورد الله عدوي المباهل كل يوم
آدمی وقتیکہ بیروں آمدیم سُوئے دشمنان۔ و خدائے من دشمنِ مباہلہ کنندہ را روز بروز

ص۱۰۵

الى الخمول والخذلان۔ اهٰذه من قُوى الانسان فالأن يا اخواني
در خمول و خذلان افگند۔ آیا ایں از قُوّت ہائے انسان است پس اکنون اے برادرانِ من

الذين تحلوا بالفهم۔ وتخلوا من الوهم اشكروا المنّان۔ فانّكم وجدتم
کہ زینت یافتہ اید بخرد و خالی شدہ اید از وہم خدارا شکر کنید کہ شما حق را

الحق والعرفان۔ وتبوّأتم مقام الامان۔ وكونوا شهداء لي عند ابناء الزمان۔
یافتہ اید و بر مقام امان رسیدہ اید و برائے من نزد مردم گواہ باشید

ألستم شاهدين على اٰياتي ام لكم شبهة في الجنان۔ وايّ رجل منكم
آیا شما بر نشان ہائے من گواہ نیستید یا شمارا در دِل شبہتے ہست وکدام کس از شما ست

ما رأى اٰيةً منّي فاجيبوا يا فتيان۔ واني اُعطيت معارف من ربّي ثم
کہ ہیچ نشانے از من ندیدہ است پس جواب بدہید اے جوانان ومن از خداوند معارف یافتہ ام باز

علّمتكم وصقلت بها الاذهان۔ وما كان لكم بحلّ تلك العُقَد يدان۔
شمارا تعلیم دادم و بآں ذہن ہارا صیقل کردم و شمارا بکشودن آں گرہ ہا قُوّت نہ بود۔

ووالله اني امرء انطقني الهدٰى۔ ونطّق ظهري وحيٌ يوحٰى۔ فوجدتُ
و بخدا من مردے ام کہ مرا ہدایت گویا نیدہ است و بر پُشتِ من وحی الٰہی کمر بند بہ بست پس

الراحة في التعب والجنّة في اللظٰى۔ فمن اٰثر الموت فسيحيٰى۔ فلا تبيعوا
راحت را در رنج یافتم و بہشت را در دوزخ دیدم۔ و ہر کہ موت را اختیار کرد او را زندہ خواہند کرد

حياتكم بثمنٍ بخسٍ ولا تنبذوا من الكفّ خلاصة نضّ۔ ولا تكونوا
پس زندگی خود بچیزے اندک مفروشید و از کفِ خود خلاصہ نقد را میفگنید۔ و ازاں مردم

من الذین علی الدّنیا یتمایلون۔ ولا تموتوا الّا وانتم مسلمون۔ انی
مباشید کہ بر دُنیا ہمہ تن مے افتند و نہ میرید مگر در حالیکہ شما مسلمان باشید۔ من
اخترت لِلّٰہِ موتًا فاختاروا لہ وَصَباً۔ وانی قبلت لہ ذبحًا۔ فاقبلوا
اختیار کردم برائے او موت را پس شما بیماری را اختیار کنید۔ و من ذبح شدن را اختیار کردم شما
لہ نصباً۔ واعلموا انّکم تفلحون بالصدق والاخلاص والاتقاء۔
برنج اختیار کنید۔ و بدانید کہ نجات شما در راستی و اخلاص و تقویٰ است
لا بالاقوال فقط یاذوی الدّھاء۔ وانّ الفلاحَ منوطٌ بمقوطکم
نہ بسخن ہا اے دانشمندان و رُستگاری شما موقوف بر لاغری شماست
کُلّ المناط۔ ولن تدخلوا الجنّۃ حتّٰی تلجوا فی سَمِّ الخیاط۔ فامتحضوا
بہرحال و ہرگز در جنّت داخل نخواہید شد تا وقتیکہ داخل نشوید در دہانہ سوزن۔ پس بجنبانید
حزمکم للتقاۃ۔ واختبطوا الارضاء ربّکم فی زوایا الحجرات والفلوات۔
احتیاط خود را برائے تقویٰ و دست و پا زنید برائے راضی کردن ربّ خود در گوشہ ہائے حجرہ و در بیابان ہا ادا کنید
اقضوا غریمکم الدّین لئلا تُسجنوا۔ وادّوا الفرائض لئلا تُسئلوا
بقرض خواہ خود قرض را تا بزندان نروید۔ و فرائض را ادا کنید تا پُرسیدہ مشوید
واستقروا الحقائق لئلا تُخطئوا۔ ولا تزدروا لئلا تُزدروا۔
و حقیقتہا را بجوئید تا خطا نکنید و عیب چینی مکنید تا عیب شما نچینند
ولا تُشدّدوا لئلا تُشدّدوا۔ وارحموا یا عباد اللّٰہ تُرحموا۔
و سختی مکنید تا بر شما سختی نکنند و رحم کنید اے بندگان خدا تا بر شما رحم کنند
وکونوا انصار اللّٰہ وبادروا۔ انّ اللّٰہ ملک کُثرکم وقُلّکم واعراضکم
و انصار خدا باشید و سُوئے او شتابید و خدا تعالیٰ پس از بیعت شما مالک شدہ است مال کثیر شما را و مال
ونفوسکم بعد البیعۃ واٰتاکم بہ رضوانہٗ فاثبتوا علٰی ھٰذہ المبایعۃ۔
قلیل شما را و جانہائے شما را و آبروہائے شما را و عوض آں رضائے خود شما را دادہ است پس بریں خرید و فروخت ثابت

صـــــ ۱۰۶

لِتعمَروا بالنخلان وتُذخلوا فی الخُلّان۔ ارھفوا ھممکم لتکمیل
بمانید تا پوشانیدہ شوید بعطاہا و داخل کردہ شوید در دوستان۔ تیز کنید ہمت ہائے خود را برائے تکمیل
الدین۔ واجعلوا لانفسکم مِیسم الشُّبّان ولو کنتم مشائخ فانین۔
دین وصورت جوانان بسازید اگرچہ شما شیخ فانی باشید۔
اذکروا موتکم یا فتیان ولا تمیسوا کالنشوان۔ ترون الناس جعلوا
یاد کنید موت خود اے جوانان و نخرامید ہمچو مست می بینید مردم را کہ در
مقصودھم فی کلِّ امرٍ نشبًا۔ وان لم یحصل فیحسبون الدّین
ہر امر مقصود مال میدارند و اگر مال حاصل نشود پس دین را رنجے
نصبًا۔ وفی الدین لا یعضد ھممھم الّا الاھواء۔ فیقبلون بشرطھا
می پندارد و ہمت ایشان را در دین صرف ہوائے نفس کرمی بندد و بہمیں شرط قبول می کنند
والّا فالاباء۔ ولا یبالون مقاحم الاخطار۔ ولا مخاوف الاقطار۔ لا
ورنہ انکار می نمایند و پروا نمی دارند جاہائے ہلاکت ہا و نہ پروائے سختی و ترسہائے منتشرہ

مثل ۱۰۱

یعلمون ایّ شیٔ یدفع ما اصابھم وینفی الحذر الذی نابھم
در اطراف میدارند نمیدانند کہ کدام چیز ست کہ دفع کند مصیبتِ شاں و دُور کند آں خوف را کہ او شاں را رسیدہ ست
اسلموا للدنیا وملئوا منھا قلوبھم۔ فیعدون الیھا وتحدو الاھواء
فرمانبردار شدند دُنیا را و دلہائے شاں ازاں پُر کردند پس میدوند بسوئے اُو و حرص و ہوا میراند سواری
رکوبھم۔ ایھا الناس قد عاث الطاعون فی بلادکم۔ وما رای مثل
ایشاں را۔ اے مردم حملہ کردہ ست طاعون در شہرہائے شما و ندیدہ ست ہمچو آں حملہ ہیچکس
صوله احدٌ من اجدادکم۔ وتعلمون انّ دودہ لا تھلک الّا فی
از بزرگان گذشتہ شما۔ و میدانید کہ کرم آں ہلاک نمی شود مگر در
صمیم البرد او فی صمیم الحرّ فاختاروا کلیھما تعصموا من الضرّ۔
خالص سردی یا در خالص گرمی پس ہر دو را اختیار بکنید تا از ضرر رہائی یابید۔

ولا نعنی بالبرد الا تبرید النفس من الجذبات والانقطاع الی الحضرة

و مراد ما از سردی اینست کہ نفس را از جذبات سرد کنید و بسوئے حضرت باری عزّ اسمہٗ

والاقبال علیه بالتضرعات ولا نعنی بالحرّ الا النهوض للخدمات۔

بتضرعات بیائید و مراد ما از گرمی ایں است کہ برائے خدمات برخیزید

وترك التوانی ورفض الکسل بحرارة هی من خواص الخوف والتقاء

و سُستی وکسل را ترک کنید بآں گرمی کہ از خواص خوف و تقویٰ است۔

ومن لوازم الصدق عند ابتغاء المرضات فان شتوتم فقد نجوتم۔

و از لوازم صدق است وقت خواستن رضاء الٰہی پس اگر دریں سرما داخل شوید نجات خواہید یافت

وان اصطفتم فما هلکتم وما تلفتم۔ ایها الاخوان ان متاع التقوی

پس اگر در گرمی داخل شوید از تلف شدن محفوظ خواہید ماند اے جوانان متاع تقویٰ برباد شد

قد بار۔ وولت حماته الادبار۔ وخرج الایمان من القلوب۔ وملئت

و حامیان آں پشت ہا گردانیدند و ایمان از دلہا بیروں رفت

النفوس من الذنوب۔ فاسعوا لهذا الارب وجلبه۔ وانطلقوا

نفسہا از گناہاں پُر شدند پس کوشش کنید برائے ایں حاجت وکشیدن آں و بروید زودی

مُجدّین فی طلبه۔ لتنجوا من طاعونٍ متطائرٍ بشررہ الذی

کنندہ در جستن او تا نجات یابید از طاعون کہ پرندہ اند اخگرہائے او آنکہ

یُفرّق بین الاخیار والاشرار۔ واعلموا انّ الارض زُلزلت مرّتین

در نیکاں و بداں فرق میکند و بدانید کہ زمین دو دفعہ جنبانیدہ شد

زلزالًا شدیدًا۔ الاوّل لمّا ترك ابن مریم وحیدًا۔ والثانیة

سخت جنبانیدن اوّل چوں ابن مریم تنہا گذاشتہ شد و دوم

حِینَ رُددت طریدًا۔ فلا تنوموا عند هذه الزلزلة وتبصروا

بوقتیکہ من ردّ کردہ شدم پس خواب مکنید نزد ایں زلزلہ و ببینید

صفحہ ۱۰۸

و تیقظوا و بادروا الی ابتغاء مرضات الحضرۃ۔ واٰخرنا نخبرکم به
و بیدار شوید و جلدی کنید برائے حاصل کردن رضائے باری تعالیٰ ۔ و آخر آں امر که مالے جوانان
یا فتیان۔ هی کلمتٌ مبشّرۃ من الرحمٰن۔ خاطبنی ربّی و بشّرنی
شمارا ازاں خبر میدہیم آں چند کلمات بشارت انداز خدا تعالےٰ ۔ مخاطب کرد مرا خداوند من و بشارتم داد
ببشارۃ عظمٰی۔ وقال یاتی علیك زمنٌ کمثل زمن موسٰی۔ انّه
مرا بشارت بزرگ ۔ وگفت برتو یک زمانه خواہد آمد ہمچو زمانه موسٰی ۔ او
کریم تمشی امامك وعادی لك من عادٰی۔ یعصمك اللّٰه
کریم است پیش پیش تو خواہد رفت و دشمن خواہد گرفت آنرا که ترا دشمن بگیرد خدا ترا از دشمنان نگه
من العدا۔ و یسطو بکل من سطا۔ یُبْدی لك الرحمٰن شیئًا۔
خواہد داشت و بر حمله کننده حمله خواہد کرد رحمٰن برائے تائید تو چیزے ظاہر خواہد نمود
بشارۃ تلقّاها النبیّون۔ ان وعد اللّٰه اتٰی۔ و رکل و رکا۔ فطوبٰی
ایں بشارتے ست که انبیا او را می یابند۔ وعدۂ خدا بیامد و یک پا بر زمین بزد و اصلاح کارے کرد۔ پس
لمن وجد و رأی۔ قُتِل خَیْبَةً و زید هَیْبَةً۔ ثم فی یوم من
خوشحالی است آنرا که آں وعده یافت و آنرا دید۔ یک کس از نامرادی بمیرد و ہلاکت او ہیبت ناک خواہد شد۔ باز
الایّام۔ أُرِیتُ قرطاسًا من ربّی العلّام۔ واذا نظرتُ
در روزے از روزہا نموده شد مرا کاغذے از خداوند علیم خود پس چوں نظر کردم
فوجدتُ عنوانه بَقِیَّةُ الطّاعُون۔ وعلی ظهره
پس عنوان او ایں فقره یافتم که بقیّۃ الطاعون و دیدم که بر پشت او
اعلانٌ منّی کانّی اشعتُ من عندی واقعة ذلك المنون +
اعلانے از طرف من است گویا من از طرف خود آں واقعۂ مرگ را شائع کردم +

۱۰۹
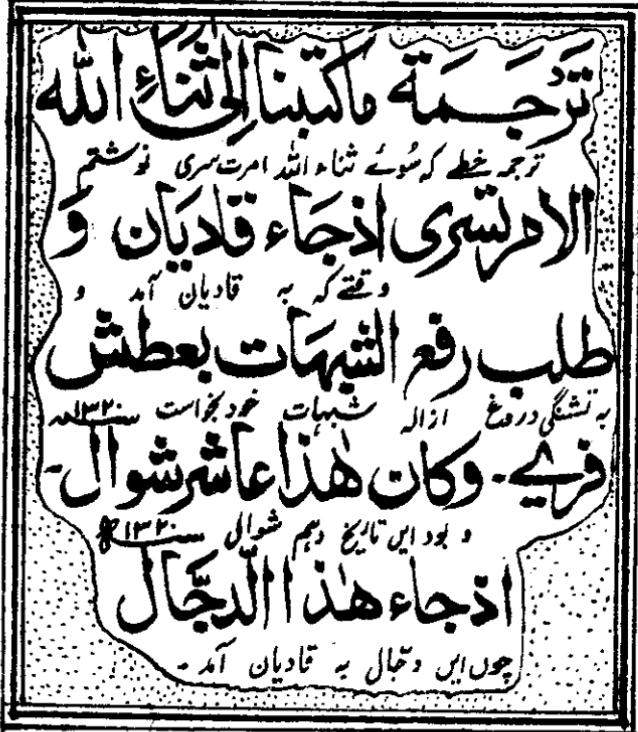
بلغنی مکتوبك وظهر مطلوبك انّك استدعيتَ ان ازيل شبهاتك التى صُلتَ
مرا نامہ تو رسید و مطلوب تو ظاہر گشت تو درخواست کردی کہ بعض شبہات تو کہ متعلق بعض

بها على بعض انبائى الغيبية۔ فاعلم انك ان كُنتَ جئتنى بصحّة النيّة وليس فى
پیشگوئیہا ہستند دُور کنم پس بدان کہ اگر بصحت نیت نزد من آمدی و نیست در

قلبك شئ من المفسدة فلك ان تقبل بعض شروطى قبل هذا الاستفسار۔
دل تو چیزے از فساد پس بر تو واجب ست کہ قبل ایں استفسار بعض شرطہائے من قبول کنی۔

ولا تخرج منها بل تثبت عليها كالاخيار۔ وان كنت لا تقبل تلك الشرائط
و ازاں شرطہا خارج نشوی بلکہ ہمچو نیک مرداں بر آں ثابت بمانی و اگر تو آں شرائط را قبول نمی کنی

۱۱۱

فَدَعنی وامضِ علیٰ وجهك - وخذ سبیل رَجعك - فمن الشروط اَنْ لا
پس مرا بگذار وہمچناں کہ آمدی برو و راہ مراجعت بگیر - پس منجملہ آں شرائط این است
تباحثنی کالمباحثین - بل اکتب ما حاك فی صَدرك ثم ادفع الیّ ما کتبتَ
کہ ہمچو بحث کنندگان با من بحث مکن - بلکہ ہر شبہتے کہ دل ترا میگیرد آنرا بنویس باز نوشتہ خود را مرا بدہ
کالمسترشدین - ولیَکُنْ کتابك سطرًا او سطرین ولا تزد علیه کالمتخاصمین -
و می باید کہ نوشتہ تو سطرے باشد یا دو سطر و بران زیادہ مکن مانند ستیزندگان
ثم علینا ان نجیبك ببیان مفصل وان کان الیٰ ثلث ساعاتٍ - فان بقی فی
باز بر ما واجب خواہد بود کہ بہ بیان مفصل اگرچہ تا سہ ساعت باشد جواب دہیم پس اگر بعد
قلبك شیءٌ بعد السماع ورأیت فیه من شناعة - فلك ان تکتب الشبهة
شنیدن جواب در دلِ تو چیزے باندہ در جواب ما نوعِ زشتی بہ بینی پس اختیار تو خواہد بود کہ باز مانند
الباقیة کمثل ما کتبت فی المرتبة الاولیٰ - وهلمّ جرًّا حتّٰی یجلو الحق وتجد
سابق شبہ خود بر کاغذ نویسی وہمچنیں سلسلہ این پرچہ ہا جاری خواہد ماند تا آنکہ
السکینة ویتبیّن ما کان علیك یخفیٰ - وما فعلتُ ذلك لتسلیتك وتبکیتك
حق ظاہر شود و تسلّی تو شود و چیزے پوشیدہ بر تو ظاہر شود واین انتظام برائے ساکت کردن و عاجز کردن
ولا لحیلة اُخریٰ - بل انّی عاهدت الله تعالیٰ بحلفةٍ لا تنسیٰ - انْ لا اباحث
تو نہ کردہ ام بلکہ من عہد کردہ ام خدا تعالیٰ را بقسم کہ بعد کتاب من انجام آتھم بہ ہیچکس
احدًا من کرامٍ کان او لئامٍ - بعد کتابی انجام - فلا ارید ان انکث عهدی الاجلیٰ
مباحثہ نخواہم کرد پس نمی خواہم کہ عہد خود را بشکنم و نافرمان خداوند خود گردم -
واعصی ربّی الاعلیٰ - وقد قرءتَ کتابی فتقبّل عذری واسلك وفق شرطی
و کتاب من انجام آتھم را خواندہٗ پس عُذر من قبول کن و موافق شرط من برو
ان کنت من اهل التقویٰ واُولی النُّهیٰ - وکتبتَ فی رقعتك انّ طلب الحقّ
اگر از اہل تقویٰ ہستی - و دانشمند ہستی و تو در رقعہ خود نوشتہ کہ طلب حق ترا از

استخرجك من كناسك ورحّلك عن اناسك ۔ فان كان هذا هو الحق فلم

خانہ تو بیروں آوردہ است وہمیں طلب ترا از عزیزان کوچ کنانیدہ پس اگر ہمیں امر حق ست پس چرا

تعاف طريقا يعصمنى من نكث العهد ونقض الوعد ۔ وفيه تُؤْدة وبُعد من

ازاں طریق کراہت میکنی کہ مرا از نقض عہد محفوظ می دارد ودروآہستگی ست و دُوری ست از

خطرات الوبَدِ ۔ على انه هو اقرب بالامن فى هذا الزمن ۔ فان النزاع يزيد

خطرہ ہائے غضب کردن باوجود ایں آں طریق اقرب بامن ست دریں زمانہ چراکہ نزاع زیادہ میگردد

ويشتعل عنه المقابلة بالمطالبة ۔ وينجرّ الامر من المباحثة الى المجادلة ۔

ومشتعل می گردد در وقت مقابلہ سخن ہا وامر از مباحثہ بسوئے مجادلہ می کشد

ومن المجادلة الى الحكام ومن الحكام الى الآثام فمن فطنة المرء ان يجتنب

و از مجادلہ تا بحکام نوبت میرسد و از حکام سزاہا تجویز می شوند پس از طریق دانشمندی انسان اینست

طرق الاخطار ۔ ولا يسعٰى متعمدًا الى النار ۔ واىّ حرج عليك فى هذا الطريق

کہ از راہ ہائے خطر بپرہیزد و دانستہ سوئے آتش نرود ودریں طریق کہ اختیار کردم کدام حرج تست

الذى اخترته واىّ ظلم يصيبك من النهج الذى اٰثرته ۔ وانّى ما عقتك

و کدام ظلم ازیں نہج کہ اختیار کردم بتو می رسد ومن ترا از عرض کردن

من عرض الشبهات ۔ ولا من رمى سهام الاعتراضات بيد انى اخترت

شبہات باز نداشتہ ام ونہ از راندن تیرہائے اعتراضات منع کردم مگر ایں ست کہ من طریقے را

طريقًا هو خير لى وخير لك لو كنت من العاقلين ۔ ولا مانع لك ان تكتب

اختیار کردم کہ برائے من و برائے تو بہتر است اگر دانشمند ہستی و ترا ہیچکس مانع نیست کہ

مائة مرة ان كنت من المرتابين ۔ وانما اشترطت لك الايجاز فى الترقيم

صد مرتبہ شکوک خود بنویسی اگر شک داری و اینکہ شرط مختصر نوشتن بتو کردم ایں برائے آنست کہ

لئلا نقع فى بحث نتحاماه خوفا من الحسيب العليم ۔ ثم من الواجبات

تا ما در مباحثہ نیفتیم کہ ازاں پرہیز مے کنیم بوجہ خوف خدائے حسیب علیم باز از شرائط واجبہ این ست

ان لا تعترض علینا الا اعتراضًا واحدًا من الاعتراضات وشبهة من
کہ صرف یک اعتراض نویسی و یک شبہ پیش کنی از آں اعتراضہا و شبہات کہ
الشبھات ثمّ اذا ادّینا فریضۃ الجواب۔ بالاستیعاب۔ فعلیک اَنْ تعرض
می داری بازچوں فریضہ جواب را بالاستیعاب اداکردیم پس بر تو واجب خواہد بود
شبھۃ اُخریٰ وھذا ھو اقرب الی الصوب۔ فان کنت خرجت من بلدتک
کہ شبہ دیگرا پیش کنی و ہمیں اقرب بصواب ست پس اگر تو بر قدم صلاحیت از شہر خود
علٰی قدم السّداد۔ ولیس فی قلبک نوع من الفساد۔ فلا یشق علیک ما
بیروں آمدی و در دل تو ہیچ فسادے نیست پس بر تو گراں نخواہد آمد
کتبنا الیک وتقبله کعدلٍ فارغٍ من الحقد والعناد۔ وان کنت تظن ان
آنچہ ما عرض کردیم بر تو وہمچو عادلے او را قبول خواہی کرد۔ و اگر تو ایں گمان میکنی کہ
ھٰذا الطریق لا یظفرک بمرادک۔ فایقن انک ترید ھناک بعض فسادک
ایں طریق ترا بمراد تو نہ رساند۔ پس یقین میکنم کہ تو اینجا بعض فسادہا را ارادہ میداری
وکذٰلک ظھرت الاٰثار۔ وعلم الاخیار فانّی لمّا اوصلت عزمی الی اذنیک۔
وہمچنیں آثار ظاہر شدند و نیکاں دانستند چراکہ من چوں آں قصد خود تا ہر دو گوش تو رسانیدم
تراکمت الظلمۃ علٰی عینیک۔ وغشیک من الغمّ۔ ما غشی فرعون من
پس تاریکی بر دو چشم تو نشست و پوشید ترا آں اندوہ از غم کہ پوشیدہ بود فرعون را از
الیمّ۔ وآلت حالتک الی سلب الحواس۔ وجعلک اللّٰہ فی الاخسرین
دریا و حالت تو بسوئے سلب حواس منجر شد و خدا ترا دریں جنگ از زیاں کاراں
فی ھذا البأس۔ ثم امتدّ منک الھیاج لترک الحیاء۔ لتنکث عھد
کرد۔ باز دراز شد ستیزہ کردن تو از ترک حیا۔ تا کہ ما عہد
حضرۃ الکبریاء۔ فالعجب کل العجب وانت انسان او من العجماوات۔
خداوند خود را بشکنیم پس تعجب است تمام تعجب آیا تو انسانی یا از حیوانات ہستی۔

فأنك ترغبنی فی نقض العهد یاذا الجهلات۔ وقد علمت انک خیرت ۳۱۱

کہ تو برائے نقض عہد مرا رغبت می دہی وتو خوب دانستی کہ در ہر ساعتے

فی کل ساعة لتجدید الشبهة۔ فلیس الاٰن انحرافک الا من فساد القلب

ترا اختیار دادہ شد کہ تو شبہ خود را تازہ کنی پس نیست اکنوں انحراف تو مگر از خرابیٔ دل

وسوء النیة۔ والذی انزل المطر من الغمام۔ واخرج الثمر من الاکمام

و بدنیتی وقسم بخدائے کہ باراں را از ابر فرود آورد و بار را از شگوفہا بیروں کشید

لقد نویت الفساد۔ وما نویت الصدق والسداد۔ وکان الله یعلم انک

کہ تو نیت فساد کردی و نیت صدق و سداد نمی داری و خدا می دانست کہ تو

لای مکر وافیت القریة وحللت۔ وعلی ای قصد اجفلت۔

برائے کدام مکر دریں دِہ آمدی و بر کدام قصد شتافتی۔

فسقاک کاسک۔ واراک یاسک۔ ولم یزل بصری یصعد فیک و

پس پیالۂ تو ترا نوشانید و نومیدی تو بر تو ظاہر کرد۔ و ہمیشہ بود بینائی من کہ بالا می نگریست در تو

یصوّب۔ وینقر عنک وینقّب۔ حتّٰی ظهر لی انک من المرائین لا من

و پائیں می نگریست و می کاوید از تو و تفتیش می کرد تا آنکہ بر من ظاہر شد کہ تو از زیاں کاراں ہستی نہ از

عطاش الحق والطالبین ولا تبتغی الا شهرة عند زمع الناس۔ وعند

تشنگان حق و طالباں و نمی خواہی مگر شہرت نزد سفلہ مردم و نزد

سفهاء القوم الذین قد سجنوا فی سجن الخناس۔ ثم انی کما

آں سفہاء قوم کہ در زندان شیطان اند باز من ہمچناں کہ

احلفت نفسی احلفک بالله سریع الحساب ان لا تبرح هٰذه القریة

نفس خود را قسم دادہ ام ترا نیز قسم می دہم کہ ازیں دِہ بجز ایں صورت بیروں

الا بعد ان تعرض شبهاتک بخط کتبت فی الکتاب۔ و تسمع

نہ روی کہ شبہات خود را بطوریکہ در خط نوشتہ ام پیش کنی و جواب

مَا اَقول لك فی الجواب۔ وادعوا الله السمیع المستجیب القدیر القریب
من بشنوی و دُعا می کنم نزد خدائے مستجیب الدعوات و قادر و قریب
اَنْ یلعن من نکث بعد ھذہ الالیۃ۔ وما بالی الحلف وذھب من غیر
کہ لعنت کند بر آں شخص کہ ایں قسم را بشکند و بغیر تصفیہ برود و ہیچ پروائے
فصل القضیۃ۔ ورحل قبل دَرْء ھٰذہ المخاصمۃ۔ مع انّہ اُنبِئَ بھذا البھل
قسم ندارد و کوچ کرد قبل دُور کردن ایں مخاصمت باوجودیکہ اورا بارسال خط ازیں لعنت
بارسال الصحیفۃ۔ وکنت انتظر ان ھذا العدوّ یخاف ھذہ اللعنۃ۔ او یختار
اطلاع دادہ شدہ و بودم کہ انتظار می کردم کہ ایں دشمن ازیں لعنت خواہد ترسید یا کوچ را
الرحلۃ۔ حتّٰی وصلنی خبر فرارہ فھٰذا نموذج دینہ وشعارہ قاتلہ اللّٰہ
اختیار کند تا آنکہ خبر گریختن او بمن رسید پس ایں نمونہ دین و شعار اوست وائے بر وے چگونہ
کیف نکث الحلف بالجرءۃ۔ فیارب اذقہ طعم نقض الحلفۃ۔ وقد حق
قسم را بشکست رب پروردگار من بچشاں اورا مزۂ شکستن قسم و آنچہ گفتہ بودم درست شد کہ او ہرگز
القول منی انہ لا یوافیض لازالۃ الشبھات۔ ولا یمیل الا الی بھتان
برائے ازالہ شبہات نزد من نخواہد آمد و میل نخواہد کرد مگر بسوئے بہتان
وکید وفریۃ کما ھی عادۃ اھل المعادات والجھلات۔ وکان ھذا الرجل
و مکر و دروغ چنانکہ عادت دشمنان است ایں شخص ارادہ کردہ بود
عزم علی ممارات مشتدۃ الھبوب۔ ومبارات مشتطۃ اللھوب۔ لیشتبہ
کہ چناں ستیزہ کند کہ وزیدن او سخت باشد و معارضہ کہ از حد گذرندہ باشد تا امر بر
الامر علی العوام۔ ولیخفی صدق الکلام تحت نھیق اللئام۔ فلمّا
عوام مشتبہ گردد و تاکہ زیر آواز لئیماں صدق کلام پوشیدہ ماند پس ہرگاہ
لم نر فیہ سیماء التقی۔ ولا اثر الحجٰی۔ اردنا ان نخرج الامر من الدجٰی۔
ما در وَے پرہیزگاری ندیدیم و نہ نشان عقلمندی۔ ارادہ کردیم کہ امر را از تاریکی بیروں آریم۔

وقد سبق منی عہدی فی ترک المباحث کما مضیٰ وکان ھٰذا امرًا من
وعہد من پیش زیں شدہ بود کہ مباحثات نخواہم کرد و ایں امر ازاں خدا
ربّی الّذی یعلم الغیوب۔ ویُنقّد القلوب فتحامینا کیدہ۔ وجعلنا
بود کہ غیب ہا مے داند و تنقید دلہا میکند پس دُور شدیم از مکر او و نفس او را
نفسہ صیدہ۔ وحینئذٍ حفّت بی فرحتان۔ وحصل لی فتحان۔ ولم اَدرِ
شکار کردیم و آنگاہ گرفت مرا دو خوشی و حاصل شدند برائے من دو فتح و نیافتم
بایھما انا اَوفی مرحا واصفی فرحا فشکرت کالحیران۔ ولا حاجۃ الیٰ
کہ کدام خوشی مرا زیادہ و کامل است پس شکر کردم ہمچو حیران و ہیچ حاجت نیست کہ
اعادۃ ذکر ھٰذہ الفرحۃ والفتح والنصرۃ۔ فانک سمعت کیف انکفأ العدوّ
اعادہ ذکر ایں فرحت و فتح کنیم چراکہ تُو شنیدی کہ چگونہ دشمن بنومیدی
بالخیبۃ والذلّۃ ووصمۃ اللّعنۃ وارصدتہ باحلافی ایّاہ للّعنۃ والبرکۃ۔
و ذلت و داغِ لعنت بازگشت کرد و آمادہ کردیم او را بقسم دادن خود برائے لعنت و برکت۔
فحمل اللعنۃ وذھب بھا من ھذہ الناحیۃ۔ واَمّا الفتح الذی
پس لعنت را برداشت و ازیں ناحیہ بلعنت رفت۔ مگر آں فتح کہ تا اکنوں
اُخفی الیٰ ھٰذا الوقت من اعین الناس فھی اٰیاتٌ وُضعت علیٰ
از مردم پوشیدہ داشتہ شد پس آں نشان ہا ہستند کہ بر
راس العدا کالفاس۔ وکُنّا ناضلنا بالاعجاز۔ کما یُتناضل یوم البراز۔
سر دشمنان ہمچو تیر او فتاد۔ و بودیم کہ جنگ کردیم از رُوئے معجزہ ہمچناں کہ در میدان جنگ می کنند۔
فنصرنا اللہ فی کل موطنٍ واخرجنا الذھب من کل معدن وکنت
پس در ہر میدان خدا ما را فتح داد و از ہر معدن زر بیروں آوردیم و بودم کہ
قلتُ للناس ان اللہ سیظھر لی اٰیۃ الیٰ ثلث سنین۔ لا تمسھا ید
وعدہ کردم مردم را کہ خداتعالیٰ تا سہ سال نشانے برائے من ظاہر خواہد کرد چُناں نشانے

آحد من العٰلمین۔ فان لم تظھر فلست من الصّادقین۔ فالحمد للّٰہ
خواہد بود کہ دست مخلوق براں مس نخواہد کرد پس اگر آں نشان ظاہر نشد دریں صورت از خدا و ندیستم پس شکر
علیٰ ما اظھر الاٰیات واخزی العدا۔ ونری ان نکتبھا مفصلۃ لکل
خدا تعالیٰ است کہ نشان ہا نمود و دشمنان را رُسوا کرد و میخواہیم کہ نشان ہا برائے طالبان ہدایت اینجا
من یبتغی الھدیٰ۔
بہ تفصیل می نوشتیم۔

تفصیل اٰیات ظھرت فی ھٰذہ الاعوام
تفصیل آں نشان کہ دریں سہ سال بظہور آمدند
الثلثۃ وتفصیل فتح رُزِقنا
و تفصیل آں فتح کہ دریں جنگ
فی تلک الحماسۃ
ما را نصیب شد۔

اللّٰہ اللّٰہ لہ المجد والکبریاء۔ ومنہ القدر والقضاء۔ تسمع حکمہ الارض
خدا است خدا است مرا و راست بزرگی و کبریائی۔ و از وست قدر و قضاء۔ می شنود حکم او زمین و
والسماء۔ وتطیعہ الاعیان والافیاء۔ والظلمات والضیاء۔ یعطی الفھم
آسمان و اطاعت می کنند او را اصل ہا و سایہ ہا و تاریکی و روشنی عطا می کند فہم ہر کرا
من یشاء ویسلب ممن یشاء۔ سبحانہ وتعالیٰ اظھر علاءنا وحط اعداءنا
می خواہد و سلب می کند فہم از ہر کہ می خواہد۔ پاک بلند ست و تعالیٰ ظاہر کرد غلبہ ما را بزیر افگند دشمنان ما را آفتابہائے
شموسھم کُوِّرت۔ ونجومھم انکدرت۔ وجبالھم نُسفت۔ وحبالھم مُزِّقت
شاں ہمچو چادر تہ کردہ شدند و ستارہ ہائے شاں بے نور شدند و کوہ ہائے شاں برکندہ شدند و رسن ہا شاں پارہ پارہ کردہ شد۔

۱۱۷

وأشجارهم اجتثت۔ وانوارهم طُمست۔ کادوا کیدًا۔ وکاد اللّٰہ کیدًا۔
و درخت ہائے شاں از بیخ کندہ و نور ہائے شاں محو شاں شد کر می کردند و خدا ہم مکر می کرد۔
فجعل کل من نہض للصّید صَیدًا۔ الم تر الی الذین انکروا اٰیاتی۔
پس ہر کہ برائے شکار کردن برخاست او را شکار کرد آیا نگہ نمی کنی سوئے آں مردم کہ انکار کردند از نشانہائے من
وفتنوا المومنین وصالوا علیٰ عِرضی وحیاتی۔ کیف اذاقہم اللّٰہ
و ایذا دادند مومناں را و حملہ کردند بر آبروئے من و حیات من چگونہ رسانید خدا تعالیٰ ایشانرا
عذاب الحریق۔ وجعل بیننا وبینہم فرقانًا وغادرہم کالغریق۔
عذاب سوزندہ و پیدا کرد در ما و ایشاں فرقے ظاہر و بگذاشت ایشانرا ہمچو غرق شدہ۔
وکذالک جعل لکل عدوٍّ نصیبًا من الذلّة ذالک بما عصوا امر
ہمچناں برائے ہر دشمن بہرہ از رسوائی مقرر کرد ایں از بہر ایں کہ ایشاں نافرمانی
ربّہم وقاموا للمقابلة۔ وعُرض علیہم الاٰیات کالقسطاس المستقیم
ربّ خود کردند و پیش کردہ شدند بر ایشاں نشان ہا ہمچو ترازوئے راست
والمعیار القویم۔ فاعرضوا عنہا کالضنین اللئیم۔ فسوف یعلمون
و معیار درست پس کنارہ کردند ازاں نشان ہا ہمچو بخیل و لئیم پس عنقریب خواہند دانست
اذا رجعوا الی اللّٰہ العلیم۔ ولیس بحاجة ان نکتب ھٰہنا تلک الاٰیات۔
چوں واپس کردہ شدند بسوئے خداوند دانا و ہیچ حاجت نیست کہ ما ہمہ آں نشان درینجا بنویسیم۔
فنکتفی باٰیات ظہرت فی ہذہ السنوات۔ فمنہا ان اللّٰہ کان وعدنی
پس کفایت می کنیم بآں نشان ہا کہ دریں سہ سال ظاہر شدند و ازاں جملہ نشان ہا ایں است کہ خدا مرا
وعدًا اشعتہ فی کتابی البراہین۔ وقد مضت علیہ مدّة ازید من
وعدہ کردہ بود کہ شائع کردم او را در کتاب خود براہین احمدیہ و مُدّتے زیادہ از بست سال بر آں
عشرین۔ وکان خلاصة ما وعد انہ لا یذرنی فردًا کما کُنت فی
گذشتہ است و خلاصہ وعدہ او ایں بود کہ او مرا تنہا نخواہد گذاشت چنانکہ من در آں

ذالك الحين۔ و يأتي بافواج من المصدقين المخلصين۔ ولا يتركني
زمانه بودم و فوج ہا از مصدقین و مخلصین خواہد آورد و نخواہد گذاشت

ص۱۱۱

وحيدًا طريدًا كمثل الكاذبين المفترين۔ بل يجمع على بابي جنودًا من
مرا تنہا رانده شده ہمچو مُفتریان و کاذبان۔ بلکہ جمع خواہد کرد بر درِ من لشکرے از

الخادمين۔ يأتون باموال وتحائف من ديار بعيدة ويبلغ عدّتهم
خادمان و مال ہا و تحفہ ہا از مُلک ہائے دُور دراز خواہند آورد و مقدارشاں

الٰى حدّ لم يُعط علمه المتفرسون من الاغيار والمحبين۔ ولم يُرَ مثله
بآں حد خواہد رسید کہ ہیچ اہلِ فراست را علم آں نداده شده و مانندآں در سال ہائے گذشتہ

في سنين ولم يكن اذذاك لديّ محفل ولا احتفال۔ وما كان يجيئ
بظہور نیامده باشد و نبود درآں وقت نزدِ من ہیچ مجمع و نہ کثرت مردم و ہیچکس یک کس باشد

لهوى ملاقاتي رجل ولا رجال۔ بل كنت كمجهول لا يُعرف۔ و نكرة
یا چند مردم نزدِ من نمی آمدند بلکہ بودم ہمچو شخصے نادانستہ کہ شناختہ نمی شود و ہمچو نکرۂ کہ

لا تتعرف۔ وكُنت مذ فتحت عيني۔ وفجرت عيني۔ احبّ الزاوية
یقین کرده نمی شود و بودم ازاں روز کہ کشاده شد چشمِ من و شگافتہ شد چشمۂ من کہ دوست میداشتم گوشہ را

لأُروي النفس بماء المعارف وانجي من العطش هذه الراوية۔
تا سیراب کنم نفس را بآب معارف و نجات دہم از تشنگی ایں شترِ آب کش را۔

فمضٰى عليّ دهر في هذه الخلوة ولا يعرفني احد من الخواص ولا
پس گذشت برمن یک زمانہ دریں خلوت و نمی شناخت ہیچکس مرا از خواص و

من العامة۔ وكنت في هٰذا الخمول۔ حتى تجلّى عليّ ربي وبشّرني
عوام و من در ہمیں بے قدری و گمنامی بودم تا اینکہ خداوندِ من برمن تجلّی کرد و بشارت

بالقبول۔ وقال اردّ اليك كثيرا من الورٰى بعد ما كفروك وصاروا
قبولی داد و گفت کہ من خلقِ کثیر را سوئے تو رجوع خواہم داد بعد زینکہ ترا کافر خواہند گفت و

من العدا۔ لا مبدل لکلماته ولا رادّ لما قضیٰ وأُفردت الیٰ مدة قدّرہ
دشمن خواہند شد بیچکس نیست کہ تقدیر خدا را بدل کند و ارادہ او را ردّ کند و من تنہا و بیکس تا آں مدّت ماندم

الله لی من الحکمة۔ وغلب العدا واشاعوا فتاویٰ تکفیری فی الاسواق
کہ خدائے من از حکمت خود بخواست و دشمنان غالب شدند وکفرمن در بازارہا و کوچہ ہا شائع

والازقة۔ ثم اُلقی فی روعی فاشعت انّ وقت النصراتیٰ۔ وجاء اوان
کردند بعد در دل من انداختہ شد پس شائع کردم کہ وقت مدد مے آید وقت شگوفہا

الزهر وانجاب الثلوج من الرّبیٰ۔ واشعت ان اٰیة الله تظهر الیٰ
آمد و از پشتہ ہا برف بگداخت و شائع کردم کہ نشان خدا تا سہ سال

ثلث سنین وأُنصر بنصرٍ عجیب من ربّ العالمین وان لم انصر ولم
بظہور خواہد آمد و مدد عجیب از ربّ العالمین مرا خواہد رسید پس اگر مدد نرسید

تظهر اٰیةٌ فلست من المرسلین۔ فلمّا سلخنا رمضان وتم میقات
و نشانے ظاہر نشد پس من از مُرسلان نیستم پس چوں بآخر ماہ رمضان رسیدیم و تمام شد مُدّتِ

ربّنا الرحمان۔ نظرنا الیٰ تلك الزمان۔ فاذا اٰیات الحق بعضها بالبعض
پیشگوئی سہ سالہ۔ نظر کردیم در آں زمانہ سہ سالہ۔ پس ناگاہ نشانہا یافتیم کہ بعض بہ بعض پیوستہ

کدرر ومرجان۔ فشکرنا ربنا علیٰ هذا الاحسان۔ وکیف نوّدی حق
بودند مانند گوہر و مرجان پس شکر کردیم ربّ خود را بریں احسان۔ و چگونہ حق شکر بگذارم

شکرہ ومن این یأتی قوة البیان۔ طوبیٰ لصُبحٍ جاء بفتحٍ عظیم۔ وحبّذا
و قُوّتِ بیان از کجا بیارم۔ چہ خوش است صُبحے کہ ایں فتح را آورد و چہ خوش است

یوم سوّد وجه عدوٍّ لئیم۔ انّا بتسمنا بتسام ثغر الصباح۔ وبشّرنا
روزے کہ رُوئے دشمن سیاہ کرد ما بہ تبسّم دندان صبح تبسّم کردیم و روشنی او

ضوءه بانتشار الجناح۔ وظهرت الاٰیات واقام الله الدلیل۔ وکشف
بازوئے خود گستردہ ما را بشارت داد۔ و نشانہا ظاہر شدند و دلیل را خدا تعالیٰ قائم کرد و حقیقت

الحقیقة وطوی القال والقیل۔ وکفی اللّٰہ مخلوقہ سیل الفتن ومعرّتہ
منکشف گشت وقیل وقال مردم را تہ کرد وکفایت کرد مخلوق را از سیل فتنہ و ضرر آں
وردّ عنہم مضرتہ وکنت اقیّد لحظی بآیة کثرة الجمع۔ وارھف اذنی
ردّ کرد و بودم کہ بستہ بود نظر من بہ نشان کثرت جماعت و تیز میکردم گوش خود را
لوقت ھذا السمع۔ واستطلع منہ کمثل عطاشی من الماء ومظلمین من
برائے وقت ایں شنوائی۔ وتفحص میکردم از ہمچو تشنگان از آب و در تاریکی نشینندگان
الضیاء۔ حتی وصلنی الاخبار من الاطراف والانحاء القریبة والبعیدة
از روشنی تا آنکہ رسید مرا خبرہا از اطراف دیہات قریبہ و بعیدہ
وتبین ان جماعتنا زادت علی مائة الف فی ھذہ الاعوام الثلاثة۔ مع
و ظاہر شد کہ جماعت ما دریں سہ سال از یک لک زیادہ است باوجود
انہا کانت زھاء ثلث مائة فی الایام السابقة۔ بل لم یکن احد معی فی
اینکہ بود آں جماعت قریب سہ صد در ایام سابقہ بلکہ درآں زمانہ
یوم اشعت ھذا النبأ فی البراھین الاحمدیة۔ فخررت ساجد اللحضرة۔
کہ ایں خبر در براہین احمدیہ شائع کردم یک کس نیز بامن نبود پس افتادم سجدہ کنندہ درحضرت
وفاضت عینی برؤیة ھذہ الآیة۔ وواللّٰہ جاءنی فوج بعد فوج فی ھذہ
عزت۔ وبدیدن ایں نشان اشک چشم من جاری شد۔ وبخدا کہ فوجے بعد فوجے دریں سال سوئے
السنوات۔ وکدتُ ان اسئم من کثرتھم لولا امرت من ربّ الکائنات۔
من آمدند ونزدیک بود کہ من از ایشاں بستوہ مے آمدم اگر حکم باری تعالیٰ نہ بودے۔
وکم من معادی جاءنی وھم یتنصّلون من ھفوتھم۔ ویتندمون علی فوھتھم۔
وبسیار دشمنان بمن آمدند و از لغزش سابق بیزاری مے جستند وبرگفتہ خود پشیمان می شدند
وکم من غالٍ انتھوا عن جنون ومجونٍ۔ وتابوا وصاروا کدرٍّ مکنون۔
وبسیار غلو کنندہ باز آمدند از جنون و بیباکی و توبہ کردند وشدند ہمچو در مکنون۔

والذین کانوا اکثروا اللغط۔ وترکوا الصواب واختاروا الغلط۔ اریٰھم الاٰن

و آنانکہ بسیار خروش مے کردند و صواب را ترک کردہ غلط را اختیار کردند۔ امروز می بینم ایشانرا

یبکون فی حجراتھم۔ ویبلّون ارض مسجداتھم وابکی لبکاء عینیھم کما کنت

کہ در حجرہ ہائے خود گریہ می کنند وسجدہ گاہ خود را تر می نمایند و می گریم بباعث گریہ شان ہمچناں کہ

ابکی علیھم۔ دخل اللہ فی قلوبھم ونجّاھم من ذنوبھم۔ واستخلص

بر ایشاں می گریستم۔ داخل شد خدا تعالیٰ در دلہائے شان و نجات داد اوشانرا از گناہان شاں و فتح کرد قلعہ ہائے

صیاصیھم۔ وملکَ نواصیھم۔ ونظر اللہ الیھم ووجدھم قائمین علی

ایشاں را۔ و مالک شد سرہائے ایشانرا ونگہ کرد خدا تعالیٰ سوئے ایشاں و یافت اوشاں را ایستادہ بر

الصالحات۔ فجعلھم ابریاء من التبعات۔ کذالک اری جذبۃ سماویۃ

اعمال نیک پس گردانید ایشانرا پاک از انجام بد ہمچنیں می بینم جذبہ آسمانی کہ

فی قوتھا۔ وجبروت اللہ فی شوکتھا۔ وکل یوم یُقتاد العاصی۔ ویُستدنی

در قوۃ خود است وجبروت الٰہی را کہ در شوکتِ خدا است وہر روز کشیدہ می شود سرکشے و نزدیک کردہ

القاصی۔ واریٰ حزبی قد وضح لھم الحق کافترار ثغر الضوء۔ وغمرھم

میشود دوری و می بینم گروہ خود را کہ ظاہر شد برائے شاں حق ہمچو پیدا شدن روشنی بامداد و پوشانید اوشانرا

اللہ بنوالہ بعد البوء۔ فایّ شیءٍ خلّصھم من النعاس۔ وکانوا لا یمتنعون

خدا تعالیٰ بعطائے خود بعد اقرار گناہ پس چہ چیز ایشانرا از خواب رہائی داد و بودند کہ بہ تبرہم باز

بالفاس۔ وکانوا لا یعبأون بالمساعی ولا یفکرّون فی امری بل یعافون

نمی آمدند۔ و بودند کہ باشارت من ہیچ التفات نمی کردند و فکر نمی کردند در کار من و از رغبت من کراہت میداشتند

بعاعیّ۔ فجذبت بعضھم الرؤیا الصالحۃ وبعضھم الادلّۃ القطعیۃ۔

پس جذب کرد بعض اوشانرا خواب صالحہ و بعض را دلائل قطعیہ۔

وکذلک صرت الیوم راعی اقاطیع۔ وکل سعید اٰتانی القلب المطیع۔

و ہمچنیں من امروز چرانندہ رمہ ہا شدم و ہر سعیدے دل مطیع خود مرا داد

ص ۱۲۱

وان کنت استولی علیك الریب۔ واشتبه علیك الغیب۔ وتعجبت
و اگر بر تو شک غالب شده است و غیب بر تو مشتبه شده وتعجب کردی کہ
کیف اجتمع ھذا الجمع فی امدٍ یسیرٍ۔ فقد نھضتَ لانکار امرٍ شھیرٍ۔
چگونہ ایں قدر جماعت دریں مدت سہ سال جمع شد پس برخاستی برائے انکار امر مشہور ۔
ولا یخفی امرنا ھذا علی صغیرٍ وکبیرٍ۔ وقد سمعتَ انّی اشعتُ ھذا النبأ
و ایں امر ما بر ہیچ صغیر و کبیر پوشیدہ نیست ۔ و شنیدی کہ من دراں زماں ایں خبر را شائع کردم
فی زمن کنت لا یعرفنی احد ولا اعرف احدًا۔ فاتق اللّٰہ واترك وَبَدًا
کہ کس مرا نمی شناخت و نہ من کس را می شناختم پس از خدا بترس و غضب را بگذار
وان کنت فی ریب من زمن کتابی البراھین۔ فاسئل اھل قریتی ھذہٖ
و اگر ترا دربارہ زمانہ براہین شکے ست پس از باشندگان ایں دہ
واسئل من شئت من المطّلعین۔ وان کنت فی شك من عدّۃ جمعٍ
بپرس و از ہرکہ اطلاع دارد ازو بپرس و اگر تو از شمارِ آں جماعت شک می کنی کہ
جمعوا فی ھذہ الاعوام الثلٰثۃ فاسئل الحکومۃ ما عندھا عدّۃ جماعتنا
در سہ سال نزدِ من جمع شدہ است پس بپرس از اہلِ حکومت کہ چہ شمار کردہ بودند
قبل ھذہ السنۃ الجاریۃ۔ ثم خُذ منّا ثبوت ھذہ السنۃ المبارکۃ
قبل ازیں سال موجودہ باز از ما بستاں ثبوت ایں سال مبارک
التی سبقت کل سنٍ من السنین الماضیۃ علٰی طریق خرق العادۃ۔
آنکہ بر سالہائے گذشتہ بطور خارق عادت سبقت کردہ است ۔
وان کنت صاحب دھاءٍ۔ لا ذُودۃ عنادٍ واباءٍ فلا یعسر علیك فھم
و اگر صاحبِ عقل ہستی نہ کرم عناد و انکار پس بر تو فہمیدن ایں نشان
ھذہ الاٰیۃ۔ بل تستیقنھا کل الایقان وتمتنع من الغوایۃ۔ اِن شھد
مشکل نخواہد بود بلکہ از ہمہ وجوہ یقین خواہی کرد و از گمراہی باز خواہی آمد۔ اگر دو گواہ باشند

لا كرعدلان من المسلمين. فيتحقق صدقه عند المتفقهين. فما بال امر
برائے امرے از مسلمانان۔ ثابت میشود صدق آں امر نزد فقہا۔ پس چہ حال آں امر خواہد
يشهد له الوف من المسلمين. ولا بد لهم ان يشهدوا ان كانوا متقين.
بود کہ ہزارہا مسلمانان گواہ او ہستند۔ وضروری است کہ ایشاں گواہی دہند اگر متقی ہستید۔
وان شئتم فاسئلوا ابا السعيد الذى هو من ائمتكم. بل من اجل الافراد
و اگر خواہید بپرسید از محمد حسین ابوسعید کہ او از امامانِ شما است بلکہ از بزرگتر افراد
من فئتكم وقد كتب تقريظا على كتابى البراهين. وكان يوافينى فى ذالك
گروہ شما است و او بر کتاب من براہین احمدیہ تقریظ نوشتہ است و بود کہ نزدِ من دراں وقت
الحين. فاسئلوه كم من جماعة كانت هى فى ذالك الزمان. وان تستضعفوا
می آمد پس ازو بپرسید کہ چہ قدر جماعت دراں زمانہ بود و اگر ضعیف بدانید
شهادته من غير البرهان. فاسئلوا كل من هو موجود فى قريتى وما الحق بها
شہادتِ او بغیر دلیلے۔ پس ازاں ہمہ مردم بپرسید کہ در دِہ من ہستند وازاں مردم
من البلدان. ووالله ما كنت فى زمن تاليفه الا كفتيل. او كخامل ذليل.
بپرسید کہ در شہرہائے گرد و نواح ہستند۔ و بخدا من دراں زمانہ ہمچو رشتہ ہائے تاریک خرما بودم یا ہمچو گمنام ذلیل۔
وكنت لا يعرفنى الا قليل من سكان القرية فضلا عن ان اوقر فى اعين
و بودم کہ نمی شناخت مرا مگر اندکے از باشندگانِ قریہ دُور تر ازیں کہ عالمان و رئیسان
طوائف العلماء واهل الثروة والعزة. بل ما كنت شيئا مذكورا. وكنت
و اہل عزت مرا بدانند بلکہ من چیزے نبودم کہ ذکرش کنند وآں شخص را
اشابه متروكا مدحورا. وان هذا اجلى البديهات فحققوا كيف ما
مشابہ بودم کہ متروک و راندہ شدہ باشد و ایں از اجلٰے بدیہات ست پس تحقیق کنید چنانکہ
شئتم يا ذوى الحصاة. وسمعتم ان الله اوحى الىّ فى ذالك الزمان. انه
خواہید اے دانشمنداں۔ و شما شنیدہ اید کہ دراں زمانہ خدا مرا وحی کردہ بود۔ کہ او

ص۱۲۳

لا یترکنی فردًا۔ و یجھزلي فوجًا من الخلّان۔ فأنجز وعدہ فی ھٰذہ
مرا تنہا نخواہد گذاشت و فوجے از دوستان برائے من طیار خواہد کرد پس دریں سہ سال وعدۂ خود را
السنوات الثلاث۔ واحییٰ الوفا علی یدی او بعث من الاجداث۔
بایفاء رسانید۔ و زندہ کرد ہزارہا بر دستِ من و برانگیخت از قبرہا۔
فالامر الذی لم یحصل لنا فی عشرین سنۃ۔ ثم حصل فی ثلاثۃ۔ بعد ما
پس آں امر کہ حاصل نشد ما را در بست سال۔ باز حاصل شد در سہ سال۔ بعد ازانکہ
جعلناہ مناط صدقنا بحلفۃ۔ فلا شك انہ امر خارق العادۃ و اٰیۃ
ما او را مناط صدق خود مقرر کردہ ایم۔ پس ہیچ شک نیست کہ از خارق عادت و بشارتے
عظیمۃ من حضرۃ العزۃ۔ وان کنتم فی شك من ھذہ الاٰیۃ۔ فاتوا بمثلھا
بزرگ است۔ و اگر شما دریں نشاں شکے دارید پس نظیر آں
من القرون القدیمۃ او الجدیدۃ واٰخرجوا لنا ما عندکم من المثال۔ فی
از زمانِ قدیم یا جدید بیارید و آنچہ مثال آں نزد شماست پیش کنید کہ
ھذا النصر من اللہ ذی الجلال۔ ولکن علیکم ان تاخذوا نفوسکم بھذا
ہیچو مدعے کاذب را شدہ باشد مگر بر شما واجب است کہ بر نفوس خود ایں
الالتزام۔ ان لا تخرجوا من مماثلۃ المقام۔ واروني رجلًا وعد کمثلی علیٰ
لازم گیرید کہ از مماثلت مقام بیروں مروید و بنمائید مرا شخصے کہ ہمچو من در ایام
بناء الوحی من الحضرۃ فی ایام الغربۃ والوحدۃ۔ ثم کذبہ العدا ونھضوا
غربت و تنہائی دعوت کردہ باشد باز تکذیب او کردند دشمناں و برخاستند
للمقابلۃ۔ وجھدوا جھدھم لاعدامہ بکل نوع من الحیلۃ ولم یکن الزحام
برائے مقابلہ و کوشش کردند برائے معدوم کردن او بہر حیلہ و نبودش مردم
یسفر عنہ فی حین من الاحیان۔ ولم یبق مکیدۃ الا واستعملوھا کالسیف
کہ کشاید از وقتے از اوقات۔ و ہیچ مکرے نماند کہ استعمال نکردہ شد ہمچو تیغ و سناں

۱۲۴

والسنان۔ ومع ذلك بلغت جماعة من نفس واحدة الى مائة الف وانتشرت

و باوجود ایں ہمہ مزاحمت جماعت او از یک کس تا بیک لکھ رسید

فی البلدان۔ وانی کفرت مرة من اقلام القضاة۔ واخری سقت الی المحاکمات

و من چناں بودم کہ گاہے قاضیاں بر من فتوی کفر دادند و وقت دیگر سوئے محاکمات کشیدہ شدم۔

ثم ما کان مآل امرنا الا الفتح وزیادة الجماعة من فرد واحد الی مائة الف او

بانجام امر ما فتح و زیادہ شدن جماعت بود و از یک کس تا لکھ یا

اکثر من هذه العدة۔ فاروني كمثلها ان كنتم تحسبونها تحت القدرة الانسانية

زیادہ ۔ پس اگر توانید نظیرش پیش کنید۔

ووالله اني اعطيكم الفاً من الدراهم المروجة صلة مني عند غلبتكم في

و بخدا من ہزار روپیہ شمارا خواہم داد این انعام از طرف من است اگر شما در

هذه المقابلة۔ وهذا وعد مني بالحلفة۔ وان لم تفعلوا ولن تفعلوا

مقابلہ غالب شدید و ایں از من وعدہ ست بقسم۔ و اگر ایں مقابلہ نتوانید کرد و ہرگز نتوانید کرد

فليس لكم الا صلة اللعنة۔ الى يوم القيمة۔ اتنكرون آيات الله بغير حق

پس برائے شما انعام لعنت ست کہ تا روز قیامت ست آیا بغیر حق انکار نشان ہائے خدا می کنید

ثم لا تأتون بمثلها وتسقطون على مكانتكم كالجيفة + ويل لكم ولهذه العادة +

باز نظیر آں پیش نتوانید کرد و بر مکان خود ہمچوں مردار می افتید۔ واویلا بر شما و بر عادت شما۔

ومن آياتي التي ظهرت في هذه السنوات۔ هو اني اشعت قبل الوقت ۱۲۵

و منجملہ آں نشانہا کہ دریں سالہا ظاہر شدند ایں است کہ قبل انتشار طاعون من شائع کردم

ان الطاعون ينتشر في جميع الجهات۔ ولا يبقى خطة من هذه الخطط المبتلاة

کہ طاعون در جمیع اطراف شائع خواہد شد۔ و باقی نماند زمین از زمین ہائے ایں دیار

بالآفات۔ الا ويدخلها كالغضبان۔ ويعيث فيها كالسرحان۔ وقلت قد كشف

مگر طاعون دراں داخل خواہد شد ہمچو خشمگین و تباہی افگند در ایشان ہمچو گرگ و گفتم کہ من خبر دادہ شدم

عليّ من ربّي سِرٌ مكنون۔ وهواتّ ارضًا من ارضين۔ لا تخلو من شجرة الطاعون

از ربّ خود کہ ہیچ زمینے از زمین ہا از درخت طاعون و ثمرہ موت

وثمرة المنون۔ اَلْاَمْرَاضُ تُشَاعُ وَالنُّفُوْسُ تُضَاعُ ذلك بانّ الله غضب

خالی نہ خواہد ماند۔ امراض طاعون شائع خواہند شد وجانہا ضائع خواہند گشت۔ ایں طاعون برائے ایں

غضبًا شَدِيْدًا۔ بما فسق الناس ونسوا ربًّا وَحِيْدًا۔ فجهز الله جيش

ظہور خواہد کرد کہ خدا سخت غضبناک شدہ است چراکہ اکثر مردم فاسق شدہ و خدا را فراموش کردہ اند پس خدا طیارٔ

هٰذا الداء۔ ليذيق الناس ما اكتسبوا من انواع الجريمة والفحشاء فانتشر

کرد لشکر ایں مرض تا بچشانند مردم را جزائے اعمال بدکاری شاں۔ پس منتشر شد

الطّاعون بعد ذلك فى البلادِ۔ وجعل ذوى الارواح كالجماد۔ ودخل

طاعون بعد ازیں دریں دیار ۔ وجانداراں را ہمچو جماد ساخت ۔ و داخل شد

ملكنا هٰذا او نديّره بقعة وتخيّر الاماتة حرفة۔ فان شئتَ فاقرء ما

در ملک ما و او را خانہ خود ساخت اینجا را و اختیار کرد میرانیدن را پیشہ و اگر بخواہی پس بخواں

اشعتُ فى جميع هذه البلاد ثم استحى واتق الله ربّ العباد۔

آنچہ شائع کردم دریں بلاد باز حیا کن و از خدا بترس ۔

ومن أيٰتى التى ظهرت فى هذه المدة۔ موتُ* رجال عادونى واٰذونى

ومنجملہ آں نشانہا کہ دریں مدّت سہ سالہ ظاہر شدند موت مردمانے است کہ با من عداوت کردند

وعزونى الى الكفرة۔ وسبّونى على المنابر وجرّونى الى الحكومةِ فاعلم انّ الله

ومرا ایذا دادند ومرا بکافراں نسبت دادند ومرا بر منبرہا دشنام دادند یا سوئے حکام مرا کشیدند بداں خدائے من

۱۲۶

* الحاشية۔ وكان منهم رجل مسمى برسل بابا الامرتسرى وقد اشعت قبل موته فى الاعجاز الاحمدى انه يموت بعض علماء تلك البلدةِ من الطاعون۔ فمات بعده رسل بابا الامرتسرى وانه اية ظهرت فى هذه السنوات ففكروا يا ذوى الحصاة۔ منه

كان خاطبني وقال يا أحمدي أنت مرادي ومعي۔ أنت وجيه في

مرا مخاطب کرده بود وگفته بود اے احمد من تو مراد منی و با منی و تو در درگاه من

حضرتي۔ اخترتك لنفسي۔ وسرك سري وأنت معي وأنا معك۔

وجیه هستی ترا از بهر خود اختیار کردم و راز تو راز من ست و تو با منی و من باتو ام۔

وأنت مني بمنزلة لا يعلمها الخلق إذا غضبت غضبت۔ وكلما أحببت

و تو از من بمرتبه هستی که هیچ مخلوق آنرا نمیداند چوں تو بخشم آئی من هم بخشم می آیم و چوں تو بشخص محبت کنی

أحببت۔ إني مهين من أراد إهانتك۔ وإني معين من أراد إعانتك۔

من نیز هم میکنم۔ من اہانت آں شخص خواہم کرد که او اراده اہانت تو میدارد و من مدد آں شخص خواہم کرد که او اراده مدد تو

إني أنا الصاعقة۔ تخرج الصدور إلى القبور۔ أنا تجالدنا فانقطع العدو

می دارد۔ منم صاعقه۔ بعض صدر نشینان مخالفان و موذیان سوئے قبرہا منتقل خواہد شد۔ ما بشمشیر جنگ کردیم

وأسبابه۔ ثم بعد ذلك آذاني رجل بغير حق اسمه محمد بخش وجرني إلى

پس دشمن را بریدیم و نیز اسباب او را۔ باز بعد زیں مرا شخصے ایذا داد ناحق نام او محمد بخش بود و سوئے حکام

الحكومة۔ فصار لوحي ربي أعني تجالدنا كالدرية۔ ومات بالطاعون وانقطع

او مرا کشید۔ پس برائے وحی خدا تعالیٰ که تجالدنا ہست نشانه شد۔ و بطاعون بمرد و رشته

خيط حياته بالسرعة۔ وكنت أشعت هذا الوحي في حياته وأنبأته به فما

زندگی او منقطع شد۔ و بودم که شائع کردم ایں وحی را در زندگی او و او را خبر دادم پس

بالى ومضى بالسخرة۔ ثم بعد ذلك قام رجل لإيذائي اسمه محمد حسن فيضي۔

هیچ پروا نه کرد و تمسخر نمود۔ بعد ازاں شخصے برائے ایذائے من برخاست نام او محمد حسن فیضی بود۔

وكان أعدا أعدائي۔ وسبني وشتمني وسعى لإفنائي وإخزائي ولعنني حتى لعنه

و بود از سخت تر دشمنان من و مرا دشنام داد و سعی کرد از بهر ہلاکت من و رسوائی من و بر من لعنت کرد تا آنکه خداوند من

ربي ورد إليه ما عزا إلى نفسي۔ فما لبث بعده إلا قليلا من الأيام۔ حتى

او را لعنت کرد و ہرچه مرا گفته بود سوئے او واپس گردانید پس برو صرف چند روز گذشتند که

صـ ۱۲۷

رای وجه الحمام۔ وکنتُ کتبتُ فی کتابی الاعجاز۔ ملهمًا من الله الذی یجیب
رُوئے مرگ را دید ۔ و بودم کہ نوشتہ بودم در کتابِ خود اعجاز المسیح بالہام آں خدا کہ دُعائے بیقراراں
المضطر عند الارتماز۔ من قام للجواب وتنمّر۔ فسوف یریٰ انه تندم وتدمّر۔
در وقتِ اضطراب شنود ہرکہ برائے جواب ایں کتاب بایستد انجام او ندامت و موت حسرت خواہد بود۔
فجعل الفیضی نفسه درّیّة کل وحی ذکرتُ۔ وغرض کل الهامٍ الیه اشرتُ۔
پس فیضی نفس خود را نشانہ ہر وحی کہ ذکر کردم بساخت۔ و نشانہ ہر الہام کہ سوئے او اشارہ کردم
حتی اسکته الموت من قاله وقیله۔ وردّه الی سبیله۔ وکذلك صار نذیر حسین
خود را بگردانید۔ تا آنکہ موت او را خاموش ساخت۔ و سوئے راہِ او او را باز گردانید۔ و ہمچنیں نذیر حسین دہلوی نشانہ
الدهلوی درّیّة وحی الله تخرج الصدور الی القبور۔ فانه کان اوّل من کفّرنی
ایں وحی شد کہ تخرج الصدور الی القبور ۔ او اوّل شخصے است کہ مرا کافر قرار دادہ
واذانی وفرّ من النور۔ وکانت سنة وفاته مات ضال هائمًا بحساب الجُمل۔
۵ ۱۳ ۲۰
و از نور بگریخت و تاریخ وفات او بحساب جمل مات ضال ہائمًا است ۔
ومات ناقصًا ولم یصب حظًا من الکمّل۔ ومن آیاتی شهرة اسمی بالاکرام
و در حالت ناقصہ بمرد و از مرتبہ کاملاں ہیچ حصہ نیافت ۔ و از جملہ نشان ہائے من شہرت من
والتکرمة۔ فی هذه السنوات الموعودة۔ وانّ الله کان خاطبنی و بشّرنی باکرامی
بعزت است۔ کہ دریں سہ سال شدہ ۔ و خدا تعالیٰ مرا مخاطب کردہ در بارہ اکرام
وقبولی فی زمن الباس۔ وقَالَ اَنْتَ مِنِّیْ بِمَنْزِلَةِ تَوْحِیْدِیْ وَتَفْرِیْدِیْ فَحَانَ
و قبولیت مرا بشارت دادہ بود ۔ و گفتہ بود کہ تو از من بمنزلہ توحید و تفرید من ہستی پس وقت
اَنْ تُعَانَ وَتُعْرَفَ بَیْنَ النَّاسِ۔ وَقَالَ یَحْمَدُكَ اللهُ مِنْ عَرْشِهٖ وَبَشَّرَنِیْ بحمد
۱۲۵
آمدہ است کہ مدد تو کردہ شود و ترا در دُنیا شہرت دادہ آید۔ و گفت کہ خدا از عرش تعریف تو میکند و مرا بشارت داد
الاناس۔ وبعد ذلك سعی العدا کل السّعی لیعدمونی ویُلحقونی بالغبراء۔
کہ مردم تعریف تو خواہند کرد۔ و بعد ازاں دشمناں تمام تر سعی کردند کہ تا مرا معدوم کنند و بزمین ملحق کنند ۔

ووقع امری فی خطرٍ عظیمٍ من الاعداء۔ فایّدنی ربّی فی ھٰذہ السنوات
و امر من ازاں مردم در خطر عظیم افتاد پس خداوند من دریں سال ہائے مبارک
المبارکۃ۔ وشھّر اسمی الی الدّیار البعیدۃ۔ وھٰذا امرلا ینکرہ احدالا
مددمن کرد۔ و نام من تا دیار بعیدہ مشہور گردانید۔ و ایں آں امر است کہ ہیچکس انکار آں
الذی ینکر النھار مع رؤیتہ الاشعۃ الساطعۃ۔
نتواند کرد کہ بجز کسے کہ انکار روز کند باوجود دیدن شعاع ہائے ساطعہ۔

ومن اٰیاتی کتب اَلّفتُھا فی العربیۃ۔ فی تلک المدۃ المشتھرۃ۔ وجعلھا
و از جملہ نشانہائے من آں کتابہا ہستند کہ در عربی دریں سالہا تالیف کردم و خدا تعالٰی
اللہ اعجازًا الی اتمامًا للحجّۃ۔ واوّلھا اعجاز المسیح ثم بعد ذلک الھُدیٰ۔ ثم
آں کتاب ہا معجزہ من گردانید۔ و کتاب اوّل اعجاز المسیح است بعد ازاں کتاب من الہدیٰ۔ باز
الاعجاز الاحمدی وھو معجزۃ عظمیٰ۔ وکنت فرضت للمخالفین صلۃ عشرۃ
اعجاز احمدی کہ معجزہ عظمیٰ است۔ و برائے مخالفاں انعام دہ ہزار روپیہ مقرر
الآف۔ ان یاتوا کمثل الاعجاز الاحمدی فی عشرین یومًا من غیر اخلاف
کردم۔ اگر مثل اعجاز احمدی در بست یوم بیارند۔

فما بارز احد للجواب۔ کانھم بکمٌ او من الدواب۔ ومع تلک الصّلۃ
پس ہیچکس برائے جواب بیروں نیامد۔ گویا ایشاں گنگ اند یا از چارپایاں ہستند و باوجود ایں لعنت کردم
لعنتُ الصّامتین الساکتین المتوارین فی الحجاب۔ واحفظتھم بہ لکی یتحرکوا
خاموشی اختیار کنندگان پوشیدہ شوندگان را۔ و در خشم آوردم او شانرا تا حرکت کنند
لجواب الکتاب فتواروا فی حجراتھم۔ وما نعلم ما صنع اللہ بقلوبھم مع اطماع
برائے جواب کتاب پس در حجرہ ہائے خود پوشیدہ شدند۔ پس نمیدانم کہ خدا با دل شان چہ کرد باوجود طمع
منّی واعناتھم۔
دادن و رنج دادن۔

ص۱۲۹

ومن اٰیاتی ما انبأ نی العلیم الحکیم۔ فی امر رجل لئیم وبھتانہ العظیم
و از جملہ نشانہائے من ایں است کہ خدا مرا در بارۂ معاملہ شخصے لئیم و بہتان بزرگ او خبر داد
واوحی الیّ انہ یرید ان یتخطف عرضك۔ ثم یجعل نفسہ غرضك وارانی
و وحی کرد سوئے من کہ آں شخص میخواہد کہ آبروئے ترا نقصان رساند۔ باز نفس خود را نشانہ تو خواہد کرد بنمود مرا
فیہ رؤیا ثلث مرّات۔ وارانی ان العدو اعد لذالك ثلثۃ حماۃ لتوھین
در ہمیں امر سہ بار خواب۔ و بنمود مرا کہ آں دشمن سہ کس حامیان برائے توہین و رنج دادن تو طیار
واعنات۔ ورئیت کانی احضرت محاکمۃ کالماخوذین ورئیت ان اٰخر امری
کردہ است۔ و دیدم کہ گویا من در عدالتے حاضر شدم ہمچو گرفتاران و دیدم کہ آخر کار من
نجاۃ بفضل رب العالمین۔ ولو بعد حین۔ وبُشّرتُ ان البلاء یرد علیٰ
نجات است از بدی او بفضل خدا تعالےٰ۔ اگرچہ بعد از وقتے و بشارت دادہ شدم کہ بلا ردّ کردہ خواہد شد
عدوی الکذاب المھین۔ فاشعت کلما رئیت واُلہمتُ قبل ظھورہ فی
بر دشمن اہانت کنندہ۔ پس شائع کردم ہرچہ دیدم وہرچہ الہام یافتم قبل ظہور آں در
جریدۃ یسمّی الحکم۔ وفی جریدۃ اخریٰ یسمّی البدر ثم قعدت کالمنتظرین
اخبارے کہ نام آں الحکم است۔ و در اخبارے دیگر کہ نام آں البدر است و نگذشت بریں مگر یک سال
وما مرّ علیٰ ما رئیت الّا سنۃ فاذا ظھر قدر اللّٰہ علیٰ ید عدوّ مبین اسمہ کرم الدین۔
پس ناگاہ ظاہر شد تقدیر خدائے تعالیٰ بر دستِ دشمن صریح کہ نام او کرم دین است۔
وانہ ھو الذی رغب لاحراقی فی نار تضرم۔ وضرار یعزم۔ واراد ان یسلب
واو ہماں است کہ رغبت کرد برائے سوزیدن من در آتشے کہ فروختہ شد۔ و در گزند قصد کردہ میشود۔ وارادہ کرد کہ
امننا وطمع فی عرضنا لنعدم کل العدم واراد ان یجعل نھارنا اغسی من لیلۃ
امن ما دور کند و در آبروئے ما طمع کند تا نیست نابود شوم وارادہ کرد کہ روز ما را تاریک تر از شبے کند کہ سخت بود
داجیۃ الظلم فاحمۃ اللمم فنحت من عندہ استغاثۃ۔ واعدّ لافراس الوکالۃ
سیاہی او و سیاہ بود موہائے او پس تراشید از نزد خود استغاثہ وطیار کرد برائے اسپان وکالت

اثاثۃ وجمعت الاحزاب و شمر الثیاب۔ لیرمی کلّھم من قوس واحد السھام
بسیار جائے گیاہ پس جمع شدند گروہ ہا وطیاری کردہ شد۔ تا از یک کمان تیرہا برانند وفراموش کردند
ونسوا القدیر العادل العالم المقسط الذی لا یجھل اوصاف الانصاف۔
قادر و دانا و عادل و منصف را کہ اوصافِ انصاف را فراموش نمی کند۔
ومن ذا الذی یرضع عندہ احلاف الخلاف۔ وانہ ھو معنا فکیف
وکیست آنکہ بمکد نزد او پستان ہائے خلاف۔ و او با ما است۔ پس چگونہ
نتاذی من شریر۔ وکیف یولی عیش نضیر۔ وقد بشّرنا انا لن نقتحم مخوفۃ۔
ایذا یابیم از شریر۔ وچگونہ رو گرداند عیش تازہ۔ و ما را بشارت دادہ شد کہ ما در جائے خوفناک
ولن نجوب تنوفۃ وننتظر وعد ربّ العباد واللہ لا یخلف المیعاد۔ وقد ظھر
داخل نخواہیم شد وہرگز قطع نخواہیم کرد بیابان را۔ وانتظار میکنیم وعدہ خدا را و او خلاف وعدہ نمی کند۔ وظاہر شد
بعض انباءہ تعالیٰ من اجزاء ھذہ القضیۃ۔ فیظھر بقیتھا کما وعد من غیر الشک
بعض پیشگوئی ہائے خدا تعالیٰ از جزو ہائے ایں مقدمہ۔ پس ظاہر خواہد شد بقیہ آں چنانچہ وعدہ کرد بغیر
والشبھۃ۔ ھذا حقیقۃ انبائی الذی لم تستطیعوا علیہ صبرا وکتب اللہ لیغلب
شک و شبہ۔ ایں حقیقت آں پیشگوئی ہا است کہ بر آں صبر نکردہ اید و نوشتہ است خدا تعالیٰ کہ غالب خواہند
رُسلہ ولو یمکر العدا مکرا۔ ولیس انکارکم الا من شقوتکم۔ فیا اسفا علیٰ جھلکم
شد رسولان او اگرچہ دشمنان مکر کنند۔ ونیست انکار شما مگر از بدبختی شما۔ پس افسوس بر جہل شما وغباوتِ
وغباوتکم۔ اردنا ان نعطف علیکم نغظتم۔ ورمنا ان ننبط فغضتم۔
شما۔ ارادہ کردیم کہ مہربانی کنیم پس درخشم آوردید قصد کردیم کہ آب بیرون آریم پس آب را کم کردید۔
ثمّ بعد ذالک نکتب جواب ما اشعت۔ وظلمت نفسک والوقت اضعت۔ ۱۲۱
بعد ازیں جواب آں امور نویسیم کہ تو شائع کردی۔ و بر نفسِ خود ظلم کردی و وقت را ضائع کردی۔
اَمّا ما انکرت فی کتابک بلاغۃ قصیدتی۔ وما اکلت عصیدتی۔ فلا اعلم سببہ
مگر آنچہ انکار کردی از بلاغت قصیدۂ من۔ و نخوردی حلوائے من۔ نمیدانم سبب او

الاجهلك وغباوتك وتعصبك ودنائتك - ايها الجهول قُم وتصفح دواوين
مگر جہل تو و غباوتِ تو و تعصب تو و کمینگی تو - اے نادان برخیز و صفحہ صفحہ ببین از

الشعراء - ليظهر لك منهاج الادب والادباء - اتُغلّط صحيحًا وتظن الحسن
دیوان ہائے شعراء تا کہ ظاہر شود بر تو طریق ادب و طریق ادباء - آیا غلط قرار میدہی صحیح را و حسن را قبیح

قبيحا - وتاكل النجاسة - وتعاف النفاسة - ليس فى جُعبتك منزع -
می پنداری - و نجاست را استعمال میکنی و از نفاست کراہت میکنی نیست در تیردانِ تو تیرے -

فظهر لك فى التزرى مطمع - وكذلك جرت عادة السفهاء - انهم يخفون جهلهم
پس ظاہر شد ترا در عیب گیری جائے طمع - و ہمچنیں عادت سفہا جاری شدہ است کہ ایشاں از عیب گیری جہل خود

بالازدراء - ويل لك ما نظرت الى غزارة المعاني العالية - ولا الى لطافة
را می پوشند - و وا ویلا بر تو نظر نکردی طرف خوبی معانی بلند و نہ سوئے لطافت

الالفاظ الغالية - واستقريت القذر كالاذبة - ما فكرت فى حسن اساليب
الفاظ جلیل قدر و جُستی پلیدی را ہمچو مگس ہا فکر نہ کردی در اسلوب

الكلام - ولا فى المنطق ونظامه التام - ايها الغبى علمتُ من هذا انك ما ذقت
کلام و در ہائے حسن نظام اے غبی از ہمیں دانستم کہ ترا از لسان و حسن بیان

شيئًا من اللسان - ولا تعلم ما حسن البيان - ونزوت كالسرحان قبل
ہیچ چاشنی نیست و نے دانی کہ حسن بیان چہ باشد - و ہمچو گرگ قبل

الفهم والعرفان - ابهذا تبارينا فى الميدان - وتبارزنا كالفتيان -
فہمیدن کلام جست کردی - آیا باین مشیخت با ما مقابلہ میکنی - و ہمچو مردان بمقابل می آئی -

۱۳۲ اتتكئ على الاصغر الذى كتب منه الجعفر اليك وكنت قد فررت من هذه
آیا بر اصغر علی تکیہ میکنی آنکہ از طرف او سوئے تو جعفر نوشتہ بود و تو آنگاہ ازیں دِہ گریختہ بودی

القرية مع لعن نزل عليك فاعلم انهم يكذبون وليسوا رجال المصارعة ولا قبل
پس بدان کہ ایشاں دروغ می گویند و دریں مقابلہ تاب مقاومت نیست

لاحد فی هذه المناضلة دع تصلفك یا مسکین فانك لست من الرجال

لاف و گزاف را بگذار که تو از مردان نیستی

ولو کنت شیئًا لما فررت من الاحتیال۔ ثم اعلم انی ما رضت صعاب

و اگر تو چیزے بودی از اینجا بحیله گری نگریختی باز بدان که من این راه ہائے مشکل ادب

الأدب۔ بالمشقّة والتعب بل هذه موهبة من ربّي ونلت منه سمط الدرر

از روئے مشقت و تعب نرم نکرده ام بلکه این بخششے است از طرف خداوند من و یافتم از و سلک مروارید

النخب۔ هذا امری ولکنک ان بارزتنی فعلیك خبیئك یتجلی۔ وسنُریك

یکتا۔ این است حال من مگر اگر تو بمقابله من آئی پس پنهانی تو بر تو ظاهر خواهد شد و بنمائیم تراکه کدام علم

بایّ علوم تحلّی۔ ان تغلیطك احق بالتغلیط۔ ولیس فیه دون السلاطة

حاصل کرده و تاریکی تو همچو صبح ظاهر شود۔ سوئے غلطی منسوب کردن تو لائق این ست که او را بغلطی منسوب

لا کبیان السلیط۔ وما جئت قریتی هذه الا لتخدع الناس۔ وتشیع الوسوا

کند و در وے بجز بد زبانی هیچ نیست نه همچو بیان مرد فصیح۔ و نیامدی در ده ما مگر برائے اینکه فریب دهی مردم را و

وما کان اتیانك الا کحجة لا تقضی مناسکها۔ ولا تحصل برکاتها۔ ولما عثرتُ

وساوس را شائع کنی و نبود آمدن تو مگر همچو آن حج که مناسک آن ادا کرده نشوند۔ و برکات او حاصل کرده نشوند پس

علی ما احتلت۔ وعلی ما بادرت الی وکرك واجفلت۔ فاضت عینی علی

چون بر حیله تو اطلاع یافتم و بر اینکه سوئے آشیانه خود شتافتی و بزودی رفتی۔ پس اشک من جاری شد بباعث

شقوتك۔ وخیبتك عند رجعتك۔ خرجت کما دخلت۔ وذهبت کما

بدبختی تو و نومیدی رجوع تو۔ بیرون شدی همچنان که داخل شدی۔ و رفتی همچنان که

حلت۔ ووالله لو کنت وافیتنی لواسیتك ولو عادیتنی وانا لا نضمر

آمدی۔ کاشکی اگر تو نزد من بیامدی پس تو مرا غمخوار یافتی اگرچه تو دشمنی و ما پوشیده نمی کنیم

حقد احدٍ من العدا واذا جاءنا عدوٌّ فالغل خلا۔ ولذالك ساءنی

دشمنی برائے هیچ کس از دشمنان پس چون دشمنے نزد ما آمد پس دشمنی رفت و از بهر همین مرا بد آمد

۱۳۳

لم تبوّءت منزل المشركين۔ وما عفت وما اخترت طريق المتقين۔ انما
که چرا در مکان مشرکین فرود آمدی۔ و ہیچ کراہت نہ کردی و طریق پرہیزگاری اختیار نہ نمودی۔
المشركون نجسٌ وهم اعداءنا واعداء رسُولنا المصطفٰی۔ بل اعدی العدا۔
ندانستی کہ مشرکان پلید اند وایشان دشمن ما و دشمن رسول ما ہستند بلکہ سخت تر دشمنان۔
اتظنون المشركين اقرب اليكم عجبت من نُهاكم۔ اتظنون فينا ظن السوء
آیا گمان میکنید کہ مشرکان قریب تر بشما ہستند از عقل شما تعجب دارم۔ آیا درباره ما بدگمانی دارید
فذالكم ظنكم الذی ارداكم۔ لا تطلب البحث الا كمقامرة۔ ولا تبغ الجدال
پس ہمیں ظن است کہ شما را ہلاک کرد نمی خواہی بحث مگر ہمچو قمار بازی۔ و نمی خواہی جدال
الا كمصارعة۔ فاين صحة النية كالاتقياء۔ واين التدبر كالصُلحاء ترون
مگر ہمچو کشتی پس کجاست صحت نیت ہمچو پرہیزگاران۔ و کجاست تدبر ہمچو صالحان۔ می بینید
آيات الله ثم تنكرونها۔ وتوانسون شمس الحق ثم تكذبونها۔ لا توافوننی
نشانہائے خدا باز انکارِ آں میکنید و مشاہدہ می کنید آفتاب حق را باز تکذیب آں میکنید۔ نزد من بصحتِ
بصحة النية۔ فلا تنجون من الوسوسة الشيطانية۔ وتشيعون كلمات
نیت نمی آئید۔ پس از وسوسہ شیطانیہ نجات نمی یابید۔ شائع میکنید آں کلمات کہ
ياخذ سعيدًا حياءٌ منها۔ وتنسبون الیّ اشياء وانا بریءٌ منها۔ وتؤذوننی
یک سعید را ازاں حیا می آید و سُوئے من چیزہا منسوب میکنید کہ من ازاں بری ہستم و ما از
بالسنكم فی كل حين من الاحيان۔ ونسئل الله ان يلقی علينا جميل الصبر
زبان شما ہر وقت ایذا می برداریم۔ و دُعا میکنیم کہ خدا ما را صبر جمیل بخشد
والسلوان۔ ونصبر علی ایذاءكم حتی ينزل الله غيث رأفته ويُدركنا بلطفه
و ما بر ایذاء شما صبر خواہیم کرد تا وقتیکہ ابر رحمت خدا ببارد و لطف او دست
ورحمته۔ وكيف نقاومكم مع اتباعنا القلائل۔ فنشكوا الی الله كالمضطر السائل
بگیرد۔ و ما چگونہ بدیں گروہ قلیل برابری شما کنیم۔ پس شکایت می بریم سُوئے خدا تعالیٰ ہمچو شکایت مضطر سوال
کننده

ملک۱۲۱

کل من یوذینی منکم بانواع البهتان والتهمة یحسب انه عمل عملًا یدخله فی الجنة

ہر کہ مرا ایذا میدہد بانواع بہتان و تہمت گمان میکند کہ عملے صالحہ بجا آوردہ است کہ او

وکل من یسبّنی ویکفرنی یظنّ انه قطعیة المغفرة۔ فیارب اجبهم من السماء

را در بہشت داخل خواہد کرد۔ و ہر کہ مرا دشنام میدہد کافر میگوید گمان میکند کہ قطعی بہشتی است۔ پس اے خدائے من ایشان را

ولیس لنا من دونك عند هذه الفتنة۔ رب ان کنت وجدتنی اخترت طریقا

جواب دہ و مارا بجز تو دیگرے نیست۔ اے خدائے من اگر مرا چناں یافتی کہ طریقے اختیار کردم

غیر طریق الفلاح۔ فلا تترکنی من لیلتی هذه الی الصباح۔ ایها المعادون

کہ آں طریق فلاح نیست پس مرا آں قدر مدت ہم مگذار کہ شب را صبح کنم اے عداوت کنندگان

لیس بناء نزاعکم الا علی مسئلة واحدة۔ فلم لا تطمئنون بآیات شاهدة۔

نیست بناء نزاع شما مگر یک مسئلہ و بس۔ پس چرا اطمینان نمی کنید بہ نشانہائے موجودہ

وانا تمسکنا فی امر وفات عیسٰی بالقرآن وما تمسکتم الا بالهذیان۔ ولو فرضنا

و ما در بارہ وفات عیسٰی بقرآن تمسک کردیم و تمسک شما بجز ہذیان ہیچ چیزے نیست۔ و اگر فرض کنیم

علی سبیل التنزل ان المقام محتمل للمعنیین۔ فالمعنی الذی جاء به الحکم احق

بر سبیل تنزل کہ ایں مقام احتمال دو معنے دارد پس آں معنے کہ حکم آوردہ است لائق تر

بالقبول عند ذوی العینین۔ ودون ذلك جرءة علی الله وخروج الی الکذب

بقبول است نزد صاحبان بصیرت و علاوہ ازیں ایں جرأت است بر خدا تعالیٰ و خروج است سوئے

والمین۔ وقد یوجد استعارات فی بعض الانباء۔ فلا یغرنکم ظاهر بعض

کذب و دروغ۔ و گاہے در بعض خبرہا استعارات یافتہ می شوند۔ پس بفرض صحت ظاہر بعض

الاحادیث بفرض صحتها یا ذوی الدهاء۔ وای نظیر الجأکم الی المعنی

احادیث شما را مغرور نباید شد۔ و کدام نظیر بے قرار کرد شما را سوئے آں معنی

الذی تختارونه۔ ونهج تؤثرونه۔ فلیس والله عندکم الا رسم وعادة۔

کہ اختیار میکنید و سوئے آں طریق کہ مے گزینید۔ پس بخدا صرف عادت و رسم است کہ

ورثتموها من الآباء- وهذا هو سبب الاباء-
وارث آں از پدران خود شدہ اید وہمیں سبب سرکشی است -

۱۲۵ وزعمت انك تستطيع ان تكتب تفسير بعض سُور القرآن قاعدًا بحذائی
بازگمان کردی کہ تُو می توانی کہ مقابل من نشستہ تفسیر بعض سُورۃ ہائے قرآن بنویسی و ہمچو
وتُملی کاملائی- وما تريد من هذا الهذيان- الا لتشتبه امر اعجازی علٰی جهلاء
املاء من املاء کنی و ارادہ نمی کنی ازیں ہذیان - مگر ایں کہ مشتبہ کنی امر معجزہ من بر بعض
الزمان- فان كنت تقدر على هذا النضال- وابطال المعجزة التی اعطيت من
جاہلان زمانہ - پس اگر تُو بریں جنگ قادر ہستی و قدرت داری کہ معجزہ خدا تعالےٰ را باطل
الله ذی الجلال- فنقبل دعوتك وجلالتك لكن بشرط ان يقبل علماءك
کنی - پس ما دعوت تو و بزرگی ترا قبول میکنیم مگر بدیں شرط کہ علمائے اکابر
الاكابر وكالتك- بان يحسبوا هزيمة انفسهم هزيمتك- فلابد لك ان تلقي
وکالت تو منظور فرمایند و ہزیمت ترا ہزیمت خود انگارند - پس ترا ضروریست کہ
بعشرين رقعة مكتوبة مشتملة على ذالك الاقرار- من عشرين علماءك الاكابر
بست[۲۰] رقعہ مکتوبہ مشتمل ایں اقرار از طرف بست[۲۰] علماء خود پیش کنی و آں علماء
المشهورين فی الديار- وان كنت ليس هذا الامر فی قدرتك- فاحلف بالطلاق
جہان باشند کہ در ملک و در علم مشہور باشند- و اگر ایں امر در قدرت تو نیست پس قسم بسہ[۳] طلاق بر
الثلاث على امرأتك- على انك ان لم تقدر على املاء تفسير كمثلی فی المعارف
زنِ خود بخور - بریں مضمون کہ اگر بر تفسیر نوشتن بالتزام معارف
والفصاحة والبلاغة- فتبايعنی على مكانك من غير نوع من الحيلة- والا فلا
و بلاغت ہمچو من قادر نشدی- پس ہمانجا بیعت من کنی بغیر ہیچ حیلہ و عذر - ورنہ ما
نكترث بك ولا نبالی- وقد ثقبناك من قبل بالعوالی- وكيف نختارك وتقول
ہیچ پروائے تو نداریم- و بہ تحقیق ما زیں پیش بر نیزہ حجت کار تو تمام کردیم- و چگونہ ترا اختیار کنیم -

بلسانك انا اعلم ويقول الأخر منكم انا اعلم فكيف نؤثرك على غيرك الا بعد ان
تو بزبان خود میگوئی کہ من دانا ترم و ہمچنیں دیگرے میگوید کہ من داناترم پس چگونہ ترا اختیار کنیم بر غیر تو مگر بعد
تقضى هذا التناقض. وتدفع هذا التهارش. وان عمامة الفضل كالوديعة فمن
آنکہ ایں تناقض. و تہارش دور کردہ شود. و بہ تحقیق عمامہ بزرگی ہمچو امانت است پس
غلب سلب. ومن رُعِبَ نُهِبَ. وان الفضيلة ليس كالشيء المجان ولا يتأتى
ہر کہ غالب شد آنرا بربود. و ہر کہ بترسید غارت کردہ شد. و فضیلت چیزے رائگان نیست و حاصل نمی شود
الا بالبرهان. فمن اشرق تبره. سُلِمَ حِبْره وسِبْره•
مگر با برہان. پس ہر کہ زر او درخشید. خوبصورتی او مُسلّم شد.
وان وكلت من العلماء. وبارزتني فى العراء. ثم غلبت فى المعارف كالعرفاء.
واگر تو وکیل مقرر کردہ شدی از طرف علماء و مقابلہ من کردی در میدان باز غالب شدی در معارف ہمچو
وفى البلاغة كالادباء اعطك عطاءً اجزيلا. لا شيئًا قليلا. ولكنى عجبت كل
عارفان و در بلاغت ہمچو ادیبان خواہم داد ترا عطائے بزرگ نہ چیزے اندک مگر من تعجب میکنم ہمہ
العجب من تصلفك. بعد فرارك وتخلفك. وقد الفت لك كتابي الاعجاز
عجب از لافِ تو بعد فرار تو و تخلف تو حالانکہ من برائے تو کتاب اعجاز احمدی تالیف
فتواريت وما اتيت البراز. فكيف تهذى الأن. وتذكر الميدان انسيت
کردہ بودم پس تو پنہان شدی و در میدان نیامدی پس اکنوں چرا ہذیان میکنی و میدان را یاد می نمائی. آیا
الافحام الامس. اوجعلته فى المنسى. لعلك تسرّ به زمع الناس. ليحسبوك
ساکت کردن دیروز یاد نداشتی یا آں قصہ را در جملہ فراموش شدہ انداختی شاید تو بدیں سخن ہا مردم فرومایہ را
منوّرا كالنبراس. ءانت تعارضنى ايها المسكين. ولا يكذب الا اللعين.
خوش میکنی تا ترا روشن ہمچو چراغ بفہمند. آیا تو معارضہ من خواہی کرد. اے مسکین دروغ نمی گوید مگر لعین.
وانّ اكل نجاسة الدقارير. اقبح من تمشش الخنزير. ويعلم قومك
و خوردن نجاست دروغ بدتر است از خوردن خنزیر. و قوم تو میدانند کہ تو

انک جھول۔ ولا تقر بعلمك فحول۔ وان كنت تدعی من صدق البال۔
نادانے ہستی۔ و ہیچ عالمے اقرار علم تو نمیکند۔ پس اگر تو از صدق دل دعویٰ میکنی۔

۱۳۷ ولست كالمتصلف الدجال۔ فات بشهادة على ما احرزت من الكمال
و ہمچو لاف زن دجال نیستی۔ پس آں کمال کہ جمع کردی بر و گواہے برار

فايسر الطرق واسهلها ان تكتب كمثل هذه الرسالة۔ ان كنت صادقًا
پس سہل تر و آسان تر طریق اینست کہ مثل ایں رسالہ بنویسی اگر تو صادق ہستی

ولست كالجلّالة۔ فان كنت اتيت بمثلها فی عشرين يومًا فی المعارف والبلاغة
و ہمچو گاؤ نجاست خوار نیستی پس اگر تو در مدت بست روز مثل ایں رسالہ در معارف و بلاغت

والبراعة۔ فوالله اعطيك مائة درهم فی الساعة۔ ومع ذالك نبطل معجزتی
پیش کردی پس بخدا ہماں ساعت یکصد روپیہ ترا خواہم داد و باجود ایں معجزہ من باطل خواہد شد

وكانی اموت من يديك۔ وتنال الصلة عليك۔ ولا يبقى لی بعده حجة
و گویا من از دست تو خواہم مُرد۔ و تو انعام خواہی یافت و بعد ازیں مرا حجتے نخواہد ماند

وتتضح محجة ويقضى الامر وتتحد الزمر۔ وكل ذالك ينسب اليك والى
و راہ صاف خواہد شد و امر فیصلہ خواہد یافت۔ و گروہ ہا یک گروہ خواہد شد و ایں ہمہ طرف تو و کمال تو

كمالك۔ وترتوى القلوب من زلالك۔ ويرتفع الاختلاف من بين الامّة
منسوب خواہد گردید و دلہا از آب تو سیراب خواہند شد و اختلاف از اُمّت دُور خواہد شد

فقم ان كنت شيئًا وات بمثلها فی هذه المدة۔ لعلك تتدارك به ما ذقت
پس برخیز اگر چیزے ہستی و مثل آں بیار دریں مُدت۔ شاید تو بدیں طریق تدارک آں لعنت کنی

من لعنة۔ ويعقبك الله عن ذلة رئيتها بعزة۔ فان كنت كريم النجر
کہ چشیدی۔ و خدا تعالیٰ در پس ذلت کہ دیدی عزتِ تو ظاہر کند پس اگر تو نیک اصل میداری

طيب الشجر۔ فلا تعرض عن هذه المقابلة التی هی عظيم الاجر۔ وعند ذالك
و پاک درخت ہستی پس ازیں مقابلہ کہ اجرے عظیم دارد رُو مگردان۔ و دراں وقت

يترا ئى الحق كحوت تسبح فى الرضراض ـ ويفرغ الصادق من قتل النضناض ـ

حق چناں ظاہر خواہد گشت کہ آں ماہی کہ در آب صافی شناوری میکند و صادق از قتل مار فراغت خواہد یافت ـ

۱۳۸ ص

هذا هو السبيل ـ وبعد ذالك نستريح ونقيل ـ وكلما تتصلّف من دونه فهو

راہ ہمین است ـ و بعد ازیں آرام خواہیم یافت ـ و ہرچہ بغیر ایں لاف ہا میزنی پس آں

صوت كائد من مجونه فاراه انكر من صوت حمار ـ واضعف من خطو حوارٍ ـ

آواز مکار است از بیباکی او پس می بینم او را منکرتر از آوازِ خر ـ و کمزور تر از گام بچہ شتر ـ

وقلت انّي فسّرت القراٰن ـ فاتّق الله ودع الهذيان ـ ايها المسكين ما سروت عن

و گفتی کہ من تفسیر قرآن کردم پس بترس از خدا و بگذار ہذیان را اے مسکین دور نہ کردی از خود

نفسك جلباب النوم ـ وعدوت الى ايقاظ القوم ـ لست الّا كالجنين ـ فى

چادر خواب را ـ و شتافتی سوئے بیدار کردن قوم ـ نیستی مگر ہمچو جنین ـ در

الظلمات الثلث ومن المحجوبين ـ فمالك ان تتكلم كالعارفين ـ وانّك تتقصى

سہ پردہ تاریکی و از محجوبان ـ پس مجال تو نیست کہ ہمچو عارفان کلام کنی ـ و تو تا بانتہا می طلبی

الزخارف فما تدرى المعارف ـ ايها الغوى خذ حظّا من الطبيعة السعيدة ـ

زخارف دُنیا را پس چہ دانی معارف را اے گمراہ از طبیعت سعادتمند حظّے بگیر ـ

ولا تجل حول المكيدة ـ فان المكر يخزى الماكرين ـ وان الله مع الصادقين ـ اعلم

و گرد مکر گردش مکن ـ چراکہ مکر مکر کنندگان را رسوا میکند ـ و خدا با صادقان است ـ بدان کہ

انك تخفى شيئًا فى قلبك وتبدى شيئًا اٰخر وهذا هو من سير المنافقين ـ لست

تو چیزے در دل خود مخفی میداری و چیزے دیگر ظاہر میکنی و ہمیں است از سیرتہائے منافقان و تو

رجل هذا الميدان ثم تدعى كالمتصلفين وان بارزتنى كالكماة ـ تجدنى مثقبك

مرد ایں میدان نیستی باز ہمچو لاف زنان دعویٰ میکنی و اگر بمقابل من ہمچو سواران بیائی مرا یابی کہ بنیزہ

بالقناة ـ وان تغلب اُغنك بالصلاة وانجك فى معاشك من المشكلات ـ

ترا بدوزم ـ و اگر غالب شوی پس بانعام ہا ترا تونگر کنم و در معاش تو از مشکلات رہائی بخشم ـ

وان عزمت علیٰ ان تکتب کمثل هذه الرسالة۔ فاعطیك کما وعدت من
و اگر قصد کنی که مثل ایں رسالہ بنویسی ۔ پس ہر مزدوری که وعده کردم

۱۲۹ الجعالة وان شئت ارسل الیك خُمس هذا الوعد قبل ایفائك لیکون محرکا لاهوائك
ترا خواہم داد و اگر بخواہی پنجم حصہ ایں وعده قبل الیفائے تو نزد تو بفرستم۔ تا محرک خواہش ہائے تو گردد

فعلیك ان تاخذ المنقود۔ وتنتظر الموعود وهذا خیر لك من حیل اخری۔ واقرب
پس لازم است که تو نقد را بگیری۔ و منتظر وعده بمانی و ایں ترا از حیلہ ہائے دیگر بہتر است۔ و بتقویٰ

للتقویٰ والسلام علیٰ من اتبع الهدیٰ۔ ایها الناس لم لا تعرفون الذی جاءکم
قریب تر است و سلام برانکہ تابع ہدایت گردد۔ اے مردمان چرا نمے شناسید کسے را که از

من الرحمان۔ وقد جمع لکم اوّل المائة واٰخر الزمان۔ الشمس والقمر خسفا فی رمضان
خدا بیاید۔ و بتحقیق جمع کرده شد برائے شما اول صدی و آخر زمانہ و ماه و آفتاب در رمضان خسوف گرفت

وظهرت الدابة التی تکلم الناس هذه هی التی انبأ بها القراٰن۔ فما لکم لا تعرفون
و آں کرم ظاہر شد که مردم را مے گزد و ایں ہماں کرم است که قرآن ازو خبر داده بود پس چه شد شمارا

من جاءکم من الرحمان۔ وستعرفوننی وافوض امری الی الله وعلیه التکلان۔
که آنرا نمی شناسید که از خدا بیاید و عنقریب مرا خواہید شناخت و من امر خود بخدا سپرد میکنم۔

الحمد لله الذی وهب لی علی الکبر اربعة من البنین۔ وانجز وعده من الاحسان۔
حمد خدا را که مرا در حالت کلاں سالی چار فرزند موافق وعده خود بداد

وبشرنی بخامس فی حین من الاحیان وهذه کلها اٰیات من ربی یا اهل
و بشارت به پسر پنجم نیز داد و ایں ہمہ نشان ہا از رب من اند

العدوان۔ سبحانه وتعالیٰ عما تظنون فاتقوه وقد نزل وهو غضبان +
پاک است و متعالی از انچه گمان میکنید پس ازو بترسید او فرود آمده است و خشمناک۔